

FOLK MAGAZIN

**Egy igaz lélek: Ertl Pálné
Gondolatok Békéscsabáról
A romani kris megtartó ereje
Tekerőoktatás Magyarországon**

NÉPTÁNCANTOLÓGIA

NÉPTÁNCANTOLÓGIA

2015. FEBRUÁR 28. 10 ÓRA
BUDAPESTI OPERETTSHÍNHÁZ

KÖZREMŰKÖDNEK:

ALBA REGIA TÁNCÉGYÜTTES – Székesfehérvár

ANGYALFÖLDI VADRÓZSA TÁNCÉGYÜTTES – Budapest

BARTINA NÉPTÁNCÉGYÜTTES – Szekszárd

BEM TÁNCÉGYÜTTES – Budapest

CIRKALOM TÁNCÉGYÜTTES – Topolya (Vajdaság)

DEBRECENI HAJDÚ TÁNCÉGYÜTTES – Debrecen

DEBRECENI NÉPI EGYÜTTES – Debrecen

JÁSZSÁG NÉPI EGYÜTTES – Jászberény

MECSEK TÁNCÉGYÜTTES – Pécs

NÓGRÁD TÁNCÉGYÜTTES – Salgótarján

NYÍRSÉG TÁNCÉGYÜTTES – Nyíregyháza

SOMOgy TÁNCÉGYÜTTES – Kaposvár

SZINVAÖLGYI NÉPTÁNCMŰHELY – Miskolc

TABÁN TÁNCÉGYÜTTES – Békéscsaba

a BALATONFÜREDI PRÍMÁSVERSENY DÍJAZOTTJAI

a BÉKÉSCSABAI SZÓLÓTÁNCFESZTIVÁL DÍJAZOTTJAI

BERECZ ANDRÁS

RENDEZŐ:
DIÓSZEGI LÁSZLÓ

JEGYRENDELÉS:

neptancantologia@gmail.com, www.martinszovetseg.hu

JEGYEK KAPHATÓK:

a Martin György Néptáncszövetségnél (Tel/fax: 06-1/269-5680)

a Budapesti Operettszínház jegypénztárában (Tel: 06-1/312-4866)

az Inter Ticket országos hálózatban, www.jegy.hu (Tel: 06-1/266-0000)

NÉPTÁNCOSOK BÁLJA

2015. FEBRUÁR 28-ÁN

19 ÓRÁTÓL

FÁKLYA KLUB

(1067 Budapest, Csengery u. 68.)

Muzsikál:

SZALONNA ÉS BANDÁJA

SOMOS EGYÜTTES

Jegyek a rendezvény előtt, a helyszínen kaphatók.

TÁMOGATÓ: nca

MAGYAR MŰVELŐSÉGI
ALAP

A TARTALOMBÓL:

4. Hosszú búcsú Halmos Bélától
Abkarovits Endre
6. Pontosan, szépen
Salat-Zakariás Erzsébet
7. ELHIVATOTTAK A VÉGEKEN
„Én és az Isten...” – II. rész
Kóka Rozália
10. A romani kris megtartó ereje
Grozdits Károly
14. KESERÉDES DERŰ
Péter László székely „panoptikuma”
Kóka Rozália rovata
17. „Hej, ó, én édes jó Istenem...” – II. rész
Mirk László
18. Tekerőoktatás Magyarországon
Patonai Bátor
22. Békéscsaba, 2015
Kovács Norbert
23. FOTÓGALÉRIA
Békéscsabai Szólótáncfesztivál
Falusi László, Majnik Zsolt
27. A bartóki út
Zórándi Mária
28. TALLÓZÓ
Rózsa Sándor nálunk
Tömörkény István
32. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Nem láttak egy tolvaj urat?
Kocsis Rózsai – Juhos Kiss Sándor
37. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Csörögéfánk magyar és baskír
módra
Juhász Katalin
39. A pentaton-asszony
G. Nagy Ilián
40. MAGTÁR
Kakuk Timika: Rögzítve
42. Etiópiában jártam
Sárosi Bálint
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Egy igaz lélek

Ertl Pálné Kuti Mária
1936–2014

Egy igaz lélek, őszinte, szeretni tudó asszonyi szív, tevékeny, tartalmas élet – e szavak gyakran elhasználnának, értéküket veszítik, ha a szürke hétköznapokban gyakran használjuk őket. Ertl Marikára, mindnyájunk „Litéri Marikájára” emlékezve ez nem érvényes. A gyermektáncpedagógusok körében mi mindig így hívtuk, „Litéri Marika”, hiszen a neve összefonódott otthonával, szeretett falujával.

Sok évtizede találkoztunk először, a nevezetes „Röpülj pávát” megelőzően, amikor mint kezdő koreográfus kissé szorongva léptem be a művelődési ház nagytermébe, a csillogó szemű gyerekek közé. Azt hittem, az iskolában nem is maradtak, olyan sokan énekeltek és táncoltak előttem. Az övükén kívül még egy szempár nézett rám, talán még nagyobb lelkesedéssel, kedves mosollyal, tanítójuké, vezetőjüké; Marika volt az. Hihetetlen bizonyosság vett erőt rajtam: jó helyen járok, otthon vagyok.

„Onnan alól a Bakonyból” még sok éven át jöttek, csak „jöttek a zsványok”, az újabb és újabb táncoló generációk. A litéri gyermekegyüttes országos és nemzetközi hírű műhely lett Marika keze alatt, izlésességével, egyszerűségével, élményt adó színpadi megjelenésével. Gyermekeknek szóló művek tolmácsolójaként a titok az ő szakértelmében, elkötelezettségében rejlett.

Amikor néhány gyermektánc-pedagógussal megalakítottuk a ma is több tízezer kis táncost összefogó Örökség Gyermek Népművészeti Egyesületet, Marika elsőként csatlakozott, az elnökségben segítve munkánkat. Soha nem hallottuk tőle, hogy nem ér rá, nincs ideje, mindig rendelkezésre állt, hiszen életeleme volt a szolgálat, a nemes ügyek szolgálata. Mennyi értékes embert tanított! A saját csodálatos családján kívül pedagógiai módszerével egy óriási, összetartó nagy közösséget nevelt a magyar népművészet és paraszti kultúra megbecsülésének, szeretetének.

Olyan barátság volt köztünk, amely a ritkuló találkozások ellenére is örökre szól. Mindig egy nyelvet beszélünk, fél szavakból is értettük egymást. Családjaink is összefonódtak, ültünk egymás asztalánál, figyeltünk gyerekeinkre, számon tartottuk unokáinkat. Aggódtunk betegségben, örvendtünk gyógyulásban. Tiszteltem kifogyhatatlan erejét, hitét, másokért tenni-dolgozni soha el nem fogyó energiáját.

Egy igaz lélek, őszinte, szeretni tudó asszonyi szív, tevékeny tartalmas élet – ezek a szavak őt megidézve felmagasztosulnak, a hétköznapok fölé emelkednek.

Emlékezzünk mindig így a mi szeretett, felejthetetlen „Litéri Marikánkra”!

Foltin Jolán
koreográfus

Címlap: ifj. Zsuráfszki Zoltán: Decsi verbunk (fotó: Majnik Zsolt)

Hosszú búcsú Halmos Bélától

Szomjas György filmjének bemutatója

Január 22-én került sor Szomjas György „HB – Hosszú búcsú Halmos Bélától” című filmjének bemutatójára a Hagyományok Háza színháztermében. A filmvetítést zenei műsor és megemlékezések vezették be. Az Üsztürü, a Gázsa Zenekar és a Dűvő adott elő népzenei összeállításokat, majd Kelemen László, a Hagyományok Háza főigazgatója és Eredics Gábor, a Vujicsics Együttes zenésze, a Zeneművészeti Egyetem Népzene Tanszakának tanára beszélt. Kelemen László elmondta, hogy nem is lehetne méltóbb tisztelgést találni e filmnél a Magyar Kultúra Napjára, hiszen Halmos Béla neve fémjelzi a magyar népi kultúra ápolását, a népzenei megújulást (revivalt), amit Magyarországon táncházmozgalom néven emlegetünk, s amelynek módszertana mára az UNESCO Szellemi Kulturális Világörökség részeként nemzetközileg is elismertté vált. Mindketten hangsúlyozták, hogy Halmos Béla nem csak az első városi táncházi primás volt, hanem a mozgalom egyik fő szervezője. Eredics Gábor megfogalmazásában: ő formálta családdá a táncházások közösségét, ő indította el a legtöbb zenészt pályáján, s rendkívüli képessége volt kapcsolatok építésére a szó legnemesebb értelmében. Noteszében számos olyan ember telefonszáma volt meg, akik érdeklődést mutattak hagyományaink, ezen belül a magyar népi kultúra továbbélésének ügye iránt. És nem csak népzenei minőségében tartotta a kapcsolatot ezekkel az emberekkel. Érdekelte őt minden ismerőse egyéni sorsa, számon tartotta életük alakulását. Nem véletlen, hogy már az ifjú, vagány Halmos Bélára is „Béla apánk”-ként néztek fel a nála alig néhány évvel fiatalabb Vujicsics-beli zenészek, míg mások „Béla bácsinak” hívták már egész fiatal korában. Soha nem szerzett tanári képesítést, mégis kiemelkedő pedagógiai érzeke volt – valószínűleg már génjeiben hozta magával a családjából.

A bevezető műsor után a zsúfolásig telt nézőtér előtt került sor a film vetítésére.

A filmet Halmos Béla ilyen irányú tevékenységének állandó munkatársai készítették: Szomjas György rendező, Rosta Katalin és Jantyk Csaba producerek, Dénes Zoltán operatőr és társaik. Ők számos televíziós magazinműsort, adatközlőkről szóló filmet, tánc házi eseményekről hírt adó tudósítást forgattak együtt vele, tehát közelről ismerték személyiségét, munkamódszerét, emberi tulajdonságait. Nem derült ki, a filmnek miért ez a címe, de azt gyanítom, hogy nem elsősorban a film hosszúságára akartak utalni, hanem arra a tényre, hogy a búcsúzkodások, megemlékezések sora nem akar véget érni. Mintha nem akarnánk tudomásul venni Béla eltávozását! Hiányoznak bölcs tanácsai, segítőkészsége, odafigyelése. Az elmúlt másfél évben több emléktáblát avattak, síremléket állítottak neki, kiadványok jelentek meg, népzenei fesztiválokat és egyéb rendezvényeket neveztek el róla. Eddig nem ismert oldalait is megismerhettük. A tavalyi Kaláka Fesztivál keretében megrendezett egri emlékkiállításra a fotográfus Halmos Bélát mutatták be, a közelmúltban pedig ifjúkori grafikáiból nyílt kiállítás. Ki tudja, hány oldala volt még tevékenységének, amit eddig nem sikerült számba venni.

Bár életműve így is teljes és impozáns, maradtak utána megvalósulatlan álmok (az adatközlőkről szóló dvd-sorozat utánra tervezett például egy következőt a táncházasokról), feldolgozatlan anyagok a Táncház Archívumban, interjúk, „orális archívum”. Azt is fájdalmasnak találom, hogy viszonylag kevés lemez őrzi játékát. Ugyan-

Forgatás Gyimesközéplekon, Zerkuláék udvarán – fotó: Szita Miklós

akkor éppen a film bizonyítja, hogy még a Bélát jól ismerők előtt is mennyi, eddig egyáltalán nem vagy csak alig ismert képsor létezhet, hiszen a hatvanas évek végétől haláláig számos film- és fényképfelvétele őrizte meg tevékenységének közel negyvenöt évét.

Szomjas György filmjében a fájdalmas, de felemelő búcsúzás képei érdekesen keretbe foglalják Halmos Béla életvidám létét. A Hagyományok Házában felállított ravatal képeivel indít, ahol zenésztársai muzsikálnak, a film vége felé pedig a temetést láthatjuk, ahol rengeteg zenész húzza kedvenc dalait és hatalmas tömeg kíséri utolsó útjára. A záró képek mégsem ezek, hanem a tavalyi Táncháztalálkozón készült felvételek, amelyek azt az üzenetet hordozzák, hogy a táncházmozgalom tovább él! A két búcsúzás képei között aztán kibontakozik szemünk előtt a teljes pálya. Láthatjuk ifjúként, amikor előbb komolyzenei tanulmányokat végzett és építészmérnöki pályára készült, majd a *Röpülj pávában* már a népzenevel próbálkozott, akkor még gitárral. Azután következik életének legismertebb része, amikor Martin György útmutatásával elsajátította a széki zenét, majd a Bartók együttesben Timár Sándor vezetése alatt főállású muzsikuskok lettek Sebő Ferencsel.

Eközben fiatalokkal ismertette meg a népzenei, s valahogy szinte minden későbbi népzenei közvetlenül vagy közvetve – Dosztojevskijjével szólva – Halmos Béla „köpönyegéből bújt ki”.

Mialatt főleg muzsikálását megörökítő képeket láthatunk, megszólalnak pályatársai, akik egy-egy újabb aspektusból világítják meg munkásságát és személyiségét. Sebő Ferenc a küldetését egyre jobban felismerő zenészt és szervezőt emeli ki, Timár Sándor az építészmérnöki szakmáját a zenélésért feladó embert, Gryllus Dániel a különböző zenei műfajok iránti nyitottságát, Pávai István a tudományos tevékenységét, Nagymarossy András a kítűnő primást, s a mindenki által szeretett embert, hogy csak néhány példát említsék. Talán Nagymarossy András kérdezi, hogy: „vajon hányan mondhatják el magukról, hogy mindenki szerette őket?”. Halmos Bélát valóban mindenki szerette, aki ismerte, és egészen biztos, hogy mindenki számos történettel tudna szolgálni ennek bizonyítására. Talán egyszer ezeket is érdemes lenne összegyűjteni!

Szomjas György filmje megrendítően szép. Jó lenne, ha eljutna a nézők legszelebb rétegeihez! Például, ha egyszer a közmédia főműsoridőben mutatná be.

Abkarovits Endre

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJAS NÉPZENÉSZEK

Pál István „Szalonna” és bandája annak a fiatal zenészgenerációnak kiemelkedő együttese, amely a Kárpát-medence népi kultúrájában nevelkedett, tanult és vált tanítómessterré, s akik újra megtanítanak bennünket arra, hogy szeressük népdalainkat, népzeneinket.

A harmincas évei derekán járó Pál István Kárpátaljáról való, a máramarosi Visk községben született, itt járt óvodába orosz, ruszin és magyar gyerekekkel együtt. Gyermekkori élményei meghatározzák egész életét, pályafutását. Művész indíttatását

zenetanár szüleitől, Jancsó Katalintól és Pál Lajostól kapta. Édesapja a kijevei opera karnagya és lakodalmak állandó muzsikusa volt. Öröngös tangóharmonikás, és – nem mellesleg – jó humorú, nagy mesélő pedagógus. Édesanyja szolféstanárként a Kodály-módszer meghonosításán fáradozott Kárpátalján. Páléknál nem telhetett el nap zenélés nélkül. Három dolog mindig nyitva állt náluk: a kapu, a hűtőszekrény és a szíviük.

István hét évig tanult Péterfalván klasszikus hegedülést, de imádott focizni, és a szíve mélyén ekkor még talán inkább futballista szeretett volna lenni. Közben megismerkedett a népzene alapjaival, majd egy idős tiszaujlaki cigányprimáshoz került, akitől megtanulta a „nagy titkot”. Tizenkét évesen így beszélt erről: „Jó, hogy magyar vér folyik az ereinkben, nagyon jó magyar népzenet játszani. Mert amíg Csajkovszkijt, meg hasonló komolyzenét játszottam, azt olyan satnyán játszottam, de aztán megéreztem, hogy milyen az én zeném [...], s aztán sokkal jobban ment minden – a komolyzene is.”

Kárpátalján nem volt könnyű az élet, és ezt a gyermek Pál István világosan látta, értette. Ezért is, meg apja intelme miatt is – „fiam, a megszerzett tudást tovább kell adni!” – már tizenkét éves korában tanítványi voltak és kicsit üzletel is. Így mesélt erről kiskamaszként egy róla készült filmben: „muszáj alkalmazkodni mindenhez, mindenkivel jónak kell lenni, dolgozni kell, hogy egy kis pénzhez jusson az ember. Szoktam üzleteket is csinálni, mert ilyen üzletemberféle vagyok. Keményszárú csizmákat vásárolok, eladok, így próbálok segíteni a családnak, mert én is szeretem a finom ennivalókat.”

Valamit nagyon hamar megértett, mert gyermekként azt mondta, olyan világot teremtene, ahol barátság van, nem szidalmaznak, nem káromolják egymást az emberek, és főként olyan falut, ahol szép paraszt ruhákban járnak, még él a népzene, a bálók, a tollfosztó, a fonó. Ma is ilyet szeretne Szalonna, bár a világ egészen más irányban halad. Bizonyára sokakat érdekel, hogy Pál Istvánnak miért Szalonna a beceneve. Nos, még mindig tizenkét éves koránál tartunk. 1992-ben egy népzenei táborban volt, ahol természetesen sokat fociztak, de mivel az oldalon közelében szalonnát sütöttek, mindig odament enni. Amikor a csapattársai már nagyon hiányolták, odakiáltottak neki: „Szalonna, gyere már!”. Rajta ragadt a név, annyira, hogy a zenekar nevébe is bekerült, sőt, amikor az angol királyi családnak muzsikált, a névtáblájára nem Pál Istvánt, hanem Mr. Bacon-t írták. A „városi legenda” szerint minden hosszabb útra visz magával a hegedűtökjében szalonnát és kolbászt.

Bár hívő szülei azzal a szándékkal adták a Debreceni Református Gimnáziumba, hogy Kárpátaljára visszatérve majd a lelkesi hivatást választja, ő inkább a zenéléshez vonzódott. Am itt meg kell állnunk egy szóra, mert azt talán kevesen tudják, hogy a Pál család nem

csak népzeneész, hanem hívő református egyházzeneész család is. Egyházi rendezvényeken négy szólóban énekelnek zsoltárokat és dicsőítéseket az Úr Isten dicsőségére. Szalonna vallja, hogy ott van az otthon, ahol a család van, de akkor van igazán otthon, ha bemennek a viski református templomba.

Családjával húsz éve vezeti a Népzene-Néptánc Kézműves Táborát Péterfalván, és 2013-ban kifejezetten a tanárok számára elindította a népzene-néptánc mesterképzést a Beregszászi II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskolán, mert meggyőződése, hogy így megerősödhet Kárpátalján is a magyar népzenei és táncművelés, egyúttal jobban ráirányulhat a magyarság figyelmére a „mindig kicsit félhomályban lévő” Kárpátaljára.

Zenésztársaival együtt őszintén vallja – amit én is –, hogy a kulturális átjárás, a közös zenei programok nagyon fontosak a soknemzetiségű Kárpát-medence, s azon belül is különösen a kárpátaljai ruszinok, magyarok, románok, szlovákok és ukránok békés együttélésében. Ezért is vállalják és vállalják mindig örömmel a Kárpát-medencei Magyarok Zenéje elnevezésű rendezvényen való részvételt.

Szalonna igen fiatalon, tizenkilenc évesen került a Magyar Állami Népi Együttesbe. 2005-ben kinevezték zenekarvezetőnek. Innen verbuválta még ugyanebben az évben bandáját, hiszen valamennyi zenésze a MÁNE tagja. A Szalonna és bandája énekesze István húga, Eszter. Pál István Szalonna és bandája műsorán a Kárpát-medence szinte valamennyi tájegységének autentikus népzeneje szerepel, de játszanak saját feldolgozásokat is. Koncertjeit, zenekara működését professzionálisan szervezi, a zenészei érdekeit mindig szem előtt tartja, a szakmai elvárásoknak magas szinten felel meg. A színpadról csak úgy árad a hangszerekből kiszabaduló közös gondolat, a népzene szeretete, egymás tisztelete, a zenélés közös öröme.

A banda tagjai mind profi népzeneészek, zenetanárok, számtalan állami és egyéb kitüntetés büszke tulajdonosai, több más zenei formáció állandó vagy vendégművészei. A Kárpát-medencén kívül bejárták szinte az egész világot Európától Amerikán át egészen Indiáig, s viharos sikereikről szuperlatívuszokban ír a sajtó. Előadásai már-már úgy zajlanak, mint a jazz-koncertek, mert a hangszerszólók, különösen a cimbalom, a tárogató vagy éppen a hegedű után a közönség hangos tapsban és kiabálásban tör ki. A zenekar tagjai: Doór Róbert (nagybőgő), Gera Attila (klarinét, tárogató), Gombai Tamás (hegedű), Karacs Gyula (brácsa), Pál Eszter (ének), Ürmös Sándor Ferenc (cimbalom), Pál István Szalonna (hegedű).

Öröm és büszkeség számomra, hogy az eddig megjelent két Szalonna és bandája CD-ből az Örömgene című album az én kiadómnál, a Periferic Records gondozásában jelent meg.

Hála az olyan zenekaroknak, mint a Szalonna és bandája a népzene, a népi kultúra, a néptánc reneszánszát éli, és örvendezünk, hogy mi lehetünk ennek hasznélvezői! Mindössze tíz éve dolgoznak együtt, de olyan óriási értékeremtő munkát végeznek, aminek még a lehetősége is keveseknek adatik meg. Csak azt kívánhatjuk, hogy ez a fiatal gárda, amely magyar identitásunkban, összetartozásunk hitében erősít meg játékával, így adva tartást mindannyiunknak, még sokáig megmaradjon és szolgáljon a nemzet javára.

Böszörményi Gergely
(fotó: Gorácz József)

PONTOSAN, SZÉPEN...

Ünnepi kötet Almási István népzenekutató nyolcvanadik születésnapja alkalmából

Almási István emberi és tudományos habitusa József Attila sokszor idézett sorait juttatja eszembe: „... dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes”. A tudományos precizitás, alaposág és megbízhatóság azok a legfontosabb jellemvonások, amelyek felötlenek bennem Almási István nevének hallatán. Az általa elvégzett munka mennyiségét, amelyre egyébként bárki büszke lehetne, egyedivé, megismételhetetlenné teszi annak különös minősége, a munkavégzés makulátlansága. Talán ez az a leglényegesebb törekvés, amellyel a nyolcvan esztendő népzenekutató egész élete során példát mutatott kollégáinak, munkatársainak, diákjainak.

Almási István a Folklor Intézet, mai nevén a Román Akadémia Kolozsvári Folklor Archivuma oszlopos tagja volt. Csaknem ötven évet töltött az Intézetben, az egyetemi tanulmányai befejezésétől, 1957 januárjától, 2004 decemberében bekövetkezett nyugdíjba vonulásáig. Az archívumot közel hatezer dallam gyűjtésével és lejegyzésével gyarapította, és hiánypótló szilágysági monográfiája mellett szá-

mos más kiadvány szerzője, társszerzője, szerkesztője vagy lektora volt. Publikációit, előadásait ugyanolyan könnyedséggel írta vagy tartotta meg románul, németül vagy angolul, mintha magyarul, anyanyelvén tette volna, és ez külön figyelmet érdemel, hisz az ő korosztálya vonatkozásában Romániában ez igencsak ritkaságnak számít. Tudományos munkásságának jelentős részét a kommunizmus éveitől folytatta, és ez olyan terheket rótt az akkori tudományos életre, amelyeket az 1989-es fordulat utáni generációk el sem tudnak képzelni. Almási István emelt fővel, becsülettel, a munka iránti alázattal és tántoríthatatlan munkakedvvel élte meg ezeket az éveket, jelentős életművet hagyva tanítványaira és az utókorra.

Ünnepi kötetünk felhívására Almási István huszonöt volt kollégája és tanítványa jelentkezett, hogy a jeles etnomuzikológus előtt a népzene-, néptánc- vagy balladakutatás új eredményeinek a közzétételével tisztelegjen. [Pontosan, szépen. Almási István 80. születésnapjára. Mega Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014.]

A tudós életművét Pozsony Ferenc professzor, a MTA külső tagja, a Kriza János Néprajzi Társaság volt elnöke, és Ion Cuceu professzor, a Folklor Intézet volt igazgatója méltatja. Az ünnepi kötet számára küldött tanulmányokat témájuk szerinti egységekbe soroltuk. Az első egységbe levelezéseket közreadó írások, valamint tudománytörténeti tanulmányok kerültek. Elsőként Domokos Mária tanulmányát olvashatjuk, amelyben a népzenekutató szerző édesapja, Domokos Pál Péter, a kiemelkedő csángó-kutató és a jeles etnomuzikológus, Jágamas János levelezését teszi közzé. Ezt Berlász Melinda híradása követi két erdélyi származású zeneszerzőnek és népzenekutatónak, Ligeti Györgynek és Veress Sándornak az emigrációban megújuló kapcsolatáról. Virgiliu Florea a XIX. századi bánáti értelmiségi, Simeon Mangiuca, és a hazájából, Romániából 1885-ben kitiltott filológus-rabbi, dr. Moses Gaster

leveleit adja közre. Bónis Ferenc Alberti Rezső budapesti zeneműkiadói tevékenységéről emlékezik, Maria Cuceu és jómagam, Salat-Zakariás Erzsébet Teofil Bugnariu néprajzi bibliográfiáját mutatjuk be. Ion Talos Hyppolythe Fortoul és Jean-Jacques Ampère XIX. századi igen jelentős, de csak részben publikált francia folklórgyűjteményéről tudósít. Corina Iosif az egyedi hagyományokkal bíró Avas egyik falujában szerzett etnológusi tapasztalatairól emlékezik.

A második egység a jeles napok szokásairól és a román néphit kutatásáról írt tanulmányokat tartalmaz. Nyitásként Paksa Katalin a vajdasági jeles napok és időszakok dallamairól rajzol népzene-történeti tablót, majd Barabás László a Szováta környéki székely betlehemes játék újjáéledéséről ad hírt. Gergely Zoltán a magyar karácsonyi kántálás tudománytörténetét mutatja be, majd Cosmina-Maria Berindei egy román néphit-elem keleti kapcsolatairól értekezik.

A harmadik egység témája a ballada. Halász Péter egy moldvai csángó ballada keletkezési körülményeiről ír, Rudasné Bajcsay Márta a szöveg és dallam népballadai együttes jelenlétéről „A halálraitelt húga” balladatípus alapján. Balázi Dénes új balladaváltozatokat közöl a Nagy-Homoród és a Fehér-Nyikó mentéről.

A negyedik egység az etnomuzikológia területéhez tartozó tanulmányokat csoportosít: Szalay Zoltán a csikszentdomokosi zenekar monografikus bemutatására vállalkozik, Lázár Katalin az MTA BTK Zenetudományi Intézetének gyűjteményében található romániai magyar dallamos népi játékokat elemzi. Constanta Cristescu egy bukovinai népzene-gyűjteményt ismertet, Sipos János a török népek közös zenei rétegeibe és a kirgiz sirató stílus saját-ságaiba enged betekintést. Elena Hlinca Drăgan egy Kolozsvár környéki interetnikus kutatás népzenei eredményeit veszi számba.

Az ötödik egységben a tánc a főszerep. Jómagam, Salat-Zakariás Erzsébet a fonó- és táncélet szokásairól értekezem, a Folklor Intézet archívumában található példák és saját gyűjtéseim alapján. Kürti László a kalotaszegi legényes világművelő útját taglalja, Zamfir Dejeu és Florian Teodorescu két román tánc, a călușul és a călușelul motívumkincse közt vonnak párhuzamot tanulmányukban. Benedek Tibor Magor a városi táncszak kapcsán felvetődő kérdésekről ír.

Reméljük, hogy a kötet méltó tisztelgés Almási István életműve előtt.

Köszöntjük az Ünnepeltet!

Salat-Zakariás Erzsébet

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrásy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

ETHNOSOUND
Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.
Tel.: (1) 266-8105

„Én és az Isten a legerősebbek vagyunk!”

Beszélgetés Salamon József gyimesbükki plébánossal – II. rész

– *A magyar nyelven is elmondott prédikációval és Miatyánkkal megtartott primiciája után érte-e a plébános urat valamilyen megtorlás, felelősségrevonás?*

– Nem. Nem történt semmi különös. Akkor nekem már megvolt a kinevezésem, elfoglaltam a szolgálati helyemet.

– *Gyimesbükk előtt hol szolgált még?*

– Diakónussá szentelésem után Brassó-Bolonyába kerültem rövid időre, majd pappá szentelésem után Gyergyóditróba helyeztek. Nem egészen egy évig szolgáltam ott. Év közben, márciusban a püspök atya áttett Szászrégenbe, ott voltam segédlelkész. Ezután Óradnára kerültem. Óradna fenn van Beszterce megyében, Oláhszentgyörgytől körülbelül tíz kilométerre, Naszódtól negyven kilométerre. Magyarországra és Kisilvára is jártam misézni. Magyarországon főként reformátusok laktak, mindössze harminc római katolikus élt a faluban. Nagyon hálás vagyok nekik. Szegényeknek harminc évig nem volt miséjük, templomuk sem volt, háznál jöttünk össze. Amikor havonta legalább egyszer meglátogattam őket, az külön ünnep volt számukra. 1997-ben Gyergyóhodosra kerültem, majd 2004-ben jöttem ide, Gyimesbükkre.

– *Atya, kérem, mikor kezdett el ilyen fajta kulturális, missziós munkát végezni, amilyennel most itt, Gyimesbükkön találkoztam?*

– Ezt a munkát is a közösségi szolgálat részének tekintem. Mindig is szerettem volna, hogy a hagyományaink, értékeink ne sorvadjanak el, hanem a közösség életének részei legyenek. Valójában nem most kezdtem ezt a munkát. Szászrégenben segítettem, hogy a tánccsoport elinduljon, a kultúrházban szaktanárok bevonásával karácsonyi éneket tanítottam.

Engem mindig is nagyon érdekelték a gyökereim. Már nagybacska gyermekként is felfogtam, láttam a nagy elnyomatást, amelyben éltünk. Már gyermekkoromban elkezdődött a magyar emlékek eltüntetése, sorsára hagyása. A temetőben kidőlték a magyar feliratú keresztek, előbb a kerítés mellé kerültek, aztán mind elégették őket. Magyar feliratú harangot is láttam a saját szememmel Kalagorban, a plébánia garázsában. Rá volt írva, hogy: „Sósmező, 1904”. Levették, eltűnt. Megvan-e még valahol, nem tudom.

Nagy adomány és kegyelem volt számomra, hogy még diákként sikerült megszereznem Domokos Pál Péter „Moldvai magyarság” című könyvének másolatát. Nem volt szabad senkinek se beszélnem róla, mert abban az időben ez vadászott könyv volt, a szekusok mindenütt keresték. Minden ilyen természetű könyv engem nagyon érdekelt. Segítettek többen is, hogy hozzájuthassak. Horváth Antal atya is sokat segített. Ő nagyon fontos munkát végzett, többek között a román könyvekből összegyűjtötte és lefordította a magyar katolikusok történetét. Megjelent a bukaresti Enciklopé-

HIBAIGAZÍTÁS

Előző számunk 8. oldalán közölt kép nem Márton Áron püspök, hanem Varga Antal lujzikalagori pap temetésén készült.

Csángó keresztút (fotó: Bánkuti Ákos, Budakeszi Kultúra Alapítóvány, 2012)

dia Kiadónál egy fontos sorozat, régi levéltári anyagokból szerkesztették, az országon átutazók feljegyzéseiből, a vatikáni levéltárból és máshonnan szedték össze. Ezekben az írásokban rengeteg utalás van Erdély és Moldva magyar közösségeire.

Kezembe került Auner Károly, Bukarestben élt kanonok könyve is. Ő szintén a romániai katolikusok történetét írta meg még az első világháború előtt. Számos, főleg a magyar közösségekre vonatkozó forrásközlés van benne. Én ezeket az írásokat faltam, lelkileg megerősödtem és fel is szabadultam általuk. Elkértem a Iaşiban tanuló kispapoktól a történelemlétkönyvüket, és összehasonlítottam ezekkel az írásokkal. Az ő könyvükben egy szó sem esett a magyarokról. Néhol a lapok alján, a jegyzetekben idézeteket találtam Domokos Pál Péter műveiből, de a lényegét kihúzták belőle. Kihagyták mindazt, ami magyar vonatkozású lett volna, ami megerősíthette volna a magyar öntudatot a kispapokban.

Kispap koromban Petrás Incze Jánosról írtam egy dolgozatot. Kényes téma volt az is, a társaim csak néztek, a tanárok közül sem mindenki vállalta fel. Simpf János atyának nyújtottam be a munkámat, ő bátorított, hogy megírjam a Petrás Incze János évfordulóra. Szerettem volna, hogy az osztálytársaim is megismerjék az életét, halljanak róla, mert sötétséget láttam a környezetemben, főleg az eredetünkkel kapcsolatban. Bántott nagyon a lerománosítás, a közösségekből, a székely családokból való kizárás. Sok hiányosságot láttam a népünk tudatában. Ugyanígy volt ez másutt is, ahol megfordultam. Óradnán már a hatvanas években megszüntették a magyar oktatást, rengeteget szenvedett az akkori plébános.

Amikor idekerültem, Gyimesbükkre, felmértem, hogy mi a tendő ebben a közösségben. Rengeteg tennivaló sorakozott, de úgy láttam, hogy nagyon-nagyon fontos volna, talán a legfontosabb, hogy az emberek tisztában legyenek azzal, hogy valójában kik is ők. Ha az ember tudja, hogy ki ő, akkor fel tudja vállalni önmagát és tud az értékeire építeni. Addig, amíg bizonytalankodunk a sötét-

ben, azt se tudom, hogy ki vagyok, mi vagyok, addig nem tudok kiteljesedni. A házugságra épített élet olyan, mint a kártyavár, összeomlik. Mindenképpen fontosnak tartottam, tartom, hogy híveimmel megismertessem a népünk valós történelmét. Különösen szerettem volna segíteni a gyerekeken. Miért? Egy gyermek nem tud semmit kezdeni magával, ha az iskolában nem kapta meg az igazi alapokat, amikor annak az ideje volt. Ugyanaz volt itt is a helyzet, mint Lujzikalagorban. Ötven évig itt se volt magyar iskola. Gyimesbükk iskoláiban az ötvenes években, egyik napról a másikra megszüntették a magyar nyelvű oktatást, majd 1966 és 1989 között fakultatív tantárgyként lehetett magyar nyelvet tanítani, ami sajnos nagyon gyatrán ment. Nemsokára az osztálytermekben kiírták, hogy a szünetekben sem szabad magyar nyelven beszélni, a román tanárok a magyar beszédért pofonokat osztogattak. Jelenleg csak a Dani Gergely Általános Iskolában folyik magyar nyelven az oktatás, de a többi helyeken tiszta románul folyt és folyik ma is.

Egy tanár elmesélte az egyik tanítványáról, hogy nagyon csodálkozott rajta, mert hetedikes létére már megszólalt románul és valamit nagyszerűen megoldott. Nem nézte volna ki belőle! Nagyon megdöbbentett, saját magamat éreztem a gyermek helyében. Szegény csak magában kínlódott éveken át, nem értett semmit. Mi is az egész iskolát végigkínlódunk, nem értettünk semmit. Az a sok tenyeres! Ezeknek a dolgoknak a helyretétele nagyon fontos lenne.

- *Hogyan fogott a munkához? Miből indult ki?*
- Először is, ez csapatmunka. Volt mások részéről is kezdeményezés, volt, amit együtt átbeszéltünk. Ez nem egyéni feladat. A legnagyobb nehézség a munkatárs megtalálása és a kivitelezhető elképzelések egyeztetése. Kezdeményeztem és támogattam minden olyan elképzelést, megszületett és kivitelezhető gondolatot, ami öntudatunk erősítését előbbre vitte. Támogattam a Csángó Gyerekekért Egyesület létrehozását, amely 2005. július 20-án került bejegyzésre. Az egyesület kiterjedt kapcsolatai révén, pályázatok segítségével

Hitünk és nemzetünk kapuja és oszlopai
(fotó: Molnár Ádám, Budakeszi Kultúra Alapítvány, 2013)

jelentős támogatásokat, berendezéseket, könyveket, számítógépeket szerzett az iskoláinknak. Természetesen segítséget nyújt minden gyerekekkel kapcsolatos kezdeményezésben.

- *Hány iskolás gyermek van jelenleg a Gyimes völgyében és hányan tanulnak magyarul?*
- Az áldozatos életű gyimesi plébánosról, Dani Gergelyről elnevezett magyar tannyelvű iskolának jelenleg kétszázöt tanulója van. Működik még egy úgynevezett Kisiskola, ahová kilencvenhárom alsós gyermek jár, és van egy huszonöt fős magyar óvodánk is.
- *Láttam a Facebook-on egy fényképet. Plébános úr cserkész egyenruhában menetel egy csapat gyerekekkel egy erdei ösvényen.*
- Igen, van egy nagyszerű cserkészcsapatunk, 2007-ben alakítottuk. Volt egy kis törés a csapat lendületében, de most újból kezd megerősödni. Reméljük, a vezetőképzők segítségével eredményesebb munkát tudunk végezni.
- *Már Magyarországon is híre van a gyimesbükki plébánián nyaranta gyermekek részére megrendezett hagyományörző tábornak. Kik vehetnek részt ebben a táborban és mi a „tananyag”?*

Hitünk és nemzetünk kapuja és oszlopai
(fotó: Molnár Ádám, Budakeszi Kultúra Alapítvány, 2013)

– Immár túl vagyunk a nyolcadik hagyományörző táboron. A cserkészek segítségével, valamint a pedagógusok támogatásával tartjuk ezeket. Szeretettel fogadunk minden gyermeket plébániánk minden filijából, pereméből. Nyaranta, egy héten át százötven-kétszáz gyermek örömet, boldogságát láthatom itt a plébánia udvarán. Mi a „tananyag”? Minden évben egy kicsit más tematikát választunk. Az a célunk, hogy ismerjük meg, gazdagítsuk egymást népünk, hitünk, kézműves hagyományaink, énekeink, táncaink életető világával.

– *Rövid ittlétem alatt is meggyőződhettem arról, hogy plébános úr nagy gondot fordít a gyerekek és a fiatalok nevelésére. A pedagógusokkal, a falu közösségével összefogva sokat fáradozik azért, hogy ha felnőnek, ne legyenek „félszeg”, szerencsétlen emberek, akik azt sem*

tudják, „kik ők valójában”. Mint említettem, sok éven át nem jártam erre felé. Közben óriási változások történtek éppen itt, Gyimesbükön. Csíksomlyó után az egyik legkedveltebb turista célpont lett. Mondhatni, hogy divatba jött Gyimesbe járni, de legalább is egyszer ide látogatni. Mi az, ami ennyire vonzza a látogatókat?

– Sok szépséget, nevezetességet, történelmi emléket talál az idelátogató. A Tatros folyó mentén végighúzódó, magas hegyekkel övezett gyönyörű völgyben, három, szinte egymással összeérő településen él a körülbelül tizenötezer főnyi gyimesi csángó magyarság. Gyimesbük, Gyimesközélpok és Felsőlok népe erősen hagyományörző. Sajátos népzenejük, táncaik, viseletük, életformájuk is sok érdeklődőt vonz.

Itt húzódott a középkorban Magyarország határa, az „ezeréves határ”, ahogyan mostanában emlegetik. A XVII. században a tatár betörések ellen várat is építettek ide, a romjai ma is láthatók. A Rákóczi-vár egy hosszú lépcsősora most is járható. A Gyimesi szoros mindig fontos, katonasággal védett átkelőhely volt. A hely neve ma is Contumáz vagy Kontumác, vagyis vesztegzár. 1782-től plébániája is volt, iskolája is. Az átkelőhely az 1918 utáni években szerepét veszítette. 1930-ban a plébánia is elköltözött a mai helyére. Az épületek lassan kiürültek, romossá váltak. 2009-ben bekerítettük a területet, végre felújítottuk a kápolnát. Az elpusztult épületek megmaradt falain emlékhelyet alakítottunk ki az első és második világháború elesett hőseinek tiszteletére. Több mint ötszáz elesett katonára neve került fel a fekete gránit táblákra. Ahol elesett katonák sírját ismertük, keresztet állítottunk, és ha máskor nem, bár halottak napján gyújtunk egy-egy gyertyát az emlékükre és elmondunk értük egy miatyánkot.

Építettünk egy szép, fedett szabadtéri oltárt is, ahol előadásokat is tarthatunk. Legutóbb elkészült a Hit Kapuja és a Megmaradás Oszlopai című alkotás. Egy kis székelykapu és tizenegy faragott oszlop emlékeztetnek életünk, népünk, közösségünk tíz legfontosabb pillérére.

– Tegnap délután felmentem a Kálváriára, minden stációnál hosszasan álldogáltam. Meglepve láttam, hogy ezeken a hatalmas sziklatömbökön nem csak Jézus szenvedéseinek története látható, végigfut egy másik jelenetsor is. Nem minden képet tudtam értelmezni.

– 2012-ben készítettük el a gyimesi kálváriát. Benne van abban Jézus keresztútja és benne van a Gyimesek története is, a sok nehézség, amit a gyimesi emberek szenvedtek negyedévezredes történelmük során. Az elcsatolás, a két háború okozta szenvedések, az ötvenes évek nyomorúsága, a nyelvhasználat korlátozása, a magyar iskola megszüntetése, meg a többi, meg a többi. A kálvárián végighaladva átimádkozzuk, Isten elé visszük a panaszainkat. Azért is jó, hogy gyógyítson bennünket, tegyük a helyére a szenvedéseket, s ezáltal egy új életet tudjunk kezdeni.

– Nem régen jelent meg „Gyimes” című könyve magánkiadásban. Aki elolvassa ezt a több mint ötszáz oldalas könyvet, szinte mindent megtudhat a gyimesi emberek életéről, történelméről. Rengeteg dokumentumot gyűjtött össze mások számára szinte elérhetetlen forrásokból. Mi ösztönözte könyvének megírására?

– Láttam, hogy van itt három-négy ember, aki a közösségünk sorát negatív irányban befolyásolja. Mindenféle ünnepegről, mindenféle magyar vonatkozású rendezvényről azonnal vész jelző je-

A 2009-ben felújított kontumáci kápolna és a szabadtéri oltár
(fotó: Bánkúti Ákos, Budakeszi Kultúra Alapítvány, 2014)

lentéseket adnak le a mostani hatalom embereinek. Pünkösdkor, március 15-én és más magyar ünnepeken megjelennek rendőr ruhában. Megfélemlítik a közösséget, hátráltatják az igazi önmagára találásban. Én úgy látom, hogy akkor tud az ember a Gyimesekért, ahol élünk, az országért, az egész emberiségért a legtöbbet tenni, ha önmagát teljes egészében vállalhatja. Akkor képes önmagából a legtöbbet, a legszebbet kiadni. Remélem, hogy sokan elolvassák a könyvemet, és talán ezzel is segítik az itteni embereket.

– Milyen terveid vannak az elkövetkezendő évekre?

– Nagyon fontos a mélység. Az önképzés. Nagyon fontos az imádságra szánt idő, mert ez adja az igazi egyensúlyt, a mélységet, ez életi és helyezi igazi alapra a közösségépítést. Az Isten. Ő az összekuszált emberi kapcsolatok és életek helyrehozója, aki megszabadít a betegségtől, a hazugságtól, a romboló hamis elvektől. Az emberek az Istennel szövetkezve győzelemre viszik a közösségi életet.

Nincs sok szabadidő, mert rengeteg tennivalóm van, de azért mindenképpen szeretnék egy könyvet írni a moldvai gyökerekről is, mert látom a sok hazugságot, amellyel a népünket félrevezetik. Szomorúan látom, hogy szülőföldemen moldvai testvéreim milyen mély sötétségben élnek. Nagyon sajnálom, nem is ítélem el őket tudatlanságuk miatt, mert tudom, hogy hogyan nyomták bele őket abba a sötét világba, amiben élnek, hogyan lopták el tőlük a gyökereiket. Más ismereteket nyomtak beléjük, hazugságokkal vagy elhallgatással félrevezették őket. Egy csomó félszeg embert neveltek, nyomorultakká tették őket. Sötétségben élnek, amiből nem is tudnak maguktól kiemelkedni. Ez Isten akarata elleni tevékenység. Aki a Jóistenre rátalál, annak Isten beépül az életébe, az az ember ilyet nem tesz. Az tisztelettel van a másik ember kultúrája iránt, a maga mélységeiből, a maga forrásából él. Miként minden kútnak megvan a maga üdítő és éltető vize, minden virágnak a maga szépsége és a benne lévő isteni csodát ontja magából, így van ez minden egyes emberrel is. Mindenki a maga gyökereiből él. Ha nem, akkor egymás életét keresztezzük, teherré tesszük, a másikat nyomorulttá tesszük. Azt szeretném, ha Isten igéje és Isten tanítása szerint a helyükre kerülnének ezek a dolgok. Ilyen szempontból ez a tevékenység is egy kicsit beépül a munkámba, az evangelizáció munkájába.

– Sok erőt és kitartást, Isten áldását kívánom gyönyörű munkájához!

Kóka Rozália

A romani kris megtartó ereje

Interjú Nagy Gusztávval

Nagy Gusztáv a Kalyi Jag Nemzetiségi Szakiskola, Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben a cigány nyelv és irodalom tanára. Nemcsak sok fontos költeményt, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, József Attila verseit fordította cigány nyelvre, de „Az ember tragédiáját” is, ami egy, a párizsi Sorbonne Egyetem által meghirdetett irodalmi pályázaton díjat is kapott. Újságíró, költő, műfordító. Tevékenységéért 2007-ben a Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt kitüntetését kapta.

– Nem a cigányságot minősítem, ha azt mondom, ebben az országban cigányként értelmiségivé növekedni nem egyszerű. De talán érdemes kikapcsolni a sztereotíp elképzeléseket: te honnan jöttél?

– Pusztaföldváron születtem, de oda nem köt semmi. Békéscsabától nem messze van Medgyesegyháza, ahol felnőttem, szinte minden gyerekkori emlékem onnan való. Érdekes volt a helyzetünk, mert amíg nem voltam iskolás, addig apámékkal faluról-falura vándoroltunk. Innen nézve víkendezésnek tűnik, de ez a vándorlás a megélhetésünk alapja volt.

– Mit kell vándorlás alatt értenünk?

– Apámnak kovácsként vándoripara volt. Mindent meg tudott javítani, ami vasból készült. Minden faluban, ahol megálltunk, híre ment, hogy megérkeztünk, és hozták megújítani azokat a szerszámokat, amiket tőlünk vettek, vagy újat vásároltak. Ebbe beletartozott a késtől a baltán keresztül a szögig és ácskapocsig minden. Meg persze a lovak patkolása. Számomra azzal ért véget a kalandozások ideje, hogy iskolába kellett mennem.

– Mikor volt ez, mi változott az iskola miatt?

– 1959-ben. Persze, ez nem volt annyira egyszerű, hiszen érteni értettem magyarul, de válaszolni nem mindig tudtam. Otthon, magunk között cigányul beszélünk. Még most is, ha cigány közösségben vagyok, ahol beszélik a nyelvet, cigányul szólok meg. De akkor az iskola óriási változást jelentett: meg kellett tanulni magyarul!

– Nehéz volt?

– Határozottan emlékszem, hogy nem volt nagy gond, mert mi utcában laktunk.

– Utcában? Úgy érted nem telepen?

– Amíg lehetett, mi úgy vándoroltunk, hogy ős felé mindig hazatértünk. Az utca, ahol éltünk, olyan volt, hogy magyarok lakták. Illetve szinte minden náció: szlovákok, románok, svábok... Vegyes volt a lakosság. Nekem azzal volt szerencsém, hogy voltak lovaink, így az udvar mindig tele volt gyerekkel. Biztos ez is kellett ahhoz, hogy harmadikra folyékonyan beszéltem a magyart.

– Ez elégnek bizonyult?

– Hát, ha kevés lett volna, volt egy tanítónő, aki külön is foglalkozott a gyerekekkel. A cigány gyerekekkel meg egy kicsit többet. Még hozzánk is lejárt. Szinte családtagként fogadták a szüleim: megkínálták, evett nálunk. Persze, ehhez kellett az, hogy a tisztaság nálunk mindig fontos volt. Nagyra becsülték a szüleim ezt a tanítónőt, aki tényleg képes volt ösztönözni a gyerekeket. Szépen, türelmesen kijavított, amikor rosszul ejtettem a magyar szavakat. Már akkor ráébredtem, hogy mennyire jó dolog olvasni.

Volt egy nagybácsikám, aki – ahogy a szüleim is – teljesen analfabéta volt. Ez a nagybátyám az első világháborúban huszár volt és nagyon szerette a vitézkről szóló történeteket. A mesékben pedig nagyon sok olyan hős van, akik hasonlítottak arra, amit az öreg maga elé képzelt. Én, amikor csak lehetett, olvastam és felolvastam. Volt olyan, hogy kifogyott a petróleum, s csak másnap lehetett tovább olvasni. Persze, ilyesmikre csak a téli időszakban volt idő.

Nagyon jó gyermekkorom volt, s a mából nézve a szegénység sem volt olyan súlyos. Sokkal többet jelentett az összetartás. A családban elsimulhatott minden, ami rossz volt. Csodálatos élményeket nyújtottunk egymásnak, s ez kitart egészen a mai napig, pedig már csak négyen élünk a nyolc testvérből.

ADY ENDRE: KAMOS TE KAMENASMA
(SZERETNÉM, HA SZERETNÉNEK)

CHI FIRCIJA, CHI PHURO NYAMO,
CHI NEPETO, CHI PINZHARDINO
CHI SOM KHANYIKASKE,
CHI SOM KHANYIKASKE.

SOM, SAR SAKO MANUSH: RAJKANO
SHUDRIMO, GARADY, STEJNOJIMO,
PAROGNO ABLYOPE,
PAROGNO ABLYOPE.

DE, JAJ, CHI ZHANAV KADE TASHAV,
KAMOS ABA MAN TE SIKAVAV,
HOJ DIKHLES TE DIKHENMA,
HOJ DIKHLES TE DIKHENMA.

ANDAKADO: GILYI AZBALMA,
KAMOS ABA TE KAMENASMA
TAVAV VAREKASKO,
TAVAV VAREKASKO.

JÓZSEF ATTILA: UZHE ILESA
(TISZTA SZÍVVEL)

NAJMA CHI DAD, HAJ CHI DEJ,
NAJ MAN CHI THEM, HAJ CHI DEL,
CHI SHERAND, CHI SHARADYI,
CHI CHUMID, CHI KAMADYI.

TRITODYES KE CHI XALEM,
CHI CERA, HAJ CHI CHALES.
MURE BISH BERSH BARIMOJ,
MURE BISH BERSH BIKINDOJ.

TENA TRUBUJ KHANYIKAS,
TA O BENGSHOL PELEST VAST,
UZHE ILESA PHAGAV,
TE TRUJ, VI MUDARAV.

LEN TAJ OPRE KECINMA,
ANDEJ PHUV GROPONAMA,
CHAR BAROL MERIMASKI,
MURE SHUKAR ILESKI.

fotó: Csata Judit

- Szinte idillinek hangzik...
- Ahonnan mi jöttünk, az egy egészen másfajta világ volt, mint ami most körülvesz minket. Ez a modernebb világ nekem nagyon idegen, most sem szívesen olvasom el az „idegen nyelven írt” leveleket [Nagy Gusztáv a hivatalos leveleket titulálja idegen nyelvűnek – G. K.]. A különböző hivatalok által küldött levelek nem magyarul vannak írva, kibontás nélkül dobom is kifelé. Persze, ezt nem szabadna, mert a múltkor is megbüntettek egy ilyen miatt, s most fizethetek.

Ez az új világ az én korosztályomat nagyon megrázta. Sajnos, sok szempontból negatív változások ezek. Felzárkózni ehhez a világhoz azoknak az embereknek, akik rosszabbul éltek, mint én, nagyon nehéz. Ráadásul ezt a váltást úgy megcsinálni, hogy tisztességes maradj, és ne ütközz a törvénnyel... Ez nagyon kemény.

- *A cigányok számára keményebb?*
- Sokan nem tudják, de az én gyerekkoromban, ötven évvel ezelőtt a romák nem a társadalom periferiáján, hanem azon is kívül éltek, dzsuvás helyeken, ahol az iható víz is több mint fél kilométerre volt. Lehet-e elvárni egy népcsoporttól, amelyik ötven éve még ki volt rekesztve, hogy illeszkedjen? A cigányok zöme nem tudott váltani, se gazdaságilag, se kulturálisan, se más szempontból. Ötven év semmi ahhoz képest, hogy ötszáz évig itt éltek, s mégis a semmiben. Ezt a helyzetet meg kellene érteniük a magyaroknak. Négy-ötszáz évet nem lehet ennyi idő alatt eltörölni.
- *Milyen volt a helyzetetek a faluban?*
- Medgyesegyházán olyan cigányok laktak, akiknek a gyerekeiből tanult emberek lettek. Rostás-Farkas György József Attila-díjas költő, Ruva-Farkas Pál szociológus, aki szintén ír. Rostás-Farkas Pál volt a Romano Nyevepe cigányújság főszerkesztője, ami '86-ban indult. A legfiatalabb Vesho-Farkas Zoltán, aki lefordította az egész Bibliát cigányra. Legalább négyen vagyunk Medgyesegyházáról, akik, ha nem is sokra, de valamire vittük. Persze, ehhez fel kellett jönnünk Pestre.

Farkasékkal szinte egy családot alkottunk, hiszen Ruva-Farkas Pál elvette feleségül a nővéremet, én meg az ő húgát. Korábban a szüleink között is szoros kapcsolat volt. Nyugodt szívvel mondhatom, hogy ebben a faluban meg voltak elégedve velünk, cigányokkal. A helyzet később romlott el, amikor máshonnan jött, máshogy viselkedő cigányok költöztek a faluba.

- *A vándoriparosság után mi adta a megélhetést?*
- Az ötvenes évek végén még elég szegények voltunk, de a hatvanas évek elején már egészen jól éltünk. A nagybátyámat a hatvanas évek elején felvették a MÁV-hoz fűrókészítőnek.
- *Cigányfűró?*
- A vasútnál a talpfákat kellett kifűrni, és erre kimondottan a cigányfűró volt alkalmas, mert ennek az edzése sokkal keményebb volt, mint a gyári fűróké. Ez négy-öt évig tartott, s aztán beléptek

RADNÓTI MIKLÓS: NASHTIG ZHANAV... (NEM TUDHATOM...)

NASHTIG ZHANAV, KE KAVRESKE KADI PHUV SO MOL,
MANGE MURO THEM SI KAJ JAGATAR PHABARDOJ
CINO THEM, DULMUT NACHILI SHAVORESKI LUMA.
ANDA LA BARILOM, SAR KASHTESKI KRANGA NUMA
SHAJIL, VI MURO TRUPO ANDE KAJ PHUV NACHLA.
KHERE SOM. THAJ UNYIVAR KAJ MURE PUNRE CHANG DEL
JEKH-JEKH BUR, THAJ ANAV, LAKI LULUDYI ZHANAV,
ZHANAV KAJ, KARING ZHAN, THAJ ZHANAV PO DROM SAR ZHAN
ZHANAV KE SO HATYARDEM EKH MILASKI RATYI
PA LE KHERESKO ZIDO PITYYADI LOLI DUKH.
KON OPRAL HURAL, KODOLESKE KIMPIJ ZHIKAJ,
THAJ CHI ZHANEL KON SAS O VÖRÖSMARTY MIHÁLY;
LESKE SO DEL KAJ KIMPI? FABRA THAJ KETANIJA,
TA MANGE GINDAKOS, GURUVES, REDECHINA,
KODO FABRA DIKHEL THAJ OPREHUNADI PHUV,
TA ME VI LE BUTYARES, KON IZDRAL SAR O THUV,
VESHA, GUGLE FRUKTI, REZA THAJ LE GROPURA,
MASHKAR LE GROPI ROLYIMASA ROMNYA, PHURA,
THAJ SO OPRAL XASARDO DROM SI VAJ FABRURA,

KODO KHER SI, ANGLA LESTE MANUSH BISHAVEL,
LOLO FLAKOJ LESTE, KRUJAL XURDE SHAVORA,
THAJ ANGLAJ FABRA BARO ZHUKEL PASHLYOL VORTA:
KOTHEJ VI E BAR, LE DULMUTANE KAMPE,
LE CHUMID ANDE MURO MUJ KAJ GUGLEJ, KAJ SHUKLE,
THAJ SAR ANDEJ SHKOLA ZHOS, PE LE DROMESKI RIG,
TE NA PUSHENMA KODO DYES, PE JEKH BAR SHAV CHIK,
AKE KOJ BARR, BA OPRAL CHI KADO CHI DICHOL,
NAJ KASAVI MASHINA, SAVESA SHAJ SIKADYOL.
BA BEZEXALE SAM AME, SAR LE KAVERA,
ZHANAS KANA BEZEXARDAM, KANA THAJ DESAR,
BA ZHUVEN VI BUTYARA, POETI BI BEZEX,
THAJ CHUCHAKE XURDE, KASTE BAROL E GODYI,
FIMLAL ANDE LENDE, THAJ GRIZHIN LES VI RATYI,
ZHI CHI SOMNOSAREL PE AMARO THEM I PACHA,
THAJ PE AMARI VORBA MAJ VON DENA PATTYA.
TYE PHAKA SHARAV PE AMENDE RATYAKI NURA.

Nagy Gusztáv műfordításai

RÍMES EGÓ

KAVARVA, KEVERVE
ISTENTŐL MEGVERVE
KÜSZKÖDÖM EGY HELYBEN

ADÓZOM, BAGÓZOM,
ÉHEZEM, AGGÓDOM
ASSZONYBAN CSALÓDOM

VÉTKEZEK, SZERETEK
HIBÁKAT KÖVETEK
MINDENKIT MEGVETEK

MAGAMAT SZERETEM
MAGAMAT NEVETEM
MAGAMAT VERETEM
ISTENNEL...

AUSCHWITZI TÁRLAT

NE ÉBRESSZÉTEK FEL A HALOTTAINKAT,
MERT AZOK BENNÜNK ALUSZNAK SZÓTLAN,
DE HA FELÉBRESZTENÉTEK, VÉRT SZOMJAZVA
HÖRPINTIK KI TESTETEKŐL AZ ÉLETET.

NE ÉBRESSZÉTEK FEL A HALOTTAKAT,
MERT MEGMOZDULHATNAK AZ AUSCHWITZI TEMETŐK
ÉS AKKOR A VILÁG ÖSSZES FÁSLIJA SEM LESZ ELEGENDŐ,
HOGY BEKÖSSÉTEK SEBEITEKET.

ÍGY AKARLAK

ÍGY AKARLAK, JOBBAN, MINT TEGNAP,
MERT AMÍG ITT VAGY: NINCS TÉR, NINCS IDŐ.
LÁGY DALLAMOK ZSONGANAK BENNEM,
S MOSOLYOD RÁM HULLÓ ARANYESŐ.
A PILLANAT VARÁZSA CSAK ANNYI,
AMÍG ITT VAGY GLÓRIÁS FÉNYEKBEN.
DE HA ELLOBBANSZ, HIÁNYZOL MAJD –
MARADJ VELEM, LEGALÁBB A VERSBEN.

NYISS AJTÓT

NYISS AJTÓT, HA KOPOGOK
NE FÉLJ A GYULLADÁSOS MÚLTAMTÓL
MEGKAPTAM MINDEN SZÉRUMOT A SORSTÓL
HOGY SZÓLJAK, LÁSSAK, ESMÉLJEK
NEM ÚGY, MINT HAJDANÁN
MÁRIA TERÉZIA DÜLŐIN
AMIKOR A MAGUNK ÜLLŐIN KALAPÁLTÁK MEG HALÁLUNKAT
VAGY, HA NEM, METSZETTÉK NYELVÜNKET
– NEM VOLT ÉDES –
MINT AZ ARISZTOKRATA KÉNYES
MAGYARJA.
NYISS AJTÓT, HA KOPOGOK
MÁR NEM SZORONGOK, ITT A KÜSZÖBÖDÖN
EURÓPAANYA.

ANYÁMNAK KÓRHÁZI ÁGYÁNÁL

CSIKÓ TRAPPOLÁSAID
ITT MOST VÉGET ÉRTEK,
EBBEN AZ ORVOSSÁGSZAGÚ HÁZBAN
AHOL MORFIUMMAL ITATJÁK AZ ÉLETET,
HOGY LEGYEN MÉG ERŐD
EGY NEKIRUGASZKODÁSRA
HA JÓ A HALÁLKOCSI
MELYNEK ISTRÁNGJA
EGY CÉRNASZÁLNYI.

ANYÁM

KIBUGGYAN SZÁMBÓL A NEVED
MINT UJJAMBÓL A VÉR
SEB LETTÉL
SEJTJEIMBEN EZER SZÁL GYÖKÉR
MELY VÉREDDDEL ÉL,
MERT ÖRÖK TÖRVÉNY, HOGY ÉLJ
ÉS BENNEM ÉLJ
ANYÁM

Nagy Gusztáv versei

a téészbe, ahol nagyon kellett melózni, így ért véget véglegesen a vándoriparosság is. A téész elvett tőlünk négy lovat, a nagybácsikámat, aki huszár volt, a téész lovaihoz tették éjjeliőrnek. Fater, meg a család többi tagja pedig rendszeren dolgozott a téészben. Mi, gyerekek is mentünk kapálni.

– *A nyelven túl mi az, ami otthon megvolt a cigány kultúrából?*

– Nálunk uralkodott egyfajta cigány törvény, a romani kris. [*Romani Kris - Cigánytörvény címmel nagyjátékfilm is készült 1998-ban, Gyöngyössi Bence rendezésében. A film zenéjét Kiss Ferenc írta, a főszerepet Djoko Rosic játszotta. – A szerk.*] Ez egy íratlan törvény, de a gyerekek már a mesékből is ezt tanulják. A mesék is azt mondják el, hogy hogyan kell viselkedni, hogyan kell élni. A kultúra, ami így ránk ragadt, megtanított minket sok mindenre. A cigány törvény a szokásokból áll össze. Az én generációmnak szerencséje volt, mert mi megkaptuk ezt a kultúrát. Addigra a rossz, a felesleges már lefoszlott.

– *Lefoszlott?*

– Olyan, látszólag apró dolgokra gondolok, mint az asszonyok köntelező kendőviselése. Az én fiatal koromra ez már nem volt fontos, s az is megtörténhetett, hogy egy cigányasszony nadrágban járt. Az

öltözködési kultúrából sok mindent leadtak, de a fontos dolgok megmaradtak.

– *Mi a fontos?*

– Az embertársadat, ha téged nem sértett meg, akkor nem bánthatod meg. Ha téged megsért, akkor is, ha lehet, akkor hagyd ott, s menj el, mert ő nem a te világod. Csak akkor fordulj szembe a másikkal, ha az meg akar ütni. Ha bántalmazni akarnak, akkor véd meg magad, de egyébként nem kötekedhetsz, nem verhetsz át senkit. Az én vérbeli családomban mindenki eszerint él és dolgozik a mai napig. Nem balhéznak. Persze, amikor a lányaink férjhez mennek, s idegen ember kerül a családba, akkor már előfordulhatnak huncutságok. A mi neveltetésünkben nem volt képmutatás. Sokat lehet még beszélni arról, hogy mi az, amit abból a kultúrából meg kellene örizni. Sok olyan dolog van, amit én megtartanék, de nem biztos, hogy erre vevő az újabb generáció.

– *Például?*

– Régen egy nőnek nem volt annyi minden megengedve, mint egy férfinak. Ez nálam már sokat oldódott, de elég nehéz volt kijönni ebből. Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem éltem úgy, hogy én

voltam a „főnök”, de akkor sem volt terror. Ez volt a dolgok rendje, ebbe nőttem bele. Úgy tanultam, hogy otthon minden a nő feladata, s a férfi eltartja a családot. Most ez összekeveredett, s bár elfogadom, de nem vagyok tőle maradéktalanul lelkes.

Ez a népcsoport, ez a törzs, a lováriak azért tanulták meg ezt a tisztességet, mert üzletemberek voltak, s kellett a tisztelet, meg a becsület. Máskülönben ki állt volna szóba velünk? Az öregek tudták, hogy ha átvérnének valakit, akkor az már nem lenne vevő legközelebb, s még hírét is vinné a dolognak.

Az is törvény volt, hogy szülőnek szót kellett fogadni, a szülő szava érték, s nem csak, amíg gyerek vagy, hanem mindig. Ahogy fontos a szülők szava, úgy fontosak a nagyszülők is. Értéket jelent az összetartozás. Nálunk, ha közel él, s együtt növekedtünk, akkor az unokatestvér is testvérnek számít. Bennünk van az a tudat, hogy ez a testvériség létezik, s ez feljogosít minket arra, hogy minden bajban s jóban együtt tudjunk lenni. A testvériség minket még kötelez. Persze, látom, ahogy ennek is csökken a fontossága.

A tradíciók elvesztése számomra nagyon fájdalmas, mert aki nem tudja, hogy hová tartozik, az könnyen elsodródik a rossz felé. Ha cigány ember létemre azt bizonygatom, hogy magyar vagyok, akkor abból csak baj lesz. A tetteim lehetnek azok, a szorgalmam, a hozzáállásom lehet olyan, mint bármelyik magyar embernek. Nem itt van a baj! Az lenne fontos, hogy cigány emberként éljem-élhessem meg azt, hogy ember vagyok. Így lehet belőlem cigányként orvos, jogász, vagy bármi. Nem az a cigány ember, aki taknyos, retkes, piszkos! A cigány ember tud olyan lenni, mint bárki más. Csak az sem mindegy, hogy a társadalmi környezet, amiben él, az milyen.

– *Hol vesztek el ezek az értékek, hogyan tűntek semmibe a tradíciók?*
– Ez a haladó-rohanó világ érinti a cigányságot is. Most már semmi kis dolgokat többre becsülnék, mint egy jó beszélgetést. Akár az „okos” telefon piszkálása is többet jelent az embereknek, mint a közösség. A cigányok is benne vannak ebben, s ráadásul, amit elvesztenek menet közben, annak a töredékét sem nyerik meg a társadalomban, mert olyanná lett a világ. A cigány ember rasszjegyeket hord, s amíg nem illeszkedik be, addig ezek a jegyek különbözővé, megbélyegezetté teszik.

Mi, magyar közegben felnőve, magyar iskolát végezve megismerjük a magyar kultúrát, de ugyanez a megismerés visszafelé nem működik. Lehetőséget kellene arra adni, hogy a nem-cigányok megismerkedjenek a cigány kultúrával!

– *Hogyan?*

– Pont az oktatáson keresztül. Itt élünk félezer éve, de a tananyagban semmi nincs a cigányságról. A roma holokauszt is része a magyar történelemnek! Az olvasókönyvekben nem szerepelnek a cigány szerzők magyar nyelven írt művei. Soroljam? Lakatos Menyhért, Holdosi József, Bari Károly... Nincsenek a tananyagban. Így a gyerekek mit fognak tudni? „Ha rossz leszel, elvisz a cigány!” Ezt? Nem lehet felzárkózni, ha nem kapunk lehetőséget. Hova, kihez kell felzárkóznom így?

– *Van esély az értékmegtartásra?*

– Fogyóban van, mint a cigány nyelv, mint a hagyományok, amelyek európai szinten is lehetnének fontosak. Persze, van, aki olvas, de a gyerekek nem fognak cigány oldalakat bújni az interneten. A politika is mindig átveri és kihasználja a cigányokat. A választások után elfelejtik az ígéreteket, s eltűnnek az erre szánt pénzek is.

Eszembe jut a barátom, mert talán most már mondhatom barátomnak Böszörményi Attilát, akivel együtt tanítunk a Kalyi Jag Iskolában. Fehér ember, olyan, mint a hó. Az anyja magyar, az apja cigány, a nyelvet úgy vágja, mint a huzat, a mentalitása cigány emberé, és úgy is él. Imádja a gyerekeit. Embert szerető ember, aki nem irigykedik. Ő eltűnhetne a magyarok környezetében, de nem tűnik el. Azt mondja: cigány is vagyok, meg magyar is. A cigányok

közt cigány tud lenni, a magyarok közt meg magyar. Én is így vagyok vele: magyarok között a magyar kultúrát képviselem, s cigányok között azt, amit otthonról hoztam.

– *Jó, hogy nem csak keserű tapasztalatokat sorolunk...*

– Közben persze sok dolog miatt háborgok. Elkekerít, ha egy cigány nő kinn áll az utcákon. Azt gondolom, hogy ezt ki lehetne és ki is kellene kerülni. A legtöbb esetben nem hiszem el, hogy a kényszer viszi rá. A nagyzás, a brahizás, a verseny, a vagányság viszi rá őket. Lehet úgy élni, hogy ne legyen kurva! Nem azt mondom, hogy könnyű, de a könnyű nem biztos, hogy jó is.

Az iskolában a gyerekeknek feltettem egy kérdést, aztán a válaszként majdnem elájultam. „Gyerekek, melyik a nagyobb bűn: kaját lopni, mert éhes vagy, vagy pedig kurválkodni?” Sokan azt mondták, hogy a lopás nagyobb bűn, mert azt a magyar törvény bünteti. És a kurvaság? „A kurvaság az döntés kérdése, nem tartozik a bűnök közé.” Én, ha nő lennék, inkább lopnék, mint hogy belém naponta tizenöt-húsz ember járkáljon.

– *Hol találkoztál először negatívumként azzal, hogy te cigány vagy?*

– Úgyse fogod elhinni! Én, személyesen soha nem találkoztam ezzel. A katonaságtól kezdve soha. Lehet, hogy a hátam mögött téma volt, de velem nem éreztették. Talán csak nem vettem észre, de valószínűbb, hogy nem történt meg. Voltam segédmunkás, irányítottam raktárt, ahol magyar emberek dolgoztak a kezem alatt. Soha nem ért bántás. Talán, mert engem gyerekként is tisztán küldtek iskolába. Amikor hazaértem az iskolából, akkor ettem, aztán neki kellett állni a leckének. Csak a lecke után mehettem játszani.

– *Lecke után? Hogyan ellenőrizték a leckédet?*

– Nem tudtak se írni, se olvasni, de a leckét minden áldott nap átvittük a szomszédba, Ica nénihez, aki egy magyar asszony volt. „Icám, nézd meg! Megcsinálta a gyerek a leckét?” Persze, ez Ica néni is tetszett. Figyeltek arra, hogy tanuljak. Amikor a fater csinálta a kovács-mesterséget, mindig elküldött maga mellől, pedig szerettem volna segíteni. Elzavart, s azt mondta: „Ezt ne tanulj meg, mert nagyon keserves mesterség”. Ezzel együtt harmincéves koromig egyszerű, vidéki cigány emberként éltem és dolgoztam.

– *Mi történt harminc éves korodban?*

– 1983-ban feljöttem Pestre egy kapcsolat révén, mert korábban elváltam a feleségemtől, akitől van a két gyermekem. Pesten maradtam, s amikor lett helyük, akkor felhoztam a gyerekeket is magammal. Elhelyezkedtem az Autó- és Alkatrészkereskedelmi Vállalatnál, mint raktári részlegvezető. Aztán, amikor 1986-ban elindult a cigány újság, a Romano Nyevi, akkor oda hívtak dolgozni. Jó, ehhez azért azt kell tudni, hogy korábban is írogattam, de az nem jelent meg sehol. Akkor a főszerkesztő, Ruva-Farkas Pál, akivel együtt nőttem fel, behívott, s megkérdezte, akarok-e gyakornok lenni. Lakatos Menyhért nézte meg az írásaimat, s ő döntött. Azt mondta, hogy csiszolni kell, maradjon. Így kerültem az újsághoz, s így az első, szűk értelmiségi generáció, Choli Daróczi, Péli Tamás, Kovács József, Szepesi József, Rostás-Farkas György közelébe. Közöttük lettem „hivatásos”. Fantasztikus időszak volt, az újságos pavilonokban is lehetett kapni a lapot. Sajnos, nekem nincs meg belőle egy se. Akkoriban neves újságírók – hirtelen Módos Péter jut eszembe – tanítottak minket, s aztán el kellett menni vizsgázni. Így lehettem MÚOSZ-tag, s később a Magyar Írószövetségnek is tagja lettem.

– *...és azóta is írsz cigányul is, ugye?*

– Persze, bár egyre kevesebbet.

– *Kinek írsz?*

– Ezzel küszködöm én is. Alig van már, aki tud és akar olvasni. Bennem is ez a kérdés: kinek? Amikor nem találok a választ, akkor elkekeredek. A gyerekeket is győzködöm az iskolában, hogy meg kell tanulni a saját nyelvünket, de nem igazán érdeklí őket.

Grozdits Károly

Péter László székely „panoptikuma”

Péter László grafikusművész a Belgrád melletti Székelykeven (Skorenovac) született, nevelkedett, a legtöbb délsláv háború idején menekült családjával Magyarországra. Az elmúlt több mint két évtized óta tartó távollét se idegenítette el szülőföldjétől, övétől, máig is az al-dunai bukovinai székely közösség hűséges gyermeke.

A *Kérésztapám nadrágja* című anekdotás könyve, amelyből olvasóink számára az elkövetkezendő lapszámainkban jó néhány történetet közlészünk, nem módszeres néprajzi gyűjtés eredménye. A szerző elmondása szerint ezeket a tréfás elbeszéléseket gyermekkor óta sokszor hallotta a családjában, más „székeliektől”, a hertelendyeektől, a sándoregyháziaktól. Most ezeket több évtized után visszaemlékezve leírta, megszerkesztette, kikerekítette, illusztrálta. Az anekdoták legtöbbször a való életből merít. Szinte egy al-dunai panoptikum jelenik meg előttünk, amelyben a kisgyermektől az élettől búcsúzó öregekig sorban vonulnak el lelki szemünk előtt a „székeli figurák”. A kocsmázók, a mesterek, a papok, a csőszök, a mozis, a szerelmesek és az immár halálra készülők. Sokan név szerint is, mások „éccéri” emberként. A történetek mindegyikén – és Péter László rajzain – átsejlik, átragyog a még Bukovinából átmentett „keserédes” humor.

*

A BÁCSKAI TÖLGY

Midőn a székelyek 1941-ben végleg otthagyták Bukovinát, a Bácskába telepedtek. Sokan siratták a drága anyaföldet, de még többen örültek annak, hogy végre hazatérnek Magyarországra.

– Nem maradunk idegen földön! – ujjongtak, mert azt hitték, ott, ahová mennek, ott majd fenéig tejfel lesz az élet. Így valahogy jártak az egyszerűek is, ahol a férfiember nem akart kimeni, az asszony azonban addig perelt vele, amíg „össze nem szédtek magikot”, s fel nem iratkoztak a tekintélyesen hosszú lajstromra...

A hadikfalviakat nagyrészt a dél-bácskai Újvidék és Temerin közelébe költöztették egy Szőreg és Temerin menti övezetbe. Volt egy

Hadikföldje (ma Kolónia vagy Staro Đurđevo) nevű telepjük is, ahol földet is kaptak, s ezt-azt, hogy megkapaszkodjanak: megkezdheték az új életüket. A bácskai életmód azonban nagyban eltért a Bukovinában megszokottól. Itt más volt az éghajlat, a termőföld minősége és a termelési szokások is, sokat kínlódtak tehát. Még fát se lehetett vágni, hogy télen rendesen fűtsenek, mert erdő sehol se volt. Az őszi kukoricafosztás után, „szédés után” mentek ki a földekre a „kukoricatörsököt ésszeszedni”. Kosarakba rakták, avval kínlódtak...

Elszakadt a cérnája az egyik székelynek, kárhozott rendesen. Mikor hazaért abba a putriba, amibe beköltözhetek, mérgeesen a sutuba vágta a törsökös kast:

– A nyavalya törjön ki asszon, nem kellett nekéd a bukovinai bükk? Hát most itt van nekéd a bácskai tölgyl!

(Ádám István temerini néprajzos 1980-as gyűjtése nyomán, a temerini Biró József adatközlő elbeszélése alapján.)

*

A SZÉKELI HÁROMKIRÁLYOK

A székelykeveiek okosságát a sándoregyháziak is becsmérték.

Karácsonykor három székelyi, Gáspár, Menyhár és Boldizsár nevűek egy Bancsov nevű sándoregyházi gazdát kerestek, mert annak tehének pároztatására kiváló bikája volt. Mivel vagy a gazdát nem találták otthon, vagy talán nagy okosságukban még a házat sem találták meg, tanácstalanul bementek a templomba, ahol épp az ünnepi mise folyt. A pap a háromkirályokról prédikált, éppen ott tartott, hogy:

– Hát, tü [háromkirályok], Gáspár, Menyhár és Boldizsár, honnan jöttetek?

Mire az egyik székelyi nagy bátran felserkent, és így válaszolt:

– Mü, plébános úr? Székelyről jöttünk, bikát keresünk, de Bancsov mán nem vót otthon!

[felserken: felkel, ültéből felugrik]

A TOPORTYÁNFARKAS

Téli esteiken Bukovinában gyakran verte fel az éjszakai csendet a farkasok üvöltése, amelyek gyakran megtámadták, elvitték, megtizedelték az állatállományt. Amikor az Al-Duna kanyarulatába telepedtek sokáig itt is farkasokkal álmodtak. Ez azonban hamar veszített aktualitásából, mert az al-dunai mocsaras területek lecsapolásával a szapora nádi farkasok leköltöztek délre, a megfagyott Dunán át Szerbiába, ahol bevehették magukat a biztonságos erdőkbe, a hegyek közé.

Azonban sokáig riogatták a rossz gyermekeket azal, hogy elviszi őket a toportyán, ha szót nem fognak.

Történt, hogy a széjjekén viskóban lakó öregek, arra ébredtek, hogy a tél megelevenedett, az üvegezett ablakocskán keresztül is látszott, hogy vadul kavargó a hó, és valami félelmetes, elnyúló vonítás-ordítás hallatszott időről időre. Valójában a kuptor kürtője furtinált, s adott üvöltő hangokat, csak az öregek már erőst nagyot hallottak.

Előbb Balbina ném neszelt fel:

– Hallod, János, hallod? Mi ordít ekkorán? – és addig böködte oldalba hortyogó férjét, hogy amaz félálmban válaszolt.

– Mi vóna, hát biztos, hogy a nádi farkas...

Balbina ezen meggondolkozott, és még jobban összehúzta magát.

– János, János, dejszén immán vagy három éve egész a Burkátokig kipszúttítottatok minden nádast! Hogy vóna ott nádi farkas, ahol nincs es nád?

– Hejszén – ásítózott János bám –, akkor azért vonyit, me hiányzik neki...

[toportyánfarkas, toportyán nádi farkas: mocsaras területeken tanyázó, apróbb természetű, de szapora és veszélyes vérengző farkasfajta • széjjek: faluszél, szélső utcák • kuptor: kemence • furtinál: dudáló, sustorgó hangot ad]

*

HARCSÁK A KUKORICAFÖLDÖN!

Amikor még Gyurgyován laktak a telepések, és az Al-Duna kanyar hetedik öblözeténél befejezték a töltés biztonságosnak vélt szakaszát, amely a leendő termőföldjeiket megvédhette a Duna sodró ár-

jától, megnyugodtak a népek. De alighogy elkezdték a föld művelését a kiszáritott mocsarak, semlyékék mentén, máris jött a nagy árvíz, amely újra áttörte az öblözetet, elmosta a földből az épphogy kisarjadt terményt, de a lapályos területen is a már ki tudja, hányadszor újraeszkábált kalyibákat is, az utolsó kulipintyóig.

Földönfutóvá tette a már-már megfogódzott telepeseket, akik ekkor szekéren, kétkerekű taligán, talicskán vagy a derékig érő vízben gázolva tekenyőkben mentették a családot és az ingóságait. Mikor végre a magaslatra kapaszkodtak, látták, hogy Isten ismét megbüntette őket, mert egybefüggő víztükör volt a határ.

És elszomorodtak. De jó néhány nap múltán az árvíz igen gyorsan visszavonult, s napok múlva a szántóföldeken már csak az örvenyszerűen közlekedő víz kiásta mély tócsák jelezték a nagy pusztítást.

Ekkor azonban egy kis öröm is vegyült az ürömbbe: nem vesztek éhen, mert ezekben a vizes lapályokban nagy halak, sőt óriási harcsák rekedtek meg: a pocsolyák szorításában tehetetlenül vergődtek, a népek pedig kapával, szalmatépő kankóval, gereblyével s egyéb kéziszerszámokkal, amelyek épp a kezük ügyébe kerültek, gyűjtögették őket szekérderekra. Egy részüket leszóva megszáritották-füstölték, vagy még frissiben elhordták a temeskubini vagy a pancsovai piacokra s eladták. A népes családok, s főként a gyerekek, akik örökké sóvárogták a halat, most napokig valóságos hallakomákat rendezhettek...

Ekkor történt, hogy a kincstár végre új telepesházakat engedélyezett a Dunától távolabb eső magaslatra, hogy többször ne történjen meg az árvízi veszedelem. Így kezdték építeni Székelykevét, mint mondták, „hogy megmaradjunk a jövődönk”.

[Gyurgyova, Gyurgyevó (Durđevo): az Al-Duna kanyarulatánál, a Duna árterén létesített legdélebbi település, amely több éves kiöntések után teljesen megsemmisült; megsemmisülése előtti évben nevezték át Rádayfalvának; utótelepülése lett a néhány kilométerrel odébb magaslatra épített Székelykeve • semlyékék: vizes kátyúk • öblözet: folyó menti, ingoványos, mocsaras földrész • tekenyő: fateknő]

Széki lakodalom

Az erdélyi Szék, a táncházmozgalom mintájául szolgáló község, a Kárpát-medence egyik legjobban kutatott települése. Szinte végelelathatatlan a Szék községgel kapcsolatos publikált írások, hangfelvételek száma, az Árendás Péter szerkesztésében most megjelent Széki lakodalom című könyv mégis egyedülálló a maga nemében.

A sokszínű kötetben helyet kaptak Szék történetéről és a széki népszokásokról már korábban megjelent írások, valamint a széki lakodalom teljes és részletes bemutatása, a lakodalom egyes mozzanataitól a különféle vőfélyversekig. Ezek kéziratát a szerzők, Gráfik Imre és Turbéky Dénes még az 1980-as években lezárták, így a könyv egy olyan időszak gazdag néphagyományait mutatja be, amikor ezek még elevenen éltek. Ehhez kapcsolódik a könyv mellékleteként Turbéky Dénes kilencvennyolc színes fényképe, melyeken végignézhetjük a székiek mindennapjait, valamint időrendben a lakodalom teljes menetét. Ezek a képek, valamint a helyszínen készült „funkciós” hangfelvéte-

lek a CD-ROM mellékleten is helyet kaptak. Az 1977-ben és 1983-ban készült felvételeken a sok zenész példaképévé vált Ádám

István „Icsán” és Dobos Károly bandája muzsikál, de belehallgathatunk a vőfélyversekbe vagy a templomi szertartás részletébe is.

A néprajzi leírások és a fényképek mellett a könyvben szerepel még tíz széki lakodalmas dallam kottás közlése. Ugyancsak a könyv részét képezi Széki Soós János lakodalommal, zenészekkel kapcsolatos öt esszéje. Ezekből az utolsó „Nem úgy van most” címmel már a jelenkori, 2014-es állapotokat mutatja be.

A könyv utolsó nagy fejezete Szék község teljes honismereti bibliográfiája, melyet a kötet lektora, Varga Sándor állított össze. Itt ötvenhét oldalon keresztül kereshetők a Székkel kapcsolatban ezidáig megjelent könyvek, tanulmányok, cikkek és publikált hangfelvételek. Ez a maga nemében egyedülálló lista sokak segítségére lehet, akik e témában szeretnének jobban elmélyülni, kutatni. A könyvet a Hagyományok Háza adta ki, megvásárolható a Hagyományok Háza webáruházán keresztül és a MesterPortán, kiskereskedelmi ára 4.500,- Ft.

Jagamas János népzenei gyűjteménye

Szerkesztette Pávai István és Zakariás Erzsébet

A Román Akadémia Kolozsvári Folklór Archívuma, az MTA BTK Zenetudományi Intézet és a Hagyományok Háza többéves közreműködésének eredményeként 2014 decemberében egy páratlan, zömében ismeretlen népzenei gyűjtemény került kiadásra könyv és DVD-ROM formájában, három nyelven (magyar, román, angol). A gyűjtemény az 1940-50-es években keletkezett, és többségében romániai magyar népzenei anyagot tartalmaz számos eddig feltáratlan területről, sőt olyanokról is, amelyeket a későbbi gyűjtések sem érintettek. A gyűjtéseket Kodály tanítványa, Jagamas János végezte a Kolozsvári Folklór Archívum munkatársaként, olyan időszakban, amikor magyarországi gyűjtők nem mehettek Romániába, ott meg rajta kívül csak az általa irányított kis létszámú munkacsoport foglalkozott ilyen munkával. Jagamas gyűjtéseinek alig 5%-a jelent meg eddig kotta formájában, a hangzó felvételek – köztük mintegy 850 hangszeres dallam – most kerülnek első alkalommal a nyilvánosság elé, hiszen Jagamas János gyűjtéseiből hangzó kiadvány még sosem készült. A közreadott dallamok többsége magyar előadóktól származik Moldvától a Székelyföldön és Közép-Erdélyen át a Partiumig és a Bánságig, de jelentős számban vannak a DVD-n román, cigány és kis részben bolgár, valamint makedorómán felvételek is. A kiadványon összesen 7236 dallamváltozat, 3038 hangklip, 9512 kéziratoldal, tizenhat fotó található. Ezeken kívül a kiadvány három tanulmányt is tartalmaz (Pávai István: Jagamas János népzenei gyűjtéseinek közreadásáról; Zakariás Erzsébet: Jagamas János gyűjtései a Kolozsvári Folklór Archívumban; Almási István: Jagamas János emlékezete). A kiadvány megjelenésével nagy úrt pótol a népzene kutatásban, hiszen átfogó képet nyújt Jagamas János népzene kutatói munkásságáról, és elérhetővé tesz a tudományos kutatás és a népzene iránti társadalmi érdeklődés (táncház, színpadi néptánc) számára egy eddig teljesen ismeretlen, páratlan értékű dallamanyagot.

Ósi, régi, igazi székely himnusz?

„Hej, ó, én édes jó Istenem...” – II. rész

Következzen egy idézet Olsvai Imre 1990. március 23-án postázott leveléből, amelyet Tamás Győző plébánosnak írt.

„Főtisztelendő Plébános Uram! Elmondhatatlan örömet jelentett az Ön levele és a benne foglalt történelmi tartalom!

Mert az Ön 1940-es szövege, bűvópatak-szerű hosszú hallgatás után új életre támadt, ráadásul, tisztázódott is az alkotás ideje és személye! Fokozza köszönetemet és hálámat, hogy mindezt Ön betegágyhoz kötve írta meg. Lám, én még későbbre halasztottam jelen levelem megírását...”

A továbbiakban a szövegváltozatok nyilvánvaló előfordulásáról értekezik a levél írója. (Elég, ha csak a Hej-nek Ó-ra történt felcserélését, vagy a harmadik versszak utolsó két sorának a protestáns testvéreinktől származó módosítását említjük. A szövegváltozatokat sok esetben a közhasználat, illetve ismeretlen költők, vagy maguk az énekes előadók alakították ki.) Még egy idézet a levélből:

„A variánsképződés voltaképpen minden népköltészetnek, népzenei stb. természetrajzi sajátossága: ami szájról-szájra száll, amit nem köt meg sem leírt betű, sem kottafej, azt a közhasználat előbb-utóbb, többé vagy kevésbé megváltoztatja. Számos múlt századi műdalkunk elváltozott a nép száján például, többnyire javukra szolgált: a szöveg tömörebbé, ki-

fejezőbbé vált, a dallam pedig közeledett a népi ízléshez.”

Vége tisztázódott: a T. Gy. névbetű tehát dr. Tamás Győző nevére rejtette. Ennek feltárását legfőképpen Domokos Mária és Olsvai Imre népzene kutatóinak köszönhetem, amiért ezúton is szívőből jövő hálámat és nagyrabecsülésemet fejezem ki. Nélkülük ez az „érdekes daltörténeti csomó szétbontása” nem történhetett volna meg. És itt akár be is fejezhettem volna tényfeltárási nyomozásomat, ha csak még arra nem kerestem volna választ, ki is volt valójában dr. Tamás Győző, a Hej, én édes jó Istenem szövegköltője. A Dunakeszi-Alag plébánia Historia Domusában az alábbi személyes hangú, kézírásos bejegyzést találtam az 1955. szeptember 1-jén történt beiktatása alkalmával.

„Mint újdonsült adminisztrátor, illő, hogy bemutatkozzam: 1915. aug. 22-én születtem Székesfehérváron, mint tízgyermekes szülők legidősebb fia. Középiskoláimat Szekszárdon és Újpesten, a teológiát 1 évig Vácott, 4 évig a Pázmáneumban végeztem. 1938-ban szentelték pappá, először Szolnokon 3 évig, utána Pestszentlőrincen voltam hittanár. Első szolnokai »várkaplánságom« különösen mély nyomokat hagyott bennem, dr. Pesthy Frigyes apátplébános és dr. Nagy János hittanár olyan meleg, atyai-baráti szeretettel fogadtak, hogy ma sem tudom: kilenc testvérem körében, vagy náluk éreztem-e inkább otthon magamat?!”

Első utam nyomban Szolnokra vezetett. Hittanári pályáját az itteni Bánffy Katalin (ma Varga Katalin) Leánygimnáziumban kezdte a teológiáról doktori címmel érkező, 23 éves fiatal, római katolikus paptanár. A gimnázium 1938–1942-es tanéveiről kiadott évkönyvekben sok szó esik az új hittanár órán kívüli sokirányú tevékenységéről.

„Az intézeti énekkar első nyilvános szereplése dr. Tamás Győző hittanár művészi vezetése mellett komoly művészi értéket jelentett. Az ősi magyar népdalok és népies táncok bemutatása, melyeket a magyar anyák lelke adott át évszázadokon át az új generációnak, nemzeti kultúrmissziót is jelentett.” (Értesítő az 1938–39-es tanévről)

A következő tanév (1939–40) Évkönyvében dr. Tamás Győző hittanár, prézes [praeses (lat.) = elnök, előjáró, főnök, vezető] beszámol az általa vezetett Mária-Kongregáció és a Szivgárda éves tevékenységéről, és ezt is megemlíti: „Gyűléseinket kéthetenként egy-egy osztály rendezésében tartottuk, tárgyköre: aszketikus leányproblémák, szent magyar példaképek ismertetése, melybe a tagok felolvasással, énekszámokkal és szavallattal kapcsolódtak be.”

Az 1941–42-es tanévi Évkönyvben eképp búcsúztatják a Pestszentlőrincre áthelyezett hittanárt:

„3 éven keresztül munkálkodott nagy hozzáértéssel, lelkiismeretes buzgósággal, fáradhatatlan lelkesedéssel és igen szép eredménnyel katolikus leánytanulóink vallásos oktatása és nevelése terén.”

Ugyanott: „Az intézet énekkara elénekelt Tamás Győző dr.-nak, az intézet volt hittanárának ez alkalomra komponált gyönyörű énekét.”

Szolnokon tehát elismert és megbecsült karvezető s ugyanakkor komponista is volt. Vajon miért hallgatta el szerzőségét az Énekszóban közölt dalszövege esetében? Máig meg nem fejtett rejtély. 1941 és 1955 között Pestszentlőrincen hittanár, templomi kántor, temetőgondnok. 1955-től 1993-ban bekövetkezett haláláig Dunakeszi-Alagon esperes-plébános, címzetes prépost, püspöki bírósági elnök. Szerzteágazó papi teendői mellett egyházzenei darabokat, kórusműveket komponál. Olsvai Imrénél köszönhetően a neki elküldött szerzeményei közül három én is örök, az egyik A hűség szózata, melynek dallamát s szövegét Tamás Győző írta, a másik címe: Szent István királyhoz, ennek a dallama népének, a szöveget írta T. Gy., a Magyar hazánk reménye szövegét ismét Tamás Győző írta, a daltam Olsvai Imre munkája.

Dr. Tamás Győző életútjának csupán néhány darabkáját sikerült begyűjtenem. De talán ennyiből is kiderül, hogy pap volt, hittanár mindenekelőtt, aki mellékesen énekkart vezetett, egyházzenet szerzett, időnként, belső indíttatásra dalszöveget is írt, anélkül, hogy költői babérokra áhítozott volna.

Nevével nem kívánt a nyilvánosság előtt mutatkozni. Talán ezzel is magyarázható, hogy nem került be neve a Magyar Katolikus Lexikonba. Abba se. Így aztán csak anynyi elégtétele lehetett életében, hogy a Bartók Béla szerzeményére írt dalszövege mindenhová eljutott, ahol magyarok élnek, és nem az a fontos, kik és miféle címet akasztottak rá, csak az, hogy szívőből énekeljék, és megszólítson minden magyart.

Ha a nevét életében el is hallgatta kortársai előtt, kárpótolták őt halála után a dunakeszi-alagi hívek, mert néhány éve a városban Dr. Tamás Győző utca is van, mégpedig a Márton Áron püspökről és Apor Vilmos püspökről elnevezett utcák szomszéd-ságában.

Mirk László

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

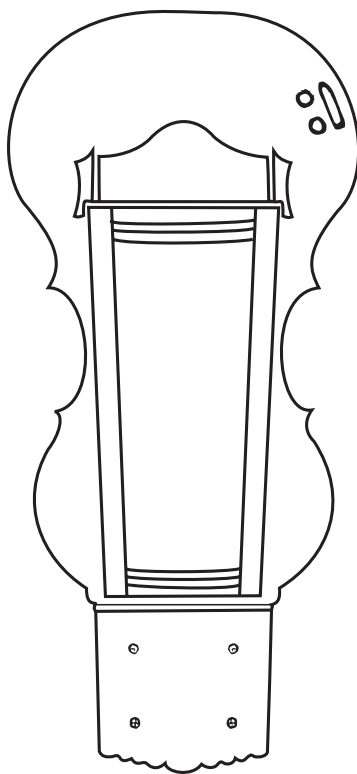
Tekerőoktatás Magyarországon

Atekerőlant a középkorban jelent meg és vált az európai zenei kultúra részévé. Nyugat-Európában már a XI. században említik források, amelyek főként Franciaországból és Spanyolországból származnak. E forrásokból kiderül, hogy a hangszert eleinte az egyházi zenében használták. Érdekesség, hogy a gregorián zenéhez alkalmazkodva kialakult egy kétszemélyes változata is; a két játékos közül az egyik a húrokat zúgatta, míg a másik hosszú, kitartott hangokat szólaltatott meg. Ez idővel megváltozott. Amikor ez a fajta hangszeres zene átkerült a királyi udvarokba, a hangszer is átalakult, megszólaltatása ettől kezdve egy ember feladata volt. Az 1600-as, 1700-as években klasszikus zenei darabokban is használták, többek között Vivaldi írt műveket tekerőre. A hangszer Európa-szerte ismertté vált, egyes országokban a szegények, a kéregetők hangszere lett, amit alátámaszt az a tény, hogy bizonyos nyelvekben ma is „kolduslant” néven ismert. Hazánkban is a szegényparasztság körében volt leginkább használatos.

Magyarországon az első írásos emlékek a tekerőről a XVI. századból származnak. A későbbiek folyamán feltűnt nemesi címerben (a Lantos család címere, 1677.), irodalmi alkotásokban is. Első tudományos tekinthető leírása Bátky Zsigmondtól származik (*Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. Budapest, 1906.*). A XIX. és XX. század fordulóján két egymástól jól elkülöníthető területen volt jelen a hangszer: a Csepel-szigeten, illetve a Dél-Alföldön, a Tisza és a Körös összefolyásánál.¹ Az idő múltával fokozatosan kikopott a népzenei hagyományból, de ennek okát egyelőre nem tudjuk biztosan. A kutatások alapján azt lehet mondani, hogy eltűnése szorosan összefügg a XIX. század második felében megindult iparosodással, amely először a fővárost érintette, hatásai csak később jelentkeztek az ország egyéb területein. Ez bizonyos kulturális elemeknek kedvezett, mások háttérbe szorultak. A tekerő az utóbbiak közé tartozott. Ez a tendencia magyarázza, hogy a Csepel-szigetről miért tűnt el a hangszer a XIX. század elején, valamint hogy miért csökkent népszerűsége az alföldi területeken is. A fent említetten kívüli számos más okkal most nem foglalkozom. Fontos kiemelni, hogy minden viszontagság ellenére a szegényparasztság körében a hangszer fennmaradt az 1950-es, 1960-as évekig, így – bár feledésbe merült – nem tűnt el teljesen. Az 1970-es évek elején meginduló táncházmozgalommal azután átkerült a népzenevel, népi kultúrával foglalkozó fiatalok kezébe.

A táncházmozgalom kialakulásáról és a tekerő újjászületéséről kérdeztem Sebő Ferenc Kossuth- és Prima-díjas előadóművészt.

„Két dolgot kell különválasztani. Az egyik, hogy volt egy népzenei reneszánsz, ami előbb volt egy kicsit, viszont felébresztette az igényeket. Tehát, mikor már kiderült, hogy ezeket a zenéket el lehet eredetiben játszani, akkor lecsaptak ránk a táncosok. Az öreg táncosok is. A fesztiválokon, ugye, Karsai Zsigától kezdve mindenki füttyre meg erre-arra táncolt, nem volt zenéjük. És Timár is, mivel a táncegyütteseknek ekkoriban nem volt zenekaruk. Ott se volt eredeti zene, zongorára táncoltak. Úgyhogy, amikor mi a Timárhoz elszegődtünk, ott már eredeti zenét játszottunk, és élőben ment a próbán a zene. Így, amikor a táncház ötletét kitalálták a biharisok, minket kellett hívni, mert mi már tudtuk ezt a zenét. Így kapcsolódott össze [a két dolog]. Az a három-négy alkalom, ami volt ott, a Könyvklubban, az tulajdonképpen csak egy ilyen ötlet volt, hogy milyen jó lenne ezeket táncolni, ha tudnánk. De hát nem tudták a táncokat. Ekkor rögtön fölmerült, hogy ezt tanítani kellene. Igazából arról szólt az egész, hogy leszállítottuk a színpadról, ahogy Csoóri mondja, és társastáncként kezdtük el kezel-

„Tágocsi”

ni a néptáncot. Mint ahogyan a zenét is szórakoztató zeneként.

A másik az, hogy mi akkor a nagy érdeklődésre való tekintettel úgy akartuk továbbfejleszteni ezt a zártkörű klubnak indult kezdeményezést, hogy nyissuk ki a kapukat, hadd jöhessen ide be bárki, bent pedig legyen, aki tanítja. Ez volt a két fontos dolog: egyik, hogy legyen nyitott, a másik pedig, hogy legyen, aki megmutassa, mit kell csinálni, ne össze-vissza ugráljanak ott, mint a »majmok«. Mert az volt az első ötlet, hogy hadd táncoljon mindenki szabadon, amit tud. Úgy döntöttünk, hogy az nem szabadság, hogy valaki valamit nem tud. Az a szabadság, ha tud valamit, és akkor valaki azon a nyelven szabadon beszél. Én ebben látom a lényegét, hogy a civileket beengedtük az utcáról, és egy profi manggal találták magukat szemközt, akik segítettek ezt megtanulni. A zene meg már megvolt. Tehát a revival zenei mozgalom mint eszköz be tudott vonulni ebbe a játékba, és így létrejött egy olyan fajta klubforma, ahova civilek jártak, eleinte kizárólag, mivel a táncosok kezdetben elzárkóztak előle, azokat nem is engedték sok együttesből. De aztán idővel ők is beszívárogtak, főleg, mikor a Timár elkezdte a Ballettintézetben tanítani a néptáncot. Akkor az első néptáncos osztály, Batty, Zsura és a többiek, hát ők egyfajta kemény magként jártak a táncházakba és verték ott a lábukat piszkosul.”

Kérdésemre, hogy a tekerő mint hangszer mikor, hogyan jelent meg ebben a mozgalomban, az alábbiakat válaszolta.

„Ez nekem volt személyes problémám, mert egy színházi előadásához egy kínai operát kellett írnom, pontosabban a zenéjét. És ahhoz kerestem hangszert, mert nem volt zenekar, egyedül kellett eljátszanom. Ekkor láttam meg Claude Flagel kezében a hangszert. Azt gondoltam, hogy ez tök jó, úgy hangzik, mint egy zenekar, és még énekelni is lehet hozzá. Akkor Claude megadta Bársony Mihály címét, és így lementünk oda Gyurkó Lászlóval és a Berek Katival, akik a vezetői voltak a színháznak. Azonnal kocsiba ültek és vittek le. »Hát, ha a gyerekek kell ez a tekerő, akkor legyen neki tekerő, ha ez a feltétele a zenének.« Ez így ment. Bársony bácsi elvállalta végül, de mondta, hogy ez három hónap, nekünk meg három hetünk volt. Úgyhogy megrendeltük a tekerőt, de aztán fogtam egy citerát, gongokat, ezzel-azzal megoldottam a zenét. Aztán lassan elkészült a tekerő, s akkor én elkezdtem azon tanulni. Népdalokat. Hát, mit tanuljon először az ember? A saját irodalmát! De aztán befogtam szépen az énekelt versekbe, és azóta is használom.”

Fontos kiemelni, hogy a tekerő nem tartozott a legismertebb hangszerek közé. Tekerős népzenei anyagról felvétel csak a Tisza és

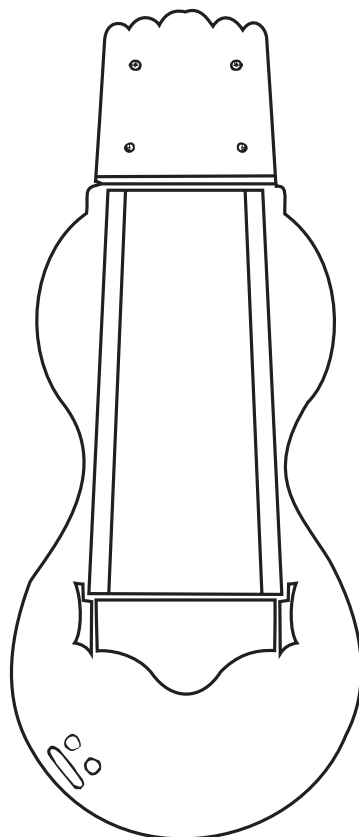
a Körös vidékén készült.² Ennek ellenére a tekerő a táncházmozgalom indulásakor nagy szerepet kapott, talán „túl is volt prezentálva” a népzenei körökben. Természetesen ez a nézőpont kérdése, hiszen Szerényi Béla azt hangoztatja, hogy „minden táncházban szólt a tekerő”, míg Sebő Ferenc kiemelte, hogy a táncházakban inkább a széki zene volt jelen. Az igazság talán a két állítás között van, de mindenképpen tény, hogy a hangszer igen nagy szerepet kapott a mozgalomban, és őrzi ezt a szerepet a mai napig.

Felmerül a kérdés, hogy miként tudott a tekerőlant egyáltalán „visszatérni”. Hiszen, ahogyan azt korábban írtam, a népzene iránti új érdeklődés elindulásáig, a táncházmozgalom kezdetéig gyakorlatilag eltűnt a köztudatból. Kulcsfontosságú tényező, hogy a Szentés környéki parasztság körében nem szűnt meg a használata. Hankóczi a világháborúk alatt és után bekövetkező gazdasági visszaeséseknek tulajdonít egyfajta konzerváló hatást, amely szerinte fő oka annak, hogy a „szocializmus” évtizedeiig fennmaradt ez a gyakorlat.³ A tiszalpai és szentesi térségben tehát éltek még hangszerjátékosok, akik közül néhányan nagyon fontos szereplőivé váltak a tekerő reneszánszának. Közülük is kiemelném Bársony Mihályt, aki talán a legismertebb tekerős és hangszerkészítő, a folyamat egyik elindítója volt. Bársony Mihály 1915-ben született, tehát, amikor beindult a táncházmozgalom, ő még „fiatalember” volt. Bár sebesülten jött haza a világháborúból, ez a hangszerjátékára, valamint hangszerkészítői munkásságára nem nyomta rá bélyegét.

„Tehát van egy tanyasi parasztember, aki zseniális muzsikus és fantasztikus hangszerkészítő. Ez a zsenialitás találkozik a város igényével, a táncházmozgalom robbanásszerű kialakulásával, és ez megint egy nagyon szerencsés találkozás, mert Bársony Mihály születetten nagyon intelligens, zseniális ember volt. Hát, hogy mondjam... Lehetett vele kommunikálni.” (Szerényi Béla)

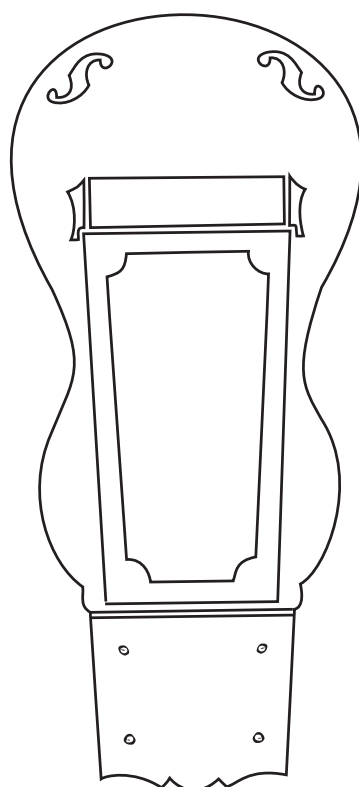
1935-ben készítette első tekerőjét,⁴ amit a világháború előtt még fél tucat követett. S bár közbejött a háború, az addig elkészített hangszerek elegendő gyakorlatot jelentettek számára. Így, amikor növekedni kezdett a népi kultúra iránti érdeklődés, eleget tudott tenni az első megrendeléseknek. Egészen az 1970-es évek végéig gyakorlatilag egyedül elégítette ki az országban felmerülő igényeket, de gyakran külhoni megrendeléseket is kapott. Élete végéig körülbelül kétszázhusz tekerőt készített,⁵ ami elképesztően nagy szám, ha figyelembe vesszük a kor sajátosságait, a hangszer bonyolultságát, és a rendelkezésére álló eszközöket. Nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a hangszer ismét elterjedjen és visszatérjen a népzenei életbe, bekerüljön a táncházmozgalomba.

A tekerő egyik jellegzetessége, hogy hangszer-történeti szempontból a magyar népzene régi, kissé archaikus hangzásvilágú rétegéhez tartozik, mint ahogyan a citera, a furulya, a duda is. De felmerülhet egy kérdés: miért éppen a tekerő? Szerényi Béla a következőképpen fogalmaz.

„Szentési”

többek között az *Arany Páva* című műsorban; így ő maga, és hangszerre is bekerült a köztudatba. Tegyük hozzá, hogy ekkora ismertséget jól is kell tudni kezelni, és Bársony Mihály ezt tökéletesen csinálta. A népszerűség keresletet támasztott a hangszer iránt is. Újonnan induló zenekarok akarták használatba venni a hangszer, hogy színesítsék a műsoraikat, a táncegyüttesek be akarták szerezni, hogy többek között erre is táncoljanak. Mihály bácsi alig győzte csinálni a tekerőket. Igen ám, de ezek odakerültek új gazdáikhoz, és kiderült, hogy azért mégsem olyan egyszerű játszani rajtuk. A hangszerjáték elsajátítására pedig nem volt intézményesített rendszer.

„Bársony”

„Ugye, ezek közül a furulya nagyon egyszemélyes, nehezen vonható be egy táncos, fesztivál jellegű, bulizós világba. A duda iszonyúan macerás hangszer, el kellett telnie negyven évnek, hogy ma már olyan dudákat tudnak csinálni, hogy nem akkora probléma rajtuk jól játszani. A citerát egy kicsit elvitte az a citerazenekari amatőr mozgalom, amelyik elfelejtette, hogy citerával hogyan lehet bálban muzsikálni, sokkal inkább a zenekari hangzás és a színpadi megszólalás irányába vitte el, és a hagyományörzést ilyen irányba tolta, ami visszatartotta attól, hogy a táncházmozgalomban bulizós hangszer lehessen. Maradt a tekerő. Nem azért, mert ezek közül ez a legjobb hangszer, hanem egyszerűen azért, mert tényleg ez adódott: viszonylag könnyen megszólaltatható, nem annyira problémás, mint a többi, és egy szál hangszerrel tényleg lehetett bál alá muzsikálni. És ne felejtsük el, hogy ott volt mögötte az a hangszerkészítő zseni, akit Bársony Mihálynak hívtak!”

Természetesen nem ez az egyetlen magyarázat arra, hogy a tekerő ilyen felkapott hangszerre vált. Abban az időben egy televíziós csatorna volt (később kettő). Aki ott szerepelt, az gyakorlatilag országos ismertségre tett szert. Ez megfigyelhető volt más zenei irányzatoknál is, a népzeneben is. Márpedig a Sebő együttes mellett Bársony Mihály is bemutatkozott a tévében,

Ekkor kezdődött meg a nyári táborok szervezése, hogy mindenkinek lehetőséget nyissanak – többek között – a népi hangszerek megismerésére, az alapvető hangszerjátékmódok elsajátítására. Az első a jászberényi népzenei tábor volt 1981-ben. Ide a kor elismert zenészeit, többek között Halmos Bélát, Virágvölgyi Mártát, valamint adatközlőket hívtak meg, utóbbiak közül kiemelném Bársony Mihályt. Itt nyílt lehetőség, hogy a fiatal, később majd híres táncmuzsikusok, mint például Havasréti Pál az akkor induló Téka együttesből, Bartha Ágoston, aki akkor a Méta együttesnek volt a tagja, elsajátítsák a tekerő megszólaltatásához szükséges tudást. Mihály bácsival az első komoly gyűjtések is éppen itt készültek az említett tanítványok által. Így kezdett körvonalazódni a zenei háttéranyag.

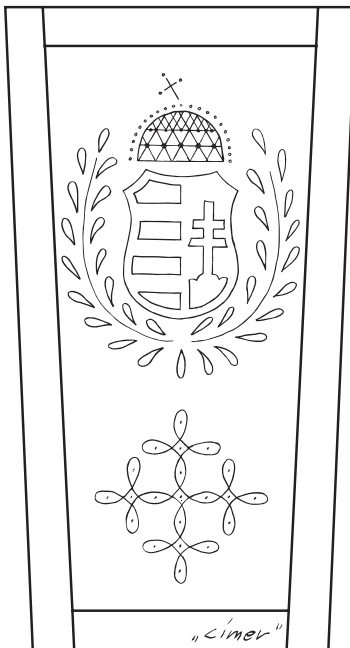
Tehát voltak nyári táborok, továbbképzés működött, de népzenevel foglalkozó intézmény még mindig nem létezett! A nyolcvanas évek környékén fogalmazódott meg az igény a népi kultúra intézményesített oktatására. A budapesti III. kerületi, Mókus utcai zeneiskola igazga-

tója ekkor Till Ottó⁶ volt. Mellette Béres János⁷ volt az, aki észrevette a népzene iránti érdeklődés növekedését. Az igényeket felismerve ők ketten döntöttek úgy 1975-ben, hogy a Mókus utcai zeneiskolában létrehoznak egy népzenei tagozatot. Szerényi Béla erre így emlékezik.

„Kicsiben indult a projekt: volt János bácsi, volt a felesége, Bea néni, és volt a Csoóri Sanyi, valamint Budai Ilona. János bácsi volt a tagozatvezető, merthogy ez a Mókus utcához tartozott, de önálló arculatú tagozat volt. Ő tanította a furulyát, felesége, Bea a cimbalmot, ami azért volt fontos, mert abban az időben ez volt az egyetlen hangszer, ami középfokon és felsőfokon, tehát egyetemi szinten továbbvihető volt. Persze nem népi cimbalom, hanem klasszikus, de mindegy, ennek a farvizén azért el lehetett kezdeni munkálkodni. Az éneket Budai Ilonka tanította, aki megint csak gyakorlatilag ennek a szakmának a megalapítója; nem is az, hogy előadóművész, hiszen ott is fantasztikus dolgokat alkotott, de ahogyan az oktatás szisztémáját kialakította, az még ma is megállja a helyét. Nincs az országnak olyan kis faluja, ahol Ilonka ne tanított volna. Rádióműsorait tömegek hallgatták, mert népdalt akartak tanulni. Ma már nehéz elképzelni, hogy valaki odaáll a mikrofonhoz a rádióban és öt percig csak népdalt énekel, de tényleg tömegek hallgatták ezeket az adásokat. És minden, ami hangszeres népzene, az a Csoóri Sanyi volt. Ő tanított hegedűt, kontrát, bőgőt, tekerőt, dudát, és – a maga zsenialitásával – az adott kornak megfelelő legmagasabb szinten.”

Az intézmény nagyon hamar kinőtte a kereteit, a népzene sokkal nagyobb tömeget mozgított meg, mint amennyit az idézetben felsorolt tanári kar elbírt. Ezért 1978-ban kiegészült az oktatói kör – többek között – a Téka két fiatal tagjával, Havasréti Pállal és Lányi Györggyel, de ekkor került ide Jánosi András is, szintén „ostánc-házás”, a Jánosi együttes prímása. Így valamilyen szinten el tudták már különíteni a különböző hangszerek oktatását, és több tanuló tudott befogadni a tagozat. Lányi György brácsát és dudát, Jánosi András hegedűt, Havasréti bőgőt, ütős hangszereket és tekerőt tanított. Ez fontos pillanat, mert amíg Csoóri Sándornak egy személyben kellett tanítani, nyilván örült, ha a játéktechnika alapjait meg tudta mutatni, stílusjegyekbe egész egyszerűen nem volt ideje belemenni. Ettől kezdve viszont Havasréti Pálnak lehetősége nyílt, hogy ne csak a hangszerjáték alapjait tanítsa, hanem adatközlői stílusjegyekbe, tehát a részletekbe is belemenjen. Fontos kiemelni, hogy ebben az időszakban lényeges problémák merültek fel a hangszer beállításával kapcsolatban. Olyan kérdések fogalmazódtak meg, amelyek mára tisztázódtak, de akkoriban kulcsfontosságú volt megtalálni a megfelelő megoldásokat. Többek között felmerült, hogy egyáltalán milyen húrt teszünk egy tekerőre. Hogyan faragunk recsegőt, mitől lesz jó? Egyáltalán, milyen ujjrendet használunk játék közben? A kezdetekben voltak problémák emiatt, hiszen hetekig kellett recsegőt faragni, és négy ujjat használtak a dallam megszólaltatásánál.⁸

Azán, 1986-tól Bartha Ágostonnal közösen gyűjtésbe kezdtek. Ekkor már nem csak Bársony Mihály bácsihoz mentek, hanem Szentésre, az ott még élő zenészekhez is, Macik Sándor klarinétos-

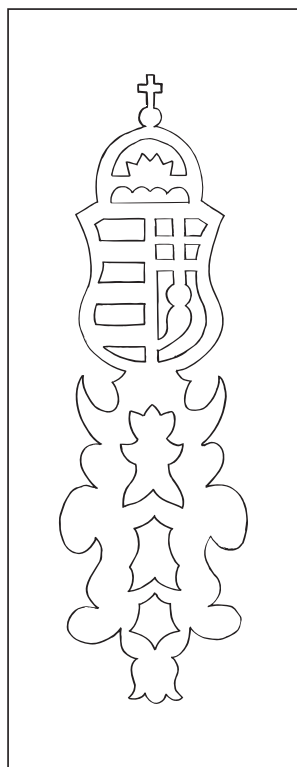
hoz, Bíró Sándor tekerőshöz. Azután a kiskunfélegyházi Varga Mihályhoz, a bokrosiakhoz, Sinkó Jánoshoz, Kovács Mártonhoz is ellátogattak. Ekkor kaptak szélesebb rálátást, hogy mit is jelentett a hagyomány, milyen adatközlők, milyen játéktechnikák vannak. Ezt Havasréti Pál rendkívül jó pedagógiai érzéssel, jó füllel megérezte, és új szisztémával kezdett tanítani.

Visszatérve tehát, a rendszerváltozásig az Óbudai Népzenei Iskola volt az egyetlen intézmény, ahol népi hangszereket lehetett tanulni. Ezen kívül kezdett bővülni a nyári táborok skálája, amely így kiegészítette az intézményes oktatást. A zenészképzés egyik alapja és fellegvéra továbbra is Jászberény volt, de mellette 1983-tól a Téka együttesnek is elindultak a táborai, ahol tömegek szerettek volna belekóstolni a népi kultúrába. Nem volt ritka, amikor négy-öt százan is részt vettek ezeken, ez a szám ma már szinte elképzelhetetlen.

Csak a tekerőt tekintve, Havasréti Pál és Bartha Ágoston munkája eredményeként akkor, az 1989-90-es tanévre ért el ez az oktatási szisztéma olyan szintre, hogy el kellett kezdeni rendszerezni azt a sokféle gyűjtést, sokféle tudást, ami rendelkezésükre állt. Meg kell említeni azonban, hogy a nyolcvanas évek elejétől datálódik dr. Hankóczy Gyula tevékenysége, akiről nem túlzás azt állítani, hogy a tekerőlant néprajzának legfontosabb hazai kutatója. Számos tanulmányt írt a magyarországi és általában a Kárpát-medencei tekerőről, munkái nagyon fontos elméleti ismeretekkel egészítették ki a hangzó anyagokat. Ezek a gyűjtések, valamint a tanulmányok főként a már hozzáértők számára voltak hasznosak, sokat kellett még dolgozni, hogy az anyagot oktatási célra is alkalmazni lehessen.

A rendszerezésről kérdeztem Szerényi Bélát.

„Ez ugye a rendszerváltozás körüli idő, amikor én is elkezdtem dolgozni. Az első gyűjtéseim '86-ból valók. '89-'90 körül itt, az Óbudai Népzenei Tagozaton, a Mókus utcai iskola tagozatán egy olyan erős tekerős kör alakult ki, hogy már a zeneiskolai lehetőségeket is kimerítette. Ekkor hoztuk létre a Magyar Tekerőzenekart. Egyszerűen volt annyi jó tekerős, hogy ezt színpadszerűen is meg tudjuk mutatni. Ahhoz, hogy tíz-tizenkét ember együtt tudjon dolgozni, no, ehhez már ezeket a stílusjegyeket – amelyek mindannyiunk fejében nagyjából ott voltak – valamilyen módon csoportosítani kellett. Nos, ez a feladat rám hárult, mivel Ágoston gyengén lát, viszont rengeteget gyűjtött, Palcsi nem szeret írni, tehát neki minden a fejében van, ráadásul kitalált egy nagyon jó pedagógiai módszert, amit azóta is mindenki alkalmaz a népzeneoktatásban; illetve nem ő találta ki, de a tekerő esetében ő alkalmazta először és kitűnő eredménnyel. Így az én feladatomban lett, hogy mindezt összegezzem. A szakdolgozatom is erről szól, a dél-alföldi tekerőmuzsika stílusjegyeiről. Ez kicsit később, '96-ban lett leírva. Tehát az, hogy szétválasztottuk – ma már mindenki így használja –, hogy igen, van a Tisza két oldalán a szentesi stílus és a csongrádi stílus. Én voltam az első, aki ezt le merte írni. Vagy játéktechnikai dolgok, hogy például van leváltó hang... Ezt Havasréti Pali szóban mindig közölte, de hogy ez effektíven, zeneileg mit jelent... Vagy, hogy »három ujjas játéktechnika«... Le kellett szoktatni a régebbi te-

„Életfa”

kerősöket arról, hogy négy ujjal játszanak, mert éppen a leváltó hangok rendszeréből következően egész más zeneiséget kapunk, ha három ujjal játszunk, mint akkor, ha négygel. Akkor: hogy milyen ornamentelek, díszítési technikák jellemzők a Tisza két oldalán, milyen ritmikái, zenei megoldások jellemzik ezt a két nagy zenei területet. Azon belül milyen egyéni, egyedi adatközlői stílusjegyek vannak, hogy másképpen játszik ugyanabban a faluban Papp Rókus, mint Bársony Mihály, hogy másképpen játszik a Pátria-felvételeken Balla István, mint Kiss József. Ezeket össze kellett szedni, össze kellett írni, és meg kellett indokolni, hogy mi miért van. Ennek az volt az első lépése, hogy a stílusjegyeket publikáltuk is. És, ugye, ezt nem csak tudományos módon érdemes publikálni, hanem úgy is, hogy abból mások is tanuljanak. Erről szóltak a Tekerőzenekar koncertjei és a lemezek. Minden egyes számot úgy csináltunk meg, hogy abból tanulható legyen a stílus is, és tanulható legyen az, hogy ezt hogyan érdemes megszólaltatni színpadon vagy éppen táncszínházban. Itt mindig csoportos műhelymunkáról beszélek. Tehát ezt nem én találtam ki, nem a Havasréti Pál, nem az Ágoston, hanem egyfolytában kommunikáltunk egymással. Ennek az Óbudai Zeneiskola volt egyik legfontosabb helyszíne és ma is az.”

Szerényi Béla kiemelte, hogy a mozgalom túlnőtt a korábbi kerekteken. Ezért hozták létre a nyári tekerős táborok rendszerét.

„Emögött persze megint hatalmas pedagógiai munka van. De ez nem csak a növendékekről szól, hanem a tanárokról is. Ahhoz, hogy egy Varró János vagy egy András Ferenc ne maradjon egyedül a szakmai problémáival, ahhoz rendszeresen kell találkozoznunk. Tehát nem azért hívjuk meg Pomázra zenét tanítani Varró Jánost, mert én nem tudom megtanítani azt a két dallamot, hanem hogy együtt legyünk, lássuk egymást, hogy mit csinálunk, és egymástól is tanuljunk. Ez megint egy pedagógiai módszer: beülünk egy körbe és mindenki tanul a másiktól.”

Tehát, talán nem túlzás kijelenteni, hogy a nyári tekerős táborok célja a tudás átadása mellett a pedagógiai módszerek átadása is. Pomáz volt az első tizenhét évvel ezelőtt, de szépen sorban alakultak az újabbak és újabbak, hogy csak néhányat említsek: Szentes, Ópusztaszer, Kétfodony.

Patonai Bátor

Grafika: Szerényi Béla
(Befejezés a következő számban)

Jegyzet:

1. dr. Hankóczy Gyula azt írja A tekerőlant az Alföld középső részén című tanulmányában, hogy e területek összefüggése nem mutatható ki, elkülönültek egymástól, mind térben, mind időben.
2. Ez persze nem meglepő, hiszen a Csepel-szigetről az 1920-as évekre eltűnt (Hankóczy Gy., A tekerőlant a Kárpát-medencében, 1982), és Bartók 1906-os gyűjtéseiben fellelhető tekerőn játszott dallam, de ez Szentesről való. Az első ennél átfogóbb gyűjtés pedig időben később, a Pátria lemezsorozathoz készült 1939-ben (Havasréti P. – Szerényi B., Tekerőiskola, 2006).
3. Természetesen a tekerő eltűnését vagy éppen fennmaradását kisebb, helyi tényezők is befolyásolták, azonban ezekről nem készültek kutatások, tanulmányok.
4. www.studiolum.com/nm/hu/barsonymihaly.htm
5. www.folkradio.hu/radio/album/494/barsony_mihaly_archiv_felvetelei
6. Till Ottó 1929-ben született klasszikus zenész, karmester és zenepedagógus. Az Óbudai Kamarazenekar alapítója, 1968–1989-ig a Mókus utcai zeneiskola igazgatója, visszavonulása után karmesterként tevékenykedett. Tanári munkássága során nagy jelentőséget tulajdonított a Kodály módszernek. 1994-ben Óbudáért végzett tevékenységének elismerésül Óbuda díszpolgárává avatták. 2011-ben hunyt el. (www.obudaitarsaskor.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=392&lang=hu)
7. 1930-ban született, 2014-ben Kossuth-díjjal jutalmazott furulyaművész, a díjat zenepedagógusi munkássága, közművelői tevékenysége, valamint iskolaalapítói munkássága elismerésül kapta meg. (www.hir24.hu/belfold/2014/03/14/ok-kapjak-a-kossuth-dijat/)
8. Itt mindenképpen hozzá kell tenni, hogy a négy ujjas játéktechnika létezik, és a mai napig fontos eleme a hangszerjáték elsajátításának, amit az is mutat, hogy a Tekerőiskola tematikája szerint már második évben meg kellene ismertetni ezzel a tanulókat a megfelelő dallamokon keresztül. Ami azonban nagyon lényeges, hogy ezt a rendszert nem Magyarországon használják, a magyar tekerős népzenében leggyakrabban három ujjal muzsikálnak. (Havasréti P. – Szerényi B., Tekerőiskola, 2006)

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

2015. március 1. vasárnap, 15.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
A Tenkes kapitánya – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2015. március 2. hétfő, 19.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
Naplegenda – Magyar Állami Népi Együttes

2015. március 3. kedd, 19.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
Antigoné – Bozsik Yvette Társulat

2015. március 4. szerda, 10.30 és 15.00
2015. március 5. csütörtök, 10.30 és 15.00
Marczi Községi Tér
Vackor kalandjai – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2015. március 6. péntek, 19.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
Örökkön-örökké – Duna Művészgyűttes

2015. március 6. péntek, 19.00
MOM Kulturális Központ
Macbeth – Kulcsár Noémi Tellabor

2015. március 7. szombat, 10.30 és 15.00
Vuk – Inversedance – Fodor Zoltán Társulata

2015. március 10. kedd, 19.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
A belső pokol / Beethoven IX. szimfónia – Szegedi Kortárs Balett

2015. március 11. szerda, 19.00 Karácsonyi bérlet 3.ea
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
Napszédítő / Páva-variációk – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2015. március 13. péntek, 19.00
MOM Kulturális Központ
Rouge – Botafogo Táncgyűttes

2015. március 13. péntek, 19.00
Bethlen Téri Színház
Madárasszonyok – Duna Táncműhely

2015. március 14. szombat, 10.30
Marczi Községi Tér
Fehér és Matisse – Budapest Táncszínház

2015. március 14. szombat, 19.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
Tavaszi áldozat – Bozsik Yvette Társulat

2015. március 15. vasárnap, 19.00
Művészetek Palotája – Fesztivál Színház
Kalotaszeg – Élő Martin Archívum – Magyar Nemzeti Táncgyűttes

2015. március 16. hétfő, 19.00
MOM Kulturális Központ – Kupola
Psyché – Feledi János – Feledi Project

2015. március 18. szerda, 10.30 és 15.00
2015. március 19. csütörtök, 10.30
Hagyományok Háza
A Láda Titka – Fitos Dezső Társulat

19. csütörtök, 19.00
MOM Kulturális Központ – Kupola
Tánc-tér-képek – Közép-Európa Táncszínház

2015. március 22. vasárnap, 10.30
Hagyományok Háza
A Láda Titka – Fitos Dezső Társulat

www.nemzetitancszinhaz.hu

Békéscsaba, 2015

Néhány gondolat az Országos Szólótáncversenyről

Kétévente kerül megrendezésre a néptánc élet legjelentősebb szakmai programja, a békéscsabai Országos Szólótáncverseny.

A szakma legjava ilyenkor lázasan készül. A fiatalabbak kétéves ciklusonként újra és újra megpróbálják felépíteni önmagukat, keresik a stílust, a megformálást, a viselkedést, amely önnön jellemük, lelkületük tükrözése mellett a táncanyag bemutatását is szolgálja. Az idősebbek rutinosan, a már megszokott úton igyekeznek elérni az áhított célt.

Több-kevesebb siker kíséri ezeket a próbálkozásokat. A színészkedés, a manír, a gegekkel tűzdelt előadásmód néha nem elfedi, hanem sokkal inkább kiemeli a hiányságokat. A bölcs zsűri idén is a „mögélátó” szemüveget használta, bár tett kivételt: egyetlen díjazott esetében a technikai és fizikai képességek és teljesítmény, a tánc iránti alázatot semmibe söprő színpadi „attrakció”, mely számomra egyes pillanatokban már bohóckodásnak tűnt, „elkente” a stílusjegyeket. Nem vitatkozom a döntéssel, hiszen a szólótáncverseny lényege az egyéniség megvillantása mellett a tánctechnika és virtuozitás egysége, ezek pedig megvoltak az illető produkcióban. A folklorisztikai hitelesség viszont a semmibe veszett.

Az idei verseny zsűrijének tagjai számomra az elmúlt évtizedek egyik legtisztább, legerősebb szakembercsoportját alkották, szívesen fogadtam, értettem, hittem a véleményüket. Hármójuk az aktív generációból, „első bálózóként” került felkérésre, ami előre vetítette, hogy az ő nézeteik lesznek majd hangsúlyosak. Láthatóan olyan belső egység született, amellyel mind az öten azonosulni tudtak, ennek alapja pedig a szakmai szigor volt, megőrizve az elnyerhető kitüntetések értékét.

A díjkiosztást és értékelést követően természetesen megindult a szakma széles (telefonos, internetes) diskurzusa, amely szerencsére idén nem a díjazottak személyével szembeni támadásokról, sokkal inkább a díjazás hátterének, a szakmai és emberi megközelítés módjáról szól. Erről pedig lehet beszélni!

Néhány éve magam is a zsűri tagjaként éltem végig az érzelemben gazdag napokat. Különös nehézséget okozott, hogy akkor még az én generációm tagjai is az örvendő-elszenvedő oldalon álltak, róluk is ítélni kellett. Igazság pedig nem volt, vagyis inkább sokféle igazság volt.

A díjak kiosztásánál egy általános szempont számomra kiemelkedően nagy súlyt kapott. A békéscsabai Országos Szólótánc-

versenyt azért hívták életre, hogy a kiemelkedő táncos teljesítményt felmutató emberek Aranysarkantyút, Aranygyöngyöt kapjanak, nem pedig azért, hogy ne kapjanak. A zsűri idén olyan vonalat húzott, amelynek eredményeként a díjak egy része a Balassi Együttes szekrényében maradt.

Pedig voltak bőven kiemelkedő teljesítmények. A legtöbb szereplő húsz évvel ezelőtt az „Arany Ufó” díjat is megkaphatta volna, hiszen olyan tudással álltak elő, ami akkor még elképzelhetetlen volt. Erre mondhatjuk, hogy fejlődik a világ. Bizony, fejlődik. Egyre rohanóbb és egyre agresszívebb. Kérdés, hogy mi lenne ma a Gál Lacikkal, Hidas Gyurikkal, Gazdag Bélákkal, Kocsán Lacikkal, Bistey Attilákkal? (Szándékosan nem említettem női versenyzőket.) Kérdés, hogy ki és miért követeli szakmánktól a világgal együtt történő rohanást.

Ez a probléma nem elsősorban Békéscsabán kerül elő, sokkal inkább a gyermekkori, ifjúsági táncérettel kapcsolatban. Tíz-tizenkét éves gyerekeket látok karakteresen, öregesen legényest táncolni, de még az aszimmetrikus román férfitáncok is megvillannak néha a lábukon. Mesterüktől lesve el a stílust, már most használják a nyakatekert gesztusokat. Azután átöltöznek és hazamennék számítógépezni. Igazi „műmájerek” lesznek belőlük, városi ficsúrok, akik egyetlen céllal használják a magyar néptáncot: karrierjük kiteljesítésére. Most pedig jön a „Páva” gyerek változata. Fény, pompázat, show, díjeső, szenzáció, Las Vegas. A néptánc a hagyományörökítés eszközből lassan egyszerű szórakozási formává válik. A hiteles megformálás pedig egyszerűen a technikai, színészi képességek együttes meglétét jelenti, hiszen a tökéletes minőségű eredeti viseletek alatt nem láthatjuk a torzuló lelkeket, a fenékbe vágó férfi-tangákat, a keleti kultúrából eredeti funkciójuk nélkül kilopkodott tetoválásokat...

Itt kanyarodnék vissza a Szólótáncversenyhez. Ez az a szakmai esemény, amely példaképeket állít a fiatalok elé. A világra nyitott, érdeklődő, mindent befogadó, de most még felületes tinédzser szemé mindent meglát, mindent befogad, de nem mindent tud a megfelelő fiókba elhelyezni.

Emlékszünk arra a faviccre, amikor a bolond gyerek a lovat cicának nézi? Néhány év, és a „bolond” jelzőt el is hagyhatjuk. Vas, üveg és beton, elektronikus világ adja az életkörünyezetet a Föld lakosságának kétharmada számára. A néphagyományt életető embernek ez maga a pokol. Ilyen idők-

Első alkalommal Aranysarkantyús Táncos: Fodor Mátyás, Gyémánt Ádám, Józsa Tamás, Kele Kristóf, Kovács József, Móricz Bence, Németh Antal

Első alkalommal Aranygyöngyös Táncos: Bohács Brigitta, Brencsák Barbara, Farkas Ágnes, Farkas Réka, Gyémánt-Csontos Livia, Jelinek Erzsébet Emese

Második alkalommal Aranysarkantyús Táncos: Módos Máté, Mosóczy István Levente

Második alkalommal Aranygyöngyös Táncos: Fundák-Kaszai Lili

Örökös Aranygyöngyös Táncos: Lőrincz Hortenzia, Mlinár Zsuzsa, Sánta-Bíró Anna

Örökös Aranysarkantyús Táncos: Ágfalvi György, Appelshoffer János, ifj. Zsuráfszki Zoltán, Mlinár Péter

Különdíjak – A Pergő Hagyományörző Műhely felajánlását kapták: Sipos Eszter és Demarcsek Dániel, Farkas Fanni és Kiss Balázs, Tóth Alma; a Mezőföldi táncok leghitelesebb előadásáért: Pingiczer Katalin és Sipos Dániel; a Vág és Garam közti táncok stílusos előadásáért: Molnár Bálint; a rimóci táncok stílusos eltáncolásáért: Hankó Tamás; a szatmári pásztorbotoló egyéni megformálásáért: Dudás Dávid; a rákospalotai Szilas Táncegyüttes különdíját kapta a vasvári férfi táncok szuggesztív előadásmódjáért: Husvéth Csaba; a Busai Norbert által felajánlott különdíj a magyarpalatkai férfitáncok előadásáért: Németh Antal; a Fitos Dezső Társulat különdíját kapta: Németh Antal; a Békés Megyei Népművészeti Egyesület különdíja: Farkas Ágnes és Móricz Bence; a Martin György Néptáncszövetség különdíja: Fundák-Kaszai Lili, Mosóczy István Levente; Osskó Endréné vándordíja a kiemelkedő női előadásmódjáért: Lőrincz Hortenzia; Vásárhelyi László-díj a kiemelkedő teljesítményéért: Németh Antal

A zsűri: Busai Norbert (elnök), dr. Ratkó Lujza, Hahn-Kakas István, Juhász Zsolt, Kocsis Enikő

Kurinszky Márk – Brencsák Barbara: Tamásbokri csárdás

Módos Máté: Bukovinai silladri (kísér Gera Attila és a Csángálló zenekar; fotó: Majnik Zsolt)

Móricz Bence – Farkas Ágnes: Keményfoki ñvõrtita és pe picior

Fundák-Kaszai Lili – Fundák Kristóf: Andrásnézi román táncok

Mlinár Zsuzsa – Mlinár Péter: Mezőmehesi ínvirtita és hártag

Ágfalvi György – Lévay Andrea: Matyó csárdás és friss (fotó: Majnik Zsolt)

Majnikné Végh Hajnalka - Kovács Dénes: Mérai csárdás és szapora (muzsikál a Zagyva Banda és Kádár Ignác)

Sánta-Bíró Anna - Sánta Gergő: Mérai csárdás és szapora (fotó: Falusi László)

ben bizony óvatosan kell bánni az olyan tanácsokkal, hogy „a táncosok ne menjenek el fiatalon vidékre, ne vonják ki magukat a hivatásos táncéletből” stb. Különösen azért kár őket megingatni hitükben, mert igazán nehéz, áldozatos döntésükkel „utolsó mohikánokként” szeretnék a maguk módján befolyásolni a néptáncélet változásait. Ellenpéldák és – mindenekelőtt – nyugodt emberek szeretnének lenni. Foglalkoznak ők a táncsal eleget! A hiányosságaikat pedig a házi kolbászok alatt, a színben is ki tudják javítani.

A díjeső tehát az idén elmaradt. Vasárnap emberfeletti zsűri-teljesítmény tanúi lehetünk, hat órán át tartó értékelésen hallgathattuk végig a nagyon alapos, személyre szabott, érthető, elfogadható véleményeket. Minden szó igaz volt, így azt gondolom, hogy a díj nélkül maradt versenyzők számára jellemformáló, iránymutató élmény kellett legyen ez a vasárnap. A zsűri – nagyon helyesen – a legtöbb ígéretes versenyzőnél a „gyertek két év múlva is!” felszólítással zárta a mondandóját. Ezzel azonban már előre üzent jövődől önmagának is. Az üzenet egy sor kérdésből áll, amelyekre meg kell adni a válaszokat. Mi lesz a fiókban porosodó díjakkal, tovább szaporodnak? Meddig számíthat arra a szervező, hogy a sorozatos sikertelenséget leküzdve újra és újra felugrik a szakma krémje a következő járatra? Jó lesz-e a szakmának, ha a folyó gyorsabb sodrású oldalára billennek a súlyok, a többiek pedig lassan lekopnak? Akkor ugyanis más dimenziókban folytatódnak majd a díjakért folyó küzdelmek. Ez a gyorsabb sodrás mennyi ősi értéket rángat majd magával?

A mi műfajunk az örök szubjektivitás mezeje. Nincs célkereszt, célkamera, kilogrammban vagy hosszban meghatározható teljesítmény. Így az én fenti véleményem is csak az enyém. Ezeket a sorokat féknek számnom a megfélézhetetlen folyamatok lassításához, mert a mostani állapotot jónak tartom, de a régít még jobbnak tartottam, és a jövő némely felvillanásai megijesztenek.

Ettől persze a jövő még bekövetkezik. De remélem, én már nem látom majd, amikor Békéscsabán mágneses talpú lebegő cipőkben és számítógépi programozású, önműködően táncoló teshálóknak, az „ENTER” megnyomásával járják a táncot a jövő aransarkantyúsai. Remélem, nem érem meg, hogy az én táncomat egyszer tiszteltlenül, kiforgatva, önmegvalósító, magamutogató céljaira felhasználva járja el valaki, mint ahogyan ezt mai példák már előre vetítik. Akkor majd az lesz sikeres, hiszen akkor a ma díjazottjai ülnek majd a zsűri székében(?). Remélem, túloztam...

Kovács Norbert

Zórándi Mária: A bartóki út

Pályaképek a színpadi néptáncművészet 20. századi történetéből

A Magyar Táncművészei Főiskola 2014-ben kiadott kötete a magyar táncudományi kutatás friss terméke. A téma – a bartóki alkotói elvek megnyilvánulása a néptáncművészetben – nem új keletű. Az ún. „magyar iskola” sajátosságai a táncpedagógusok, táncművészek, koreográfusok, kritikusok körében, s főként a néptánc-mozgalomban zajló közbeszédben gyakori téma, de részletes kifejtésére ilyen terjedelemben eddig senki sem vállalkozott. Ezért a könyv hiánypótló, s egyben folytatásra váró munka. Szerzője, Jakabné Zórándi Mária, a színpadi néptáncművészet és néptáncpedagógia kiválósága, akit a közelmúltban a Magyar Táncművészeti Főiskola rektori székéből ragadt el a korai halál. A könyv szövegének alapja a szerző 2009-ben megvédett doktori disszertációja. Az alábbiakban a szerző bevezetőjét adjuk közre.

Visszatekintve a múlt század második felére, úgy gondolom, a magyar táncművészetnek ezt az időszakát sok tekintetben aranykornak is nevezhetjük, hiszen, míg a balett-színpadokon Eck Imre, Fodor Antal, Seregi László és Markó Iván alkotott, addig a néptáncgyűttesek Szigeti Károly, Györgyfalvy Katalin, Timár Sándor, Kricskovic Antal és Novák Ferenc koreográfiáit táncolták. Az első generáció – Rábai Miklós, Molnár István és Szabó Iván – után következő néptáncos nemzedék tagjainak olyan közös céljai voltak, mint a zene és tánc eszközeivel egy boldogabb jövő megteremtése, az egymás mellett élő nemzetek kölcsönös megértése, illetve a múlt értékeinek színpadi bemutatása. Ezek az alkotók, akiket a „magyar iskola” megteremtőiként tartunk számon, alkotó munkásságuk és pedagógiai tevékenységük eredményeképpen maradandó értékeket hoztak létre, amelyek nemcsak a hazai, de egyben az egész európai táncművészet gazdagodásához is hozzájárultak.

A néptánc világában eltöltött évtizedek alatt növendékként, táncművészként, majd táncpedagógusként ugyan jó néhány stílust, iskolát, irányzatot, számtalan alkotót, együttest és táncost megismertem, akik valamennyien mély benyomást tettek rám, leginkább mégis e koreográfusnemzedéket érzem magamhoz legközelebb állónak.

Mivel a „magyar iskola” ismert alkotóinak részletes bemutatása többszörösen meghaladná jelen könyv terjedelmét, most kifejezetten a bartóki gondolatokhoz fűződő kapcsolatukat, illetve jövőbe mutató törekvéseiket kívánom vizsgálni. Reményeim szerint az ilyen szempontú megközelítés során az egyes alkotók jellemzésén túl felismerhetővé válnak majd mindazon összefüggések is, amelyek összekötik a színpadi néptáncművészet jelenét és múltját a mindenkori elődök által már korábban létrehozott értékekkel.

Ahhoz viszont, hogy e korszak alkotó koreográfusait megfelelően értékelhessük, megkerülhetetlen a nagy elődök munkásságának rövid bemutatása. Látnunk kell, mit őriztek meg, mit tagadtak meg és mit vit-

tek tovább alkotó munkájuk során. Ennek a gondolatnak a jegyében először vázlatos képet rajzolok a színpadi néptáncművészet első nemzedékének szemléletéről és alkotói munkásságáról, majd ezek ismeretében utalok arra, milyen mintákat követtek, és milyen újító törekvések voltak az '50-es, '60-as években induló – ma már második nemzedéknek nevezett – koreográfusoknak. Ezt követően összefoglalom a két generáció között fellelhető azonosságokat és különbségeket, s írok a bartóki modellhez fűződő viszonyokról. Végül röviden kitérek az őket követő generációk jeles koreográfusaira, akik folytatták, ötvözték, esetleg megújították egykori mestereik törekvéseit.

Ehhez elsősorban a korabeli dokumentumokra, a megjelent, illetve általam készített interjúkra, kritikákra, valamint saját élményeimre és tapasztalataimra támaszkodtam. Segítségemre volt a munkában, hogy „magyar iskola” képviselői – Szigeti Károlyt kivéve – még ma is élnek és aktív részesei a művészeti életnek. Munkám fő célja tehát nem munkásságuk végső értékelése. Ehelyett arra törekszem, hogy fölhívjam a figyelmet a színpadi néptáncművészet fejlődésének Európában egyedülálló teljesítményére, amelyet önekkik is köszönhetünk. Egyben így próbálom meg elősegíteni a napjaink színpadi néptáncművészetében zajló változások értelmezését is.

Zórándi Mária

Rózsa Sándor nálunk

Írta: Tömörkény István

Szinte úgy van az ilyes dolgokkal az ember, hogy röstell elbeszélni. Mert mivel hogy régi történet, unalmas is. És hát ki törődne már most a Sándorral. Jóformán senki. Hacsak azok a vastag, négyszögletes kövek nem ott a szamosújvári börtönben. A nagy szikladarabok, amiket odavittek várnak, és utoljára mégiscsak közönséges porkoláb vált belőlük.

De közben azok sem lehetnek valami nagyon kíváncsiak. Mert a Sándor bizonyosan beszélgetett velük ott a kitlen magányban, és elmondta nekik, hogy mi volt ő egykor... Künn a pusztán, a tanyák, a tiszai rétek, a füzesek és a mocsaras bürik közt.

A kövek bizonyosan hallhatták ezt az ő saját szájából. Láthatták a félelmes rablóvezért, reszkethettek is előtte, mert bizonynal úgy megláncolva is tudott ő ijesztő lenni, ha akart.

Ha akart! Mert nem mindig akart ő. Hanem hiszen azt tudhatja mindenki. És tudhatja minden tanya odakint, amely akkor már megvolt; a magas makkfák ott a búzavetéseken és a vén pusztai sasok, amelyek bizonyára már akkor is éltek.

És aztán a vén házak. A Meszes-tanya, ahol utoljára megnyomták; a Buki-csárda, ahol az égő padlásról lövöldözött le a megszorított rablóvezér.

De már ez elmúlt mind. Már én, mint kisiú, a Meszes-tanyát csak nevezetes nagy kutyáiról ismertem és el tudtam sokáig évődni azon a gondolaton, hogy egy olyan csendes nevű tanyán hogy élhetnek olyan mérges ebek. Éjszakánként a szél áthozta hozzánk a veszett vonítást, és a mieink nem mertek rá felelni.

– Meg vannak szégyenítve, tisztára meg vannak szégyenítve! – mondta rá az öreg béres és egykedvűen rúgta meg valamelyik kutyánkat. – Mert úgy egy kutya se tud, mint a Meszeseké...

Abban az időben, a hetvenes évek elején, nagy híre is volt a Meszesek kutyáinak. Még csak öreg Ábrahám Ferencnek volt négy valamilyes komondora; büszke is volt rájuk nagyon; télen mindig Kisteleken vett nekik vén lovakat ennivalóul. Pedig csupádon csupa macskák voltak azok a Meszesekéihez képest.

Járt ugyan híre annak, hogy mindjárt a szőlőkön túl, a majsai határban, van egy gazdának valami ördögös fekete állatja; nagy szélzivatarkor, Luca napján tévedt a tanyára, és hogy szerfölött boszorkányos állat volna... Nem eszi a húsfélét, arra járt emberek azt is beszélték, hogy együtt lakik a sertésekkel.

Nem lehet kiokosodni az ilyen dolgokból. Annyi bizonyos, hogyha ősz táján az a fekete eb bekullogott a tőkék közé szőlőzni, a csőszök sohasem lóttek rá. Úgyse járná azt a golyó. És így a színrokonság révén a fekete ebek mind bekaptak a szőlőbe, és bizonyára volt annyi eszük a jámbor csőszöknek, hogy ők is hordták a gyümölcsöt a fekete kutya képében.

Akkortájt hát csak erről volt híres a Meszes-tanya. A hírnév odakint most már nagyon könnyen megszerezhető. Teszem azt, ha két pipaszárat hozat az ember direkt Kaszáról.

Hanem a szegény Buki-csárda még rosszabbul áll... Falut építettek melléje, a másik oldalán meg nagy gazdaság van – egész kivetkőzött a pusztaságból.

Szinte sajnálni való, hogy így elnyárspolgáriasodik a mezőség. A falusias csöndet, amibe most el van temetkezve a csárda, nem zavarja a fegyverdurrogás. Elvéve, ha nyúlra vadász valaki. A lőporfüst szétterjeng a vidéken; mert ők ismerősek egymással a régi időkből.

Az egészet pedig nagy mélasággal nézi a kukoricaföldek mellől egy őskorbéli Keresztelő Szent János. Valami romantikus koldus a vállára akasztott egy ócska tarisz-

nyát. Szent Jánosnak ez mindegy, ő egykedvűen néz szét a vidék fölött és legföljebb akkor örülhetett, mikor csuda történt érte...

Akkor történt ez, mikor a Tisza kilátogatott oda a pusztaságba hozzá, a víz fölkúszott a szobron és nyaldosta a kőszent lábait...

Így, így megy tönkre odakint minden költői dolog... Csak fakulás már az egész. Nincs ott semmi. Fél Csongrád megyében egy valamire való ménest találni csak, a gulyások meg, a híres gulyások, libériában járnak.

Az igaz, hogy a libéria csak egy posztó-szél-szűrből áll nagy csizmadia-gallérral, beszegve körül piros pántlikával, hanem azért mégiscsak libéria az.

Egészen olyanak tűnik föl a dolog, mint a mezőhegyesi csikósok. Fekete ing, piros mellény, katonasapka.

Kivesz minden. Talán a füvek is kipusztulnak. A szép piros kankalinok, a fölkiáltó madár virága, a lucernák, repcék, búzák meg minden. Mint ahogy kiveszett a szerbtövis. Ezzel is oda egy darab a romantikából. Mikor a szerbtövis kiszáradt, elszakadt a földtől, a szél összeterte őket egy gomolyagba ősz táján, és a nagy görgeteget örült sebességgel kergette végig az ugarakon... Az ördögbe is, uraim, az ember kénytelen kétségbeesni a haza sivár állapotán.

Egészen más volt régente. Amikor még volt szerbtövis és víg szüret odakint.

Mert szüretkor történt meg a dolog. Sokan voltak a tanyán a városból meghívott vendégek, és ebéd alatt vígan itták a hegy levét. Elvégre is nagyon nevetséges volna egy olyan szüret, ahol nem adódik példa a mustnak, hogy milyen borra váljon.

Jó polgáris kedélyesség uralgott már az asztal fölött, mikor valaki kopogott az ajtón.

– Bújj be! – szolt az egyik vendég, aki legközelebb ült a bejáróhoz. (A kopogásról odakint mindjárt megismerik, hogy ki akar bejönni. Mert a paraszt nem egy ujjával, hanem a kifelé fordított kezefejével zörög az ajtón.)

Be is jött az öregbéres. Nagyon pislogott a pipafüstben, – mert fájósszemű volt világéletében – amíg meglátta apámat.

– Itt van – mondá. – Megjött... Azám, megjött.

– Kicsoda? – kérdezte az édesapám és fölgorva odasietett az ablakhoz. Mert végtelen nagy öröm volt még akkortájtban a pusztán, ha valakit el lehetett vendégnek fogni. (Persze, hogy ma már több a vendég odakint is, mint a gazda.)

– Kicsoda? – mormogta megütközve a kérdésen az öreg Mihály. – Hiszen tudhatná a ténsúr... Mert én tudtam. Előre vártam, hogy mihelyest otthagyja a „szolgálatot”... A Sándor van itten, uram, a Sándor!

– A Sándor? Ugyan hát melyik Sándor? Az Ördögék Sándorja? (A béres tagadólag intett a kérdésre.) A Koszó Sándor?

– Ej, dehogy! – felelte az öregbéres, összehúzta a szemöldeit, s az arca ravasz kifejezést öltött. – Mondom, hogy a Sándor van itt... A Sándor!

– Jól van, no – hagyta rá az apám és fölhagyott a találgatással. Úgyis csupa Sándor a tájék, és meg volt győződve, hogy valamelyik szomszéd jár ott kinn. – Hát aztán mit akar itten a Sándor?

Mihály szétnézett, hogy nem hallgatnak-e oda avataltan fülek. Aztán lehajolt és úgy beszélt.

– Majd csak beköti a lovát; etet, aztán mindjárt megy tovább. Majd keresi össze a cimborákat... Azonkívül különben egy kis zabot kér a lovának...

– Adjon neki!

Mihály gazda ezzel kiment, és csak egy jó óra múlva állított be ismét. A szemei ragyogtak, valószínűleg borozgatott, alighanem magával Sándorral.

– Már elmegy – mondá úgy folytatólagosan az előbbi beszéd után. – Elmegy a Sándor. Azt kérdezi, hogy fizet-e valamit.

– Eddig se fizetett sehol a vendég, Mihály...

– Nono – felelé a béres. – Csakhogy két véka zabot is visz magával...

– Dehogy?

– Az ám! Kért, hát adtunk neki... Azt akarja tudni, hogy azért mi a fizetség.

Már kíváncsi volt az apám, hogy ki lehet az a Sándor, aki ha két véka zabot kér, hát csak úgy szó nélkül méretti ki neki az öregbéres. Nagy földött tornác volt a ház előtt; a végében egy asztalhoz támaszkodva nyugodtan állt egy subás alak: a Sándor.

Persze, rá sem gondoltak ekkor őreá. Mert akkor volt az a dolog, amikor hazaeresztették, hogy legyen már egyszer békés ember öbelőle is. Akkor volt, mikor az asszonyi hűtlenség kikergette őt ismét a pusztába.

Nem köszönt. Levette a sapkáját, mintha melege volna alatta és odadobta az asztalra. Azután szétfeszítve a két kezével a suba két oldalát, komoran kérdezte:

– Mit fizetek, uram, a zabért? – A suba alatt meglátszott a derekára kötött tüsző, teledugdosva pisztolyokkal.

Akkor látta csak az apám, hogy ez nem valami Sándor, hanem az igazi Sándor. A vezér megjött, újra kezdődik a rettegés.

– Semmit, semmit! – felelte apám sietősen. – Már hogy is gondolna arra?

Rózsa Sándor mélázva lenézett maga elé a földre, hanem az egyik keze csak ott babrált a pisztolyok agyain.

– Hát hiszen hogy – mondá és föltette fejére a sapkát. – Azt gondoltam, úgy hozván magával az illendőség...

– Dehogy. Nem kerülne belül egy pohár borra inkább?

Hízalgő volt ez a kérdés nagyon, aminthogy hízelgés-képpen is volt mondva. Mert félni kellett akkor mindenkinek. Futó derű szaladt át a betyár arcán, összevonta maga körül a subát, és úgy felelt.

– Nem mék – mondta határozottan. – Mert ha volt is valaha közöm az urakkal, most már se ingem, se gallérom egy sem... Majd csak elmék én a magam dolga után.

Nehézkesen ült föl a nyeregbe, és maga elé kötözte a kápához a zabot. Aztán megugrott alatta a ló, és átrepülve a bekerített tanyaudvar alacsony kapuja fölött, pár pillanat múlva vágatott erősen Kistelek felé. Csellögött ide-oda az úton, hogyha utána lönek is, hát ne találhassa a golyó. Már ő ezt úgy szokta.

Három nap múlva összejöttek a cimborák, együtt volt a banda, és negyednapra agyon is vertek már valakit a majsai határban egy acél fokosért meg öt váltó forintért.

1887

In: Tömörkény István – Rózsa Sándor nálunk. Betyárok és egyebek. Bodobács Kiadó, Szentes, 2009.

Új táncház a régi módon

Folklorikum néven új kezdeményezés indult útjára egy évvel ezelőtt. Az első évad a Kossuth klubban talált otthonra. Az ötletgazdák fiatal és középgenerációs népzenezők és néptáncosok, akik a táncházmozgalom hőskorának legnemesebb hagyományához nyúlnak vissza. Ifj. Zsuráfszki Zoltán és a Buda Folk Band tagjai Zsonda Márk néprajzossal karöltve álmodták meg ezt a programot. A testet-lelket kedvre hangoló élő zene és a tánc mellett az elmének is adnak elfoglaltságot minden alkalommal, hasonlóan a FolkEmbassy-Kertem Szabadegyeteméhez. Az esték tánctanítással kezdődnek, ezután kinyílik a Folkdosszié, hogy a XXI. századi, városi „revival” kérdéseiről tudhassanak meg minél többet az érdeklődők.

Az első évad pódiumbeszélései a „hőskor”, az 1970-es évek táncházainak eseményeit, hangulatát, szellemiségét elevenítetik föl. Az első vendég Borbély Jolán volt,

aki mellett én is a kérdezettek székében ülhettem (az akkor gyengélkedő Andrásfalvy Bertalan helyett). A következő hónapokban – immár moderátorként – ifj. Csoóri Sándort és Sebő Ferencet faggathattam.

Ahogy egykor a táncházmozgalom bölcsőjénél, a Kassák Klubban felpezsdítette a légkört a közösségformálás igénye és a társ-művészetekkel való párbeszéd, úgy a Folklorikum sem akar lemondani mindezekről.

2014 őszén új helyszínen, az RS9-ben, de a jól bevált forgatókönyv szerint várta az érdeklődőket a Folklorikum. Az őszi félévben apák és fiaik: Berecz András és István, majd Pál Lajos és Pál István „Szalonna” avattak be

minket a mai, családon belüli hagyományozódás titkaiba. Dresch Dudás Mihállyal és Fitos Dezsővel pedig határfeszítő beszélgetést folytattunk a népzene és néptánc gyökereiről, mai helyéről, szerepéről, és a két művész személyes ars poetikájáról. A 2015. év új helyszínt hoz majd, és természetesen új vendégeket: Novák Péter, Csík János, Majorosi Marianna, Ferenczi György személyében.

A Buda Folk Band – Éri Márton, Csoóri Sándor „Süendi”, Maruzsenszki Andor, Salamón Soma, Király Tamás és Takács Ádám – saját hangszerezésében és stílusában szolgáltatja meg a magyar népzene. A mindenkor meghívott vendéggel közös produkciót láthatunk-hallhatunk tőlük a beszélgetés előtt. A táncoktatók ifj. Zsuráfszki Zoltán és Szabó Judit. A Folk Dosszié moderátora Asztalos Emese és ifj. Zsuráfszki Zoltán lesznek.

Sándor Ildikó

(Az embléma Szabó Dototya munkája)

Element a madárka...

Nits Mártától búcsúzunk

A népdalénekesek, valamennyi gyermek, aki valaha részt vett a fővárosi vagy országos népdalversenyeken, a tanítványok, a kollégák és barátok mind sütkérezhettek a belőle áradó szeretetben, életörömben és élvezheték azt a magas fokú igényességet, szakmai tudást, rendíthetetlen hitet, amellyel hivatását művelte. Márta, klasszikus képzettségű énektanárként korán felismerte és tudatosította tanítványaiban, hogy a sok nemzedéken át létrehozott közösségi hagyomány nemcsak önmagában érték, hanem összekötve minket a gyökereinkkel segít kiigazodni a jelenben is. Minden munkakörében arra törekedett, hogy a hagyományismeret szerepet kapjon a gyerekek értelmi, érzelmi, etikai és esztétikai nevelésében, fejlődésében. Alázattal szolgált, saját személyét soha nem helyezte reflektorfénybe, szinte láthatatlanul volt jelen mindenütt, ahol kellett, mint az éltető levegő. Sokan csak akkor döbrentünk rá, hogy szinte semmit nem tudunk róla, mikor hirtelen elszólította őt az Úr.

Ezúton köszönöm Varga Ferencnek, a Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai Intézet pedagógiai szakértőjének, aki a „Tiszán innen, Dunán túl...” országos népdalverseny szervezésében Márta állandó társa volt, hogy rendelkezésemre bocsátotta legutóbbi önéletrajzát, amelyből felidézhetjük e kivételes életpálya legfőbb állomásait.

Nits Márta 1955. április 29-én született Győrben, ötödik, legkisebb gyermekként. Édesapját háromévesen, édesanyját 14 évesen veszítette el, a testvérei segítették az iskoláztatását. A Pécsi Tanárképző Főiskola után Budapesten ének-zene tanárként kezdte pályáját, amely hamarosan kiegészült a népi gyermekjátékok oktatásával is. Másfél évtizedig volt legendás zuglói Hunyadi János, tizenhárom évig a Szív utcai Erkel Ferenc, majd haláláig a XVIII. kerületi Kandó téri énektagozatos ál-

talános iskola tanára. Eközben szakértőként évekig közreműködött a Fővárosi Pedagógiai Intézet tevékenységében, tanfolyamokat, fesztiválokat, versenyeket szerkesztett, vezetett. Ő szervezte 2008-ban a „Magyarországi népzene, néprajz, néphagyomány (nemzeti- és etnikai kisebbségek kultúrája)” címmel meghirdetett emlékezetes továbbképzést, amelyhez előadóként a néphagyomány legrangosabb kutatóit sikerült megnyernie. 1996-tól főszervezője volt a Néprajzi Múzeum-beli „Tiszán innen, Dunán túl...” országos, 1998-tól pedig a Hagyományok Háza-beli fővárosi Népdaléneklési Minősítő

versenynek is. Ezek a versenyek a színpadi megmérettetés mellett mindig a közös éneklés, énektanulás, a múzeumi tárlatvezetés, kézműves foglalkozások és a megnyitó változatos, értékes műsorának emlékezetes, életre szóló élményét is jelentették valamennyi résztvevő számára.

E tevékenysége megkoronázásaként közvetlenül a halála előtt a Bartók Emlékházban rendezte meg „Nem arról hajnallik...” tehetséggondozó találkozót, amelyen a 2013–2014. évi országos versenyeken díjazott szólóénekesek mutatkozhattak be profi zenekari kísérettel és hallgathatták meg a szakértő zsűri hasznos tanácsait.

Nits Márta példaadó, fáradhatatlan munkálkodásáért 1983-ban a Művelődési Minisztérium, 1995-ben a Zuglói Polgármesteri Hivatal dícsérő oklevelét, 2012-ben a főváros Bárczy István-díját is elnyerte, s ugyanebben az évben egy évtizedes karnagyi tevékenységéért Kakucs község díszpolgára lett.

Nits Márta olyan ember volt, akit nem lehet elfelejteni, s akinek hiányát fájdalmasan érezzük. 2014. december 31-étől már az angyalok karában énekel.

Juhász Katalin

„Tedd ki a pontot!”

XVIII. Nemzetközi Legényesverseny

2015. április 18.

Budapesti Művelődési Központ

A versennyel a rendezőség segítséget kíván nyújtani a legényes tánc minél magasabb színvonalú elsajátításához és továbbéléséhez. Az évenként megrendezett versenyen a Kárpát-medence kiváló legényes táncosainak anyagából válogatunk Kalotaszegről, a Küküllő mentéről, Gyimesből és a Mezőségről.

I. Kötelező táncok versenye:

A bonchidai Câmpean Joan, Moraru Ilie, Tătar Dumitru és Loșonți Juon feciorește des és bărbunc românesc táncaiból összeállított folyamatok Martin György gyűjtéseiből készült hangos- és némafilmről.

II. Szabad táncok versenye:

A versenyző szabadon építhet (max. 2 perces időtartamban) egy szabadon választott bonchidai román adatközlő táncból (kérjük az adatközlő megnevezését, legkésőbb 2015. március 31-ig) a táncfolyamatok építkezési elveinek megfelelő újraalkotással.

A versenyre a 18. életévüket 2015. Szent György-nappal bezárólag betöltött férfiak jelentkezhetnek. Nevezési határidő: 2015. március 31. Nevezési díj: 3.000 Ft. A táncosokat öttagú szakmai bizottság értékeli.

Tervezett díjak és kategóriák:

„2015. év legényes táncosa” (fődíj); „A bonchidai feciorește des és bărbunc românesc tánc hiteles előadója”; „A bonchidai feciorește des és bărbunc românesc tánc egyéni megformálója”; „A bonchidai feciorește des és bărbunc românesc tánc újraalkotója”. Kiosztásra kerülnek még további különdíjak és a közönségdíj. A zsűri – a fődíj kivételével – az egyes kategóriákban több táncosnak is odaítélheti a díjat.

A nevezés módja:

A nevezési lapot a nevezési díj befizetését igazoló bizonylat fénymásolatával együtt kell visszaküldeni. A nevezési díj a Bartók Kulturális Táncgyűlés 10102093-38334500-00000004 számlaszámára utalható. A felkészüléshez szükséges videofelvételt és táncjelírást a rendezőség ingyen bocsátja a jelentkezők rendelkezésére a nevezési lap és a nevezési díj befizetéséről szóló igazolás beérkezését követően. A képi anyag DVD adathordozón kérhető.

Címünk: Budapesti Művelődési Központ - Bartók Kulturális Táncgyűlés; H-1119 Budapest, Etele út 55. Tel.: +36/30/554-5399, fax: +36/1/371-2761; e-mail: bartok@bartokdance.hu

Rendezők: Bartók Kulturális Táncgyűlés - Budapesti Művelődési Központ

IV. Szóttos Pályázat

A Vajdasági Magyar Folklórközpont felhívása

A pályázat célja: elsősorban vidékünk magyarsága, továbbá a Kárpát-medence magyar, hagyományos, népi-paraszti szóttosei (lakástextil és viselet) mintakincsének felkutatása, feldolgozása, a sajátos technikai kivitelezés változatosságának továbbéltetése, megméretetés és bemutatkozási lehetőség biztosítása a vidékünk területén, népi szövessel foglalkozók számára.

A pályamunkák (amelyek kizárólag természetes alapanyagból készült használati tárgyak lehetnek) elkészítői tehát, a hagyományos magyar népi szóttoskultúrából meríthetnek alkotásaikhoz, melyek prezentálják a táji sajátosságokat és a továbbélés tendenciáit (az eredeti díszítmény alkalmazása esetében). A hitelességre és hagyományhűségre a magyar népi díszítőelemekre építkezve az olyan alkotásokat is várja a pályázat kiírója, melyek megfelelő kivitelezésben elkészítve, új megfogalmazásban készültek (a forrás feltüntetése kötelező!). Mindkét esetben követelmény, hogy a darabok úgy esztétikai, mint használati szempontból megfeleljenek a mai kor követelményeinek.

A pályázaton bárki részt vehet (egyéni alkotók és csoportok). Mindenképpen számítunk a VMF szövőtanfolyamainak volt hallgatóira, továbbá azokra a szövőkre, akik részt vettek hazai és magyarországi népművészeti kézműves táborok munkájában, egyéb hazai képzésen, illetve mindazok jelentkezésére, akik behatóan foglalkoznak a textil egykor általánosan elterjedt – mára szinte elfelejtett – előállítási módjával a kézi szövessel.

Pályázni maximum öt, a Lánchenger szóttos pályázaton korábban be nem mutatott, új darabbal, illetve ennél több darabból álló együttessel lehet (rongy, gyapjú, vászon).

A pályázat lebonyolításának rendje szerint előzsűrizés után, a szakzsűri által elfogadott pályamunkák kiállításra kerülnek bemutatásra. A három legkiválóbb alkotás díjazásban részesül.

A pályázati anyagot 2015. április 14-ig, keddi napokon 15.00–18.00 óra között lehet személyesen átadni a VMF székházban. A pályamunkák végső beérkezési határideje: **2015. április 20.**

Cím: VMF, 24000 Szabadka/Subotica, Dózsa György u. 17.

A pályázaton való részvétel nevezési díja személyenként (nem darabonként) 500 dinár. Folyószámla szám: 355-1043344-92; a befizetést igazoló lapot legyen szíves magával hozni.

Információ: +381.638-658-661 és +381.60352-1301

Csokonai-díjak a magyar kultúra napján

A Csokonai Vitéz Mihály-díj alkotói kategóriájában díjazták **Szűcsné Molnár Erzsébetet**, a Szegedi Gábor Dénes Műszaki és Környezetvédelmi Középiskola és Szakiskola tanárát a táncművelés és a népzenei hagyományok ápolásáért, a népzene- és énekes-képzés területén végzett tevékenysége elismeréseként, valamint **Demarcsek Györgyöt**, a nyíregyházi Vásárhelyi László Alapfokú Művészeti Iskola igazgatóhelyettesét néptáncos színpadi előadói tevékenysége, alkotói, néptánc-pedagógusi munkája elismeréseként.

A Csokonai Vitéz Mihály-díj közösségi kategóriájában a Palócföld népdalainak, népviseletének, néphagyományainak ápolásáért, autentikus megőrzéséért, továbbadásáért a **Bogácsi Pávakör**, valamint hagyományörző, közösségteremtő, néptánc-oktatói és előadói tevékenységéért a **Gencsapáti Hagyományörző Táncgyűttes** kapta meg az elismerést.

Nem láttak egy tolvaj urat?

„Nem láttak egy tolvaj urat?” – így szokott viccelni apám, ha felkereste az ismerőseit. Ennek pedig története van.

„Egyszer városra ment egy falusi ember a piacra: árulni, bevásárolni. Fel kéne neki váltani egy százast, mert nincs aprópénze. Kérlel is mindenkit: »Legyen olyan jó, és váltsa fel!« De hiába! Az emberek bizalmatlanul fordultak el tőle.

Jön vele szembe egy jólöltözött úriember.

– Én felváltom, bácsikám, nagyon szívesen. Látja ott azt a nagy épületet? Oda megyek, várjon meg, mert rögtön jövök vissza – mondta. Elkapta a pénzt az ember markából és máris rohant.

A falusi ember csak várja, várja, de az nem jön. Elunva a várakozást, gondolta, bemegy ő is oda, hátha ott találja. Amikor belép, látja, hogy ez egy vendéglő. Nagy urak esznek, iddognak. Meglepődve néz körül, hátha megismeri az urat, aki elvette tőle a pénzt. A pincér ráförmed:

– Magát nem szolgáljuk ki, bácsikám!

Az öreg dühbe gurul:

– Nem is kell! De nem láttak itt egy tolvaj urat?

A pincér is emeli a hangját:

– Ide csak tisztességes urak járnak. De most aztán kitakarodjon! – tuszkolja ki a falusit.”

Egyik nap apám sietve jön haza. Alig lép be az ajtón, máris mondja:

– Na, asszony, most vágjál le egy tyukat!

– Há’ kedbe’ mi a ménykű ütött bele? Én biza’ nem nyúlok ahhoz a két rongyas tyúkhöz.

– Ide figyelj! – mondja apám. – Meglépesedünk, jómódúak leszünk. Nagy szerencse ért bennünket, csak meg ne tudja senki – tette be óvatosan az ajtót.

Anyám nem értette, hogy mit is beszélhet, de egészen közel ment hozzá. Apám a lájbija zsebéből elővesz egy fél liter pálinkát és az asztalra teszi.

– Kölcsönkért pénzből vettem. Ej, leszek én jómódú ember, amilyen voltam! Mert nem a henyélés vitte el a jó kis földjeimet, hanem a Mátyás kórház Kolozsivárt, ahol sok ideig kezeltek szívnagyobboddással. Meghalt a feleségem, én ott maradtam a három gyermekkel.

– Ezt már annyit hallottam – mondja anyám. – Ha iszik egy kicsit, mindjárt ezt éneklí ked’. Én elhiszem, de az már nagyon régen volt. Ne erről beszéljen ked’, hanem azt mondja meg, hunnét lesz pénzünk? – huzigálja a lájbiját apának. – Na, üljen ked’ ide a lócára!

Én csak most látom, hogy apám részeg. Az elébb még sírt, most meg hahotával kacag.

– Hej, lesz nekem még pénzem!

Felém fordul:

– Kicsi Rózsi, pénz jön a házhoz! Veszünk gyapotat jó olcsón, s eladjuk drágábbért.

Anyámnak felcsillan a szeme:

– Milyen gyapot? Olyan szűni való, bélbe való nyújtó?

Apám kacagva bólogat.

– Olyan, fiam, olyan.

– És szöhetnek belőle gyapotvásznat? Szövek elegyest is, van egy kis kenderem hozzá. Istenem, hogy kell a szép gyapot ing, pendely! Itt van Mari, már nagy leány, s ez is

maholnap az lesz – mutat rám. – János is hazajön, annak is kell, mert biza’ egy rendes inget nemigen tudtam csinálni nekik. Csak az van, amivel én leánykodtam.

Aztán hitetlenül kérdezi:

– De hát kitül veszi ked’? Ismeri ked’ azt az embert, aki adja?

– Az az én dolgom – mondja dülöngézve apám. – Az az ember egy rokonunk, nagyúr.

Anyám felcsattan:

– Há’ ked’ sose mondta ezt mostanáig! Ked’ részeg!

– Bíz csak rám! Tudom én, mit csinálók! Neked pedig az a dolgod, hogy készíts valami jó enniivalót. Én megyek, mert van valami elszámolnivalónk az úrral, de két óra múlva itthon vagyok. De senkinek meg ne mondjátok, hogy miben sántikálók!

Apám már az utcaajtón kívül van, anyám kiabál utána a tornácából:

– Há’ hallja ke’, hallja ke’! Vágjam le mind a két tyukat?

– Igen sok lesz az egyszerre.

– Hát gyúrjak egy kis rongyas rétest is?

– Azt biza’ igen – mondja apám, de nem mozdul.

– Há’ ked’ mit csinál ott? Ne támaszkodjék úgy neki annak az évödett deszkakapunak! Így is elég gyenge, aztán világ kacagása leszünk. Jöhet ide nagyúr! Hát nem hallja ked’?

Apám nem hallja. Egyik kezével fogja a fejét, másik kezével szorosan fogja a kaput. Ki van sárgulva, s kezd tikkadni. Betámogatjuk az udvarra, s ráültetjük egy kicsi székre. Most a két térdére könyököl és fogja a fejét.

– Hej, leszek én még jómódú ember!

Anyám jön, megy nagy mérgesen, de halkan szól apámhoz, hogy ne hallja senki, hogy veszekszik.

– Ilyenkor kell kednek inni, most, amikor megcsinálta a vásárt azzal az úrral? ‘Sze van szegény ember annyi, mint a szemét. Kéne már menjen ked’, hallja-e! Dugja le azt a nagy ujját a torkára, és egy-kettőre kihányja ked’! Félek, nem lesz semmi már belőle, és én már levágtam a drága tyukamat. Miért kellett ennyit igyék? Most szarja el ked’ a dolgot! Meg kéne fogja ked’ az ilyen szerencsét!

Apám úgy is tett, ahogy anyám mondta. Ledugta az ujját a torkán, s most megkönnyebbülve törölgeti a szája szélét, a bajszát. Próbál felkelni, lábra állni, de nem megy.

– Még pihenek egy kicsit – mondja.

Apám inkább beteg, ha iszik, mint részeg. Anyám újból kifut bentről.

– Na, már jobban van ked’ egy kicsit. Akkor menjen, ked’, ne várakoztassa meg azt a nagyurat! De miért kellett igyék, ke’?

Apámnak közben visszajött a hangja, és nagy mérgesen kiáltja:

– Miért kellett? Miért ittam? ‘Sze örömben ittam! Hej, leszek én még jómódú ember!

– Hallgasson, ked’! – kérleli anyám apámat. Lekuporodik mellé, s mind a fülibe magyaráz lassan: ő hiszi, igaz is, úgy is van! De apám csak beszél tovább:

– Hej, nem túrom én többet a más földjét! Mert, ha len-

ne csak vagy három holdnyi földünk, s jármos marhánk, lenne mibe kapaszkodjunk! Csak annyit akarok szerezni, nem kell nekem nagy gazdaság. Háha már kivackálódok ebből a nagy szegénységből!

Apám mondja a magáét, anyám meg futkározik ki és be. Most újból bentről szalad ki. Egy fehér takaróruha van előtte.

– Hallja, ke’, egy kicsit lassabban! – szól kipirosodva.

A szomszéd Zsuzsi néni jön végig az utcán, bekiált:

– Há’, mi van keddel, Márton báty’?

Meglátja anyám előtt a takaróruhát, és nem tudja megállni szó nélkül:

– Itt nagyba’ készülődnek valamire – mondja. Apámra néz, kacagva legyint.

– Há’, persze, ha ritkábban iszik, hamarabb megjárja az embert az a bűdös pálinka. Na, szomszédasszony, tán nem rétest gyúrsz?

– Szerdán fuszujka napja van, tudod, Zsuzsi? – dadogja anyám. – Aztán rájött erre az emberre, hogy gyúrjak csak, mert hát kicsináltuk az olajat, és ilyenkor jobban élünk, amíg tart belőle.

Zsuzsi néni egészséget köszönt, és elment az utcaajtónkból.

– Hallja, ke’! – szól anyám apámhoz. – Puszkát csinállok mártással. Reszeltet gyúrok a levesbe, mert erősen csúf feketé a lisztünk.

– Na! – csattant fel apám. – Nekem nem kell a dög aranylaskája. (Így hívták a reszeltet.) Küldj csak le Manyi nénihez, és keress egy kupa finom lisztet! Aztán majd ledolgozzuk, vagy megadjuk. Legyen minden olyan, amilyen kell.

– Már minden fő, és ked’ még mindig itthon van – fedte anyám apámat. – Menjen ke’, ne várakoztassa azt a nagyurat! Jaj, csak szóba ne vegyülne mással! Mert aztán jól néz ki a rokonjával!

Apám megnézte magát a tükörben, kipödörítette a bajszát, s elindult szaporán kifele. Anyám boldogan mondta: „Lesz gyapotam, szöhetek!”

Anyámat még sose láttam ilyen szépnek, ilyen boldognak.

Én is segíték. Ágat török a tűzre, a csicses korsóval vizet hozok a kútról. Egy fehér takaróruhát ad a kezembe anyám.

– Ezzel hozd el a lisztet, a négy sarkát szépen kösd össze! De az egyik lábad itt, a másik ott!

Én mind futva mentem le a réten: ott sokkal közelebb. Eldicsekedtem én Manyi néninek mindennel: hogy milyen nagy úr a mi rokonunk. Hogy szekér gyapotot veszünk, csak el ne árulja senkinek.

Eleinte csak kacagott, de kezdett elkomolyodni, és csak annyit kértett: nem valami kolozsi úr? Vagy kékesi?

– Én is úgy elmennék nálatok, csak nálunk a tej, és le kell menjek az izstrungához. Gyere, egyél, jó friss zsendice! Lökek bele még egy kis ordát.

Én hamarjában kiszeddegéltem a zsendicéből az ordát, s még abból is hörpöltem pár kanállal. Pedig úgy szeretem, megettem volna mind egy cseppig. De most sietnem kell haza.

Hazafelé azon gondolkoztam, hogy mennyi bajunk lesz azzal a sok gyapottal. Azt mind meg kell tekergetni. Aztán behozzák azt a nagy vetőszegyet, felállítják a ház közepére. A gerendán van egy nagy félkör alakú fémdarab,

oda dugják be a tetejét. Aztán alig tudunk járnival tőle a házban. Mert anyám veti a fonalat. Ez is eltart vagy három napig. Igaz, attól függ, hogy mennyit vet a vetőszegre. Na, de ez semmi! Még be kell hozzuk az isztovát a házba, fel kell nyújtuk rá a fonalat, be kell fogdossuk a bordába, a nyüstbe. Már hallom, amint mondja anyám: „Rózsi, csörölni kell, de hamar, mert már nincs mit verjek belé!”

Ezzel is több lesz a dolgunk persze. Hányszor hallom én az asszonyoktól: „Nem tudtam szőni naponta csak három sing vásznat, pedig úgy igyekeztem vele, hogy belefájdult a hátam, a derekam. Annyit kell vergődni. Oda a karom, fáj a talpam a lábittástól.”. Sárít tegnap még iskolába sem hagyták, mert szó az anyja, és ő kell, hogy csöröljön.

Kigondolkozva siettem haza. Az utcaajtó csikorgására kifut anyám.

– Te vagy, Rózsi? Ilyen hamar megjártad? Azt hittem, apádék érkeztek. Még nem jöttek haza. Csak nehogy odadná másnak a gyapottat! Már nincs semmi nyugtom. Fel kéne fussál a piacra, nézz körül, s ha meglátod, menj oda még te is, és hívjad nálunk. Hátha ad valami kicsi pénzt is neked az a nagy úri rokon! Elprédáltam ide egy csomó enivalót, s talán még el sem jön. Annyi jót főztem szerda nap fejiben, mintha vasárnap lenne.

Anyám újból szomorú, halvány. Kékeszöld szemével csak maga elé néz, mintha megsoványodott volna, és mintha ráncosabb lenne, mint ezelőtt egy órával volt.

– Édesanyám, édesanyám, jönnek, itt vannak! Nem kell utánuk menni.

Már elindultam ugyan, de visszaszaladtam az ajtóból.

– Né, né, most jönnek az utca elején, ők azok!

Anyámnak felcsillan a szeme, és kacagva mondja, hogy tényleg ők azok. Édesanyám újból erősen szép. De hogy tud pillanatok alatt így megváltozni?

– Nem értem, édesanyám, miért ilyen kopott ez az úr?

– Lehet, hogy megkíméli az új gúnyját. Aztán falura jött, mit számít az neki – legyint anyám, de közben jön-megy. A puszkát rakja a lapítóra, fehér abroszt terít az asztalra. Pedig mi soha nem ettünk abroszon.

– Kicsi Rózsi, te ne ülj az asztalhoz, ha mondja is az úr.

Én már előre tudtam, hogy szokás szerint most is csak egy falat húst eszek, anyám még annyit sem. „Több nap, mint hús!”

– Anyám, há’ a levesbe miből gyúrta ke’ azt a fehér laskát?

– Hej, fiam, mindig van nekem eldugva egy kis lisztem ilyen nagy napokra! Amit te hoztál, azt újból eldugom, és csak akkor veszem elé, mikor éppen erősen kell takarni ezt a nagy szegénységet.

Megcsikordul az utcaajtó, és én összerezzenek örömömben. Most lép be az, aki a nagy szerencsét hozza nekünk.

– Tessék, tessék az első házba menni! – mondja apám.

A házba belép egy kopottas öltözetű úr, nem is olyan fiatal. Az arcán sebhelyes forradás van, és elég durva tekintetű, hallgatag ember. Az asztalnál ülnek apámmal. Anyám fényesre súrolt kanalat, villát tesz az asztalra és porcelán tányért vesz le a tálalról. Abból eszik a húslevest. Apám kacagva kérdi:

– Na, mondja kérem, ízlik ez a lelkes laska? – Így hívta a húslevesből a laskát, ha vastagabbra vágta anyám. – Jó ez a lelkes laska! Vagy mondja, maga csak a lelkes asszonyokat szereti?

Az úr nem kacag, csak annyit mond:

- Ne magázzon, Márton bácsi, sze' elvégre rokonok vagyunk!

- Jól van, na! - egyezik bele apám. - De hogy is szólítsalak?

- Ahogy éppen akar, mert nekem két-három nevem is van - mondja az idegen.

- Hát, tudom én azt, hogy elkényeztetett gyermek voltál. Magyarázta az első feleségem, nyugodjék. Hej, jólelkű anyád van neked! Mikor én a fogásban voltam, sokat segítette a családomat itthon. Mikor hazajöttem, egyebet sem hallottam, csak azt, hogy van neki egy jó nénje Kolozson. Na, mondj valamit, mit csinál anyád? Tán csak nem beteg? Ő a szívvel szenvedett, úgy tudom. Na, beszélj valamit anyádrul!

Apám egyre beszél, az úr csak bólogat, s jóízűen mártja a puliszkát a mártásba. Most éppen egy nagy tyúkombot rágicsál.

- Hát, nincs mit mondjak, nem a legjobban van anyám.

- Hát, te milyen irodában dolgozol?

- Most szabadságon vagyok - feleli az halkan.

Anyám, aki ott sürgött-forgott, már háromszor is elmondta, hogy mennyire örül, hogy megismerte a kolozsi rokont, hogy jöjjön még nálunk, s az anyját is szeretettel várjuk.

Végre az úr is megszólalt:

- Hát, igen, ő mondta, hogy jöjjenek ki Székre Márton bácsiékhoz, mert megveszik azt a kis gyapotot.

- Jaj, az a jó Isten áldja meg azt a jóságos lelkét - lelkendezik édesanyám.

- Nem értem, hogy maguknak nincs egy kis pénzük, amikor ilyen jól élnek - mondja az úr.

- Szegények vagyunk, de jól élünk - szerénykedik apám. - De majd veszek én ki pénzt a bankból.

- Azt már nem! - tiltakozik az úr. - Az feltűnő lenne, és rögtön lefoglálnának. Tudja, hogy van ez. Én eladom, maga megveszi és eladja magasabb áron. Mi nekünk egy vagy két szekér gyapot a sokból? De miért nem adja át annak a Juhos bácsinak? Annak sok pénze van.

- Megvenném én az egészset. Majd felszedem az emberektől a pénzt, s én fizetlek ki. Nem kell félni, csak meg ne tudná a hatóság. Csak megbízható emberekkel lehet arról tárgyalni.

Az úr úgy evett, mintha sohase evett volna. El is dicsérte, hogy ilyen jó rétest ő még nem evett. Apám egy kicsit kivetett mellettel mondta:

- Hát, ezt süthet mindennap az asszony.

Anyám is nagy kedvesen ráhagyta:

- Há' persze, persze, sütek én mindennap.

Juhos Sándor rajza

Szegény anyám! Milyen vidám és boldog most, de vajon miből is főz majd a héten? Egy biztos, hogy most is nagyon éhes, mert én is nagyon éhes vagyok, csak úgy krog a gyomrom. De nem baj, mert most az a fontos, hogy pénz jön a házhoz, és még gyapot is.

Nekem sehogy sem tetszik az úr, mert csak igen vagy nemmel válaszol a kérdésekre. Aztán miért nem veszi elő azt a dagadt bukszáját, mert ahol eddig szolgáltam, az ilyen nagy urak csak adtak egy kis előleget. Ez csak olyan úr, né'! Szép kosztüm, kabát kéne legyen rajta, virítson a nyakkendője, mint az igazi nagykutyáknak. Ahányszor megmozdul, figyelve lesem, hogy most, na most veszi elé a bukszáját. De biza' azt csak várhatom túle. Egyre

csak ásítgat, hogy ő nagyon fáradt és álmos, és hogy teljesen kikészítették ezek a gondok.

Anyám ágyat vet neki: a Marinak eltett ágyneműt veszi elé. A karszéket a paddal tette össze, arra rakta a nagy ágyról a párnákat, hadd aludjon friss, tiszta ágyneműben.

Most csak lábujjhegyen szabad járni. Úgy ügyelünk rá, mint egy nagy kincsre. Mi, anyámmal a külső házban eszünk ketten.

– Né, ez a tyúkszárnya a tiéd – mondja.

– Én már ettem húst, aztán nem is vagyok úgy oda érte, csak mártás legyen bőven, hogy elnyomja a puliszkát.

Kettétörtem a szárnyat és anyám tányéjába tettem. Anyám visszaadta:

– Egyél és hallgass! Tudod, a két cubákból és egy szárnyból csináltam ezt a mártást, a többi belefőztem a levesbe. Még holnapra is megvan az ételünk. Né', azt a két rétest is elteszem neki vacsorára. Főzök mellé egy teát. Ezt az egy rétest pakold oda magadnak az iskolába, ezt az egyet pedig megesszük ketten.

Letört a széléből egy darabkát, a többi nekem adta.

– Én úgy jól laktam puszka mártással, hogy még vacsora sem kell!

Jó délutánra járt már az idő. Egy-egy asszony már jött hazafelé a mezőről vacsorát főzni. Az úr úgy elaludt és úgy horkol, hogy kihallik az udvarra. Az udvar felöli ablakot is betettük, hogy az első házból ne hallatszódjon ki a horkolás, és kintről be a beszéd. De úgy elaludt a mi nagyurunk, hogy még vacsora sem kellett neki.

Másnap reggel azt mondta anyám:

– Ma nem mészkol iskolába. Sürgős a varrnivalóm is, aztán még itt van ez az úr is, és rendesen kell, hogy főzzek. Két-három fogást is, mert megérdemli.

Én zúgolódok:

– Én nem maradok ki az iskolából egy ilyen kopott, koszos nagyúrért!

– Hát ezeket a szavakat meg honnét a nyavalyából szegted össze, te nagy kofa? Kitépem a nyelvedet tövestől – haragszik édesanyám a vendéget sértő szavakért. – Nehogy az Istenért meghallja, mert oda a gyapatunk! Ez jót akar nekünk, nem egy jöttment, kopott úr – ráncigálja nagy mérgében az ingemet anyám. – Törjél ágat a tűzre! Jó vékony legyen, hogy szaporábban tudjak vele főzni. Vízet kell hozni, és magyarul takarítsál. Ha kell valami a főzéshez, veszünk, vagy kölcsönkérünk. Megértetted? Én addig futkasak, és ha kettőt öltek és varrok, azzal is előbbre jutottam. Látod, apádnak most sok a dolga, és az éjjel alig húnnya le a szemét az örömtől. Szaladj, nézd meg, hány tojás van a tálás fiába', de csak lábujjhegyen járj!

Leccapódott a kilincs, anyám rámszól:

– Lassabban!

Végre megszólalt az úr is:

– Hagyja, Kocsis néni, mert nem alszom.

Anyám leccapja a varróramát, szalad be.

– Hát, jó reggelt adjon Isten, nagyságos úr! Jól tetszett aludni? Biztos már meg tetszett éhezni. Szereti a rántottát? Van jó, friss napraforgó olajunk. Az olyan jó piritós kenyérral! Na, tessék már mondani, nagyságos úr!

Anyám a ház közepén áll mosolyogva, szelíden, én mellette három tojást szorongatok a markomban. Így állingálva várjuk, hogy a nagyúr feleljen. Nagy nehezen böki ki, hogy rántotta legyen.

Anyám gyűjtja a tüzet, teszi a teavizet.

– Fuss egy-kettőre tojásért Sospál nanóhoz, vagy Piroskának nénihez. Ha nem adják kölcsön, csak pénzért, úgy is hozd el! Kölcsön kell kérnünk pénzt – súgja oda nekem. Pedig az első ház ajtója be van téve, nehogy meghallja az úr, hogy nincs ez sem, az sem.

Az ajtóban két asszony jelenik meg, a nagyurat keresik.

– Menjetek be az első házba – hívja őket anyám. A házból az asztalon fehér abrosz, rajta fél liter pálinka. Közben megérkezik apám is két emberrel.

– Jaj, de jó, hogy jött ked', legalább nem eszik egyedül az úr! – lelkesedik anyám. – Üljen ked' is oda az asztalhoz.

Apám a pálinkát kapja a kezébe, az úr előtt lengeti az üveget.

– Isten segítsen, hogy sikerüljön a tervünk!

Jó nagyot húz az üvegből, s az úr kezébe nyomja:

– Húzd meg te is, igyunk a szerencsénkre!

Az úr lesütött fejjel áll. Az egyik asszony meg is jegyzi:

– Biztosan nem szeret üvegből inni. Nincs hozzászokva.

Apám felugrik, lekaszt a gerendáról egy poharat.

– Nincs nekünk pálinkás poharunk, csak ez az egy van. Ezt is csak azért vette meg a feleségem, mert rajta van Romulusz és Rémusz. Né, hogy szopnak a farkastól!

A poharat megtörölgette az abrosz szélébe, töltött belé az úrnak pálinkát, az üveget meg odaadta a két asszonynak, hogy köszöntsék az emberekre.

Az asszonyok alig értették a szájukhoz az üveget, s továbbadták, de a jókívánság nem maradt el.

Közben anyám is bejött. A palacsintasütőben nyolc tojásból készült rántotta párolgott. Levett két porcelán tányért. Kétfelé osztotta a rántottát, majd két porcelán csupor teát helyezett az asztalra. Apám nagy hangosan tiltakozik:

– Ez semmi, ez a tea nem elég, töltsed pléh csuporba!

A két asszony összenéz kacagva, és nem állják meg szótlanul:

– Látom, jó étvágya van kednek – mondja az egyik, – és mégsem hízik el ké'.

– A vadászkutyá sem hízik el – feleli apám.

Anyám rám szól:

– Menj, egyél, ott van künn az asztalon a tiéd!

A tepsiben volt egy kanálnyi rántotta, ami a széléről lepedezett. Gondosan össze volt kaparva egy helyre, s még volt egy kanálnyi olaj a tepsiben. Én legszívesebben ordítottam volna, de anyámra gondoltam, aki még ennyit sem ehetett.

Kijött anyám.

– Na, ugyi, milyen jó ez az olaj, amiben sült a rántotta, s még ő is belemártotta vagy kétszer a kenyerét.

Közben többen is érkeztek. A jó vétel híre hamar elterjedt.

A házból kihallatszik a nagy beszéd. Apám hangoskodik, hogy senki ne zavarja az urat.

– Velem kell beszélni – mondja. – Én mindent felírok, s a pénz is én veszem fel, én osztom ki a gyapatat. Ez a jó úr szabadságon van, hát, itt nálunk pihenget. Igaz?

Az asszonyok kételkednek:

– Jaj, honnan van annyi gyapat háború után?

Az úr nem beszél, csak az asszonyok sápitózása hallik.

Kocsis Rózsi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

(Folytatása következik)

MEGTALÁLTUK GYOMÁT BASKÍRIÁBAN!

Útibeszámoló a hajdani Magna Hungaria-ból

Az MTA néprajzos kutatójaként Szabó Zoltánal, a Hagyományok Háza osztályvezetőjével együtt nemrég lehetőségünk nyílt ellátogatni a hajdani Magna Hungaria területére, Baskíriába és fővárosába, Ufába. Az ufai akadémiai intézet néprajzosa, Julia Abszaliomova megérkezésünket követően rögtön városnézésre invitált, amelynek egyik állomása a baskírok nemzeti hőisének lovasszobra volt. A magaslaton elhelyezett, messziről is jól látható szobor talapzatától elénk tárult a két folyó összefolyásánál épült egymillió lakosú nagyváros panorámája. Kísérőnk a kisebb folyó torkolatára mutatva így szólt: „az ott a Gyoma folyó, és a partján épült új városrésze neve is Gyoma”. [Képünkön a gyomai vasútállomás a XX. század elején lévő állapotában látható.] Én meglepődve kaptam fel a fejem: „de hiszen én Gyomán születtem!”. Most vendéglátómon volt a sor, hogy meghökkenjen. „Itt Gyomán?” – kérdezte.

Ekkor tisztáztuk, hogy én a magyarországi Gyomáról beszélek. S így kezdődött meg az egy héten át tartó hasonlóság-keresés. Eddig keveset tudtam erről az Orosz Föderáció részét képező, soknemzetiségű köztársaságról, amely egykor talán tényleg a magyarok egy részének ideiglenes hazája is volt.

A magyar őstörténet kutatói szerint a honfoglalás előtt a magyarság kettészakadt, és a keleten maradt magyarok valahol Baskíria területén élhettek. Ezt a feltevést bizonyítja Al-Bakhi arab utazó feljegyzése a baskírokról a X. századból, majd az 1150-es években Magyarországon járt Abu-Hamid al-Garnati is, aki a kalandozó magyarokat is baskíroknak nevezi. A XIII. századi európai szerzetes-utazók egyike volt Julianus barát, aki a keleti magyarok lakóhelyét kutatta föl. Beszámolója szerint egy volgai bolgár városban élő magyar asszony igazította el, s a közelben megtalálta magyar testvéreit, akikkel közös magyar nyelvükön társalagva, megértették egymást. „Ennek az országnak egyik nagy városában, mely állítólag ötvenezer harcost tud kiállítani, a barát egy magyar nőt talált, aki a keresett földről erre a vidékre ment férjhez. Ez megmagyarázta a barátnak az utat, hogy merre menjen, s azt állította, hogy kétnapi járóföldre biztosan megtalálhatja azokat a magyarokat, akiket keresett. Így is történt. Megtalálta pedig őket a nagy Etil folyó mellett. Kik látván őt, s megértvén, hogy keresztény magyar, nagyon örvendeztek megérkezése felett. Körülvezették őt házaikban és falvaikban, és keresztény magyar véreik királyáról és országáról behatóan tudakozódtak. Bármit mondott nekik a hitről vagy egyebekről, a legfigyelmesebben hallgatták, mivel teljesen magyar a nyelvük; megértették őt, és ő is azokat.”

Egy másik domonkos szerzetes, Rubruk is ezt írta: „A baskírok ugyanazt a nyelvet beszélik, mint a magyarok; pásztorkodnak, városaik nincsenek; országuk nyugatról Nagy-Bolgárországgal érintkezik. [...] Innen, Baskíria tartományából jöttek a hunok, akiket később magyaroknak neveztek, s ezért hívják Nagy-Magyarországnak.”. Még a tatárjáráskor a Kárpát-medencébe érkező keleti utazók, mint Dzsuva-ini vagy Rasid-ad-Din is baskíroknak nevezik az itt élő magyar népséget.

A kutatók máig vitatkoznak azon, hogy pontosan hogyan is történhetett a baskír-magyar együttélés, illetve, hogy tényleg élhettek-e elszakadt magyar csoportok a mai Baskíria területén, de

az bizonyos, – s ezt a közös „Gyarmat” és „Jenő” törzsnevek, valamint számos hasonló, vagy azonos szó is bizonyítja –, hogy a baskírokhöz mindenképpen van valami közünk. Akármerre járunk, amint megtudták, hogy magyarok vagyunk, a legegyszerűbb boltos nénitől a régészprofesszorig mindenki a rokonságról, a közös múlttól kezdett beszélni. Számos azonos szót találtunk, mint *kender/kinder*, *alma/alma*, *árpa/árpa* (a szemén lévő árpára is ezt a szót használják!), *bökő(kiskés)/beke*. A helynevek között meglepően sok a Magyarországon is használt helynév, mint például *Kondoros/Kundurur*, *Békás/Bekas*, *Körös/Kerezs*.

Az ufai múzeumban külön vitrinben láthatók a régészeti ásatásokból előkerült magyar tárgyak, s a néprajzi kiállításon a tiszafüredi bőrbevonatott fanyereggel teljesen megegyező példányt találtunk az azonos formájú egyéb lószerszámok, s a karikás ostor mellett. A hímzések és szőttesek motívumai között is sok hasonlóságot véltünk felfedezni. A baskírok évszázadokon keresztül határörként szolgáltak a nagy orosz birodalom határvidékén, s megőriztek egy a székelyekéhez hasonló rovásírást is. Népzenejük pentaton, gyakran kvintváltó, akárcsak számos régi stílusú népdalunk.

Azon viszont már igazán meglepődtem, hogy ebben a négy évszázada orosz fennhatóságú régióban, ahol a baskírok jó része már nem is tud saját anyanyelvén, az ünnepi levesük mégsem a borscs vagy a scsí, hanem az aranysárga húsleves cernamettel.

Sorolhatnánk még a hasonlóságokat, de mindez persze nem igazán tudományos. Hogyan is lehetne csak így egyszerű megfeleltetésekkel egymáshoz hasonlítani két, legalább ezer éve egymástól külön élő népcsoportot. Ilyen hosszú idő alatt rengeteg különböző hatás érte a baskírokat és a magyarokat, s ha valaha szoros kapcsolatban álltak, vagy netán még vérrokonság is fennállt, akkor sem mutatható ki egyértelműen sem a genetikai, sem a kulturális egyezés. Gondoljunk csak arra, hogy már a második-harmadunokatestvérek között is mekkora különbség lehet. És mégis, ha nem is tisztázhatóak a kapcsolódási szálak, a két nép attól még akár ösztönösen is táplálhat egymás irányában testvéri érzéseket.

Ezt a szeretetet, s az ősi gyökerek keresését tapasztalhattuk meg a baskírok földjén kalandozva.

Juhász Katalin

Csörögefánk magyar és baskír módra

Baskíriai utunkon számos helyi ételt kóstoltunk, amelyek között nemcsak az említett húslevesnek, hanem több más ételféleségnek is ismerjük a magyar megfelelőjét. Természetesen, mivel egész Európában – a Brit szigetektől az Urálig – található azonos hozzávalókból, hasonló módon elkészített étkeket, így nem lehet célunk a közvetlen rokonság keresése, pláne nem a bizonyítása, de akkor is érdekes lehet két egymástól távol élő nép konyhájába egyidejűleg bepillantani. Ezúttal jellegzetes farsangi finomságot készítünk: előbb magyar fánkot, majd csörögét és ennek baskír változatait.

A kelt tésztából készült, kerekre szaggatott fánk a farsangi ünnepek elmaradhatatlan tartozéka, az alföldi reformátusoknál gyakran egyetlen jele. A fánk szó erdélyi szász eredetű, melynek régies alakja a keleti nyelvjárásokban máig használt pánkó, pampuska. A Dél-Dunántúlon és különösen Erdélyben az egész év folyamán készítik, míg a többi területen alig néhányszor kerül rá sor – például gyermekágyas asszony ételajándékaként. Erdélyben nagyméretű, tányérnagyságú pánkókat is gyakran sütnek, nem véletlen, hogy a tészta népdalokban is előfordul. A másik jellegzetes farsangi tészta a finom, tojásos gyúrt tésztából készült forgácsfánk (csöröge, herőce). Mindkét féle farsangi finomság változatai ismertek a németeknél és a szláv népek többségénél is.

*

Farsangi fánk

A kelt tészták közül a fánk az egyik „legkényesebb”: összeállítása, kelesztése és sütése is nagy gyakorlatot kíván. Ez azonban ne riasszon vissza senkit attól, hogy megpróbálkozzon vele, hiszen valahol csak el kell kezdeni a tapasztalatgyűjtést. Mint minden kelt tésztánál, a legfontosabb, magas sikértartalmú búzalisztet és minőségi alapanyagokat használjunk, amelyeket az összes eszközzel együtt (gyúródeszka, tál, sodrófa, konyharuha) már órákkal azelőtt abban a kellemesen meleg, huzatmentes helyiségben temperáljunk, ahol a tésztát gyúrjuk és kelesztjük.

Hozzávalók (30 darabhoz): 50 dkg liszt, 2,5 dkg (fél csomag) élesztő, 5 dkg cukor, 5 dkg vaj, 2 tojássárgája, fél dl rum, fél liter tej, csipet só, olaj a sütéshez.

Elkészítés: A langyos tej felében elkeverünk egy kanál cukrot, az élesztőt és 3 kanál lisztet. Ez lesz a kovásznunk. A maradék cukrot habosra keverjük a tojássárgával, a megkelt kovászhoz adjuk, akárcsak a kevés langyos tejben feloldott sőt, s a langyosra olvasztott vajat. Hozzászítaljuk a lisztet is és a maradék tejből annyit öntünk hozzá, hogy egészen lágy tésztát kapjunk. Ezt a tésztát nem gyúrjuk, hanem legalább 20 percig fakanállal verjük, vagy a robotgép dagasztókarjával dolgozzuk ki. Tetejét liszttel megszórjuk, letakarjuk és langyos helyen legalább fél órát kelesztjük, míg másfélszeresére dagad. Ezután lisztezett deszkára borítva tenyerünkkel ujjnyi vastagra egyengetjük, kiszaggatjuk, majd a deszkán letakarva még félórát kelni hagyjuk.

Ekkor jön a sütés. Fontos, hogy az olaj ne legyen se túl forró (nyers marad a fánk közepe), se túl hideg (megsívója magát olajjal). Ezt egy próbafánkkal ellenőrizhetjük. A deszkáról levéve a fánkot fordítsuk meg, hogy először a teteje kerüljön a forró olajba, és az edényt fedjük le. Amikor megfordítjuk a fánkot, már nem kell a fedő. Szűrőkanállal papírtörőre szedjük, s még forrón megszórjuk porcukorral.

Ha lekvárral szeretnénk tálalni, a fánk közepét sütés előtt ujjunkkal megnyomva alakítsunk ki mélyedést.

*

A csörögefánk, forgácsfánk, herőce élesztővel és nélküle készült változatait is ismerjük, sőt, újabban sütőporral is készítik. Leggyakoribb formája a derelyemetszővel cakkos szélű rombusz alakúra vá-

Az ötféle baskír csöröge

gott, közepén átlósan bemetszett, és kifordított forma, de sok helyen előfordul a három kerek lapból kialakított ún. rózsafánk forma is. A Baranya megyei Liptódon a vékony csíkokra vágott tésztát összekuszálva egy gömbölyű formába helyezve sütik ki, s ezt porcukorral megszórva hólabdának nevezik. A tőlünk keletre lakó népek, az ukránok, oroszok és a baskírok, tatárok is nagyon kedvelik a forgácsfánk típusú süteményeket. Ezekre ott a szláv hvoroszt elnevezést használják, amely rőzsét, bokrot is jelent. Egyébként itt létezik e süteménynek egy harmadik típusa, amelyet nem nyújtanak-szaggatnak, hanem a híg tésztamasszából szabálytalan alakokat csurgatnak a forró zsiradékba. Ez valóban úgy néz ki a tálon, mint egy rőzserakás. Egy orosz szakíró szerint a csöröge görög eredetű és a XVII. századtól terjedt el szerte Európában és az Uraltól keletre. A sokféle változat közös vonása, hogy a tésztába valamilyen alkoholtartalmú italt (rumot, vodkát, pálinkát, fehérbort stb.) tesznek, amely sülés közben elpárologva könnyebbé teszi a tésztát. Baskíriában nemcsak a nálunk ismert egyszerű rombuszformát (ennek a neve ott kos tele, magyarul madárnyelv), hanem számos más figurális változatát is készítik, amelyek az ünnepi asztalok kedvelt díszei. Gyakran egész kompozíciókat állítanak össze a különféle alakú süteményekből. A baskír változatok tulajdonképpen a mi száraztésztánk receptje szerint készülnek – élesztővel vagy anélkül – kiegészítve egy kis vodkával, és tejjel. A baskír figurákat a magyar tésztából is nyugodtan megformázhatjuk, de persze autentikusabb az alábbi eredeti baskír receptek szerint dolgozni. Kreativitásunkat nyugodtan szabadjára

engedhetjük a formázáskor (a baskírok is ezt teszik). Az alábbi recept-összeállításból mindenki kiválaszthatja, hogy idén melyik fajta farsangi csörögét készíti el. A receptek mellett a képek sokat segíthetnek a különböző formák kialakításában és a tálalásban.

*

Élesztő nélküli csörögéfánk magyar módra

Hozzávalók: 50 dkg finomliszt, 2 ek. porcukor, csipet só, 5 dkg olvasztott vaj, 5-6 tojássárgája, 2-3 kanál tejjől.

A hozzávalókat összegyűrjük. A tejjől úgy adagoljuk, hogy könnyen nyújtható, jól formázható tésztát kapjunk. A cipővá formált tésztát letakarva pihentetjük egy fél órát (ha nincs időnk, azonnal is kisüthető). Ezután 2-3 mm vastagságúra nyújtjuk, derelyevágóval 4-5 cm széles csíkokat vágunk, majd ezeket hosszukás rombusz alakra vágjuk. Mindegyik rombusz közepén hosszanti irányban szintén a derelyevágóval nyílást metszünk és a rombusz egyik sarkát a nyíláson átbújtatjuk. Forró olajban sütjük mindkét oldalát (vigyázat, nagyon gyorsan süll!), papírral leitatjuk a fölösleges olajat és még forrón porcukorral megszórjuk.

*

Kelt magyar forgácsfánk

Hozzávalók: 50 dkg liszt, 2 ek. porcukor, csipet só, 5 dkg olvasztott vaj, 4 tojássárgája, egy egész tojás, 1 ek. rum, kb. 2 dl langyos tej és 2,5 dkg (fél csomag) élesztő.

Az élesztőt langyos cukros tejben felfuttatjuk, majd a hozzávalókból jól kidolgozott, rugalmas tésztát gyúrunk, amelyet legalább fél óra kelés után a fenti módon formázunk és forró olajban megsütjük. A kelt csörögét egy kicsit vastagabbra nyújtjuk így az eredmény a fánk és a ropogós csöröge között lesz.

Ha ehhez a tésztához több tejet adva sűrű palacsintatésztát keverünk, csorgatott fánkot készíthetünk.

*

Élesztő nélküli baskír csöröge

1 egész tojásra 5-6 evőkanál lisztet, 1 evőkanálnyi vodkát és csipet sót számítva levestésztá keménységű tésztát gyúrunk (előbb a tojást felverjük a vodkával és a sóval, úgy adjuk hozzá a lisztet), jól kidolgozzuk, majd képfok vastagságúra nyújtjuk, és a továbbiakban úgy járunk el vele, mint a magyar csörögével.

Ennek változata a **mézes baskír csöröge**: a kinyújtott tésztából ujjnyi széles szalagokat vágunk, amelyeket spirálisan villa köré tekerve megsütünk, majd azonnal 30 dkg mézből-1 dl vízzel főzött forró szirupba mártjuk egy pillanatra.

*

Élesztővel készült baskír csöröge

Hozzávalók: 65 dkg liszt, 2 ek. cukor, csipet só, fél dl tej, 6 tojás, 1-1,5 dkg élesztő.

A tojásokat a cukorral, sóval, tejjel jól felverjük, hozzácsatáljuk a lisztet és jól kidolgozzuk (levestésztá keménységűre). Fél óra kelés után nagyon vékonyra nyújtjuk, és formázzuk, majd sütjük. Az alábbiakban lássuk néhány változatát!

Szelpek („rongyos”): a tésztából derelyevágóval tányér nagyságú kerek lapokat vágunk, és amikor az olajba dobják, a közepét fakanál nyelével lenyomják, hogy a széle hullámos legyen.

Rózsza: ezt nálunk is készítik. A tésztából 4-6 cm átmérőjű köröket szaggatnak, amelyek szélét körben 1-2 cm mélyen bevagdossák. 3-4 darabot egymásra helyezve, közepüket összenyomva egyesítenek és így sütik. Sülés közben tényleg kinyílik, mint a rózsza.

Gulbanak (virág): 3-4 cm-es csíkokat vágunk és mindkét oldalán finoman bevagdossák, majd spirális cső alakban feltekerik és a két végét összenyomják. Sülés közben kinyílik és olyan lesz, mint egy ószi rózsza.

Baskír csörögék: balra urama, alatta kos tele, három tálon csak-csak, kettőn gulbanak

Urama (spirál=csigavonal): derelyevágóval 3-4 cm-es csíkokat vágunk és egy vékony fa- vagy fémhengerre feltekerik, így engedik bele a forró olajba, miközben egy másik fakanállal tartják a spirál külső végét, hogy ne nyíljon szét. Mikor már nem változik a formája, óvatos forgatással kihúzzák a hengert és a másik oldalát is megsütik.

Kos tele (madárnyelv): egy az egyben megfelel a magyar csörögformának.

*

A baskíroknál és más Baskíriában élő népek (tatárok, csuvasok) körében, sőt, más keleti népeknél, például a kazakoknál is kedvelt olajban sült tésztafélések az úgynevezett *csak-csak* (*szek-szek*), a *baurszak*, vagy a *juasza*. Ez ugyanabból a kétféle tésztából készülhet, mint a csöröge, szintén olajban sül ki (formájától függ a neve) és mézzel megöntözve tálalják.

Csak-csak (*szek-szek*): ennek is többféle formája létezik, lényeg, hogy egészen kicsi darabokból áll. Bármelyik fenti (élesztő nélküli) tésztából elkészíthető. A lágyabb, tejjel, vodkával gyúrt tésztából (ld. magyar csöröge) kisujjni rudakat sodrunk, majd akár ollóval is mogyorónyi darabkákat, vagy 3-6 cm-es „kukacokat” vagdosunk, és kisebb adagokként kisütjük. Ha a száraztésztá tésztájából készítjük, 5-6 cm-es, 3-4 mm széles metéltet vagdosunk, és ezt sütjük ki. A kisült tésztát egy nagyobb edénybe helyezzük (tehetünk hozzá durvára vágott diót is) megöntözzük 1 dl mézből és 5 dkg cukorból főzött sziruppal, és azon melegében összekeverjük. Bevizezett kézzel (hogy ne égessük meg a kezünket) formára nyomkodjuk össze egy tányéron – a baskírok, tatárok a kúpos formákat kedvelik – és hűlni hagyjuk. Az egész egy kemény tömbbé fog összeállni, amelyet éles késsel vagdosva adagolhatunk (vagy ha a cukor kevesebb volt, akkor kanállal is szedhetünk belőle). Teához fogyaszthatjuk.

Baurszak: a tatárok délkeleti csoportjainak egyik legfőbb ünnepi édessége, amelyet a rangos vendégek fogadására, lakodalmakra feltétlenül elkészítenek. Ez már inkább fánkféle, amely készülhet élesztővel, avagy sütőporral lazított fánk- vagy csörögetésztából. A tésztából ujjnyi vastag rudakat sodrunk és 2-3 cm-es darabokra vágjuk. Így is kisüthetjük, de mindegyiket golyóvá is formálhatjuk. Sülés közben szép nagyra nőnek, mintha kis fánkokcskák lennének. Ezután 1-1 pohár cukorból és vízből szirupot főzünk, amely akkor kész, ha két belemártott fánkokcska egymáshoz érintve összeragad. A fánkokcskákat megöntözzük a sziruppal és jól összeforgatjuk. Még melegen a tála tesszük és az előző módon nagy halomba formáljuk, míg ki nem hűl, mert aztán már összeragad. Ezt is teával fogyasztják.

Juasza: ez a legnagyobb méretű fánkokcska, amely általában téglalap, vagy rombusz alakú, 4-5x6-8 cm-es párnácska formában sütni ki. Sziruppal, vagy porcukorral megszórva is fogyasztható.

Juhász Katalin

Búcsú Marosi Juliannától

„Az ének a legszebben kimondott, belülről fakadó szó, a legemelkedettebben formált lelki szépség. Ha énekelsz, nemcsak a hangod formálsz, hanem a lelkedet is, s azét is, aki hallgatja.” 2014. december 25-én elhunyt Csoóri Sándorné Marosi Julianna, gyűjtő, népdalénekes, író és néprajzkutató. G. Nagy Ilián költeményével búcsúzunk a sokunk által szeretett és tisztelt embertől, aki életét családjának és a népművészetnek szentelte.

G. Nagy Ilián:

A PENTATON-ASSZONY

Búcsú Csoóri Sándorné Marosi Juliánától

Elment a pentaton-asszony,
akinek keresztnevét úgy ejtették ki az énekesek, zenészek,
mint a legnagyobb költők neveit: örömmel, ám zavartan, megilletődve,
félve, tekintetén túlnézve, mert hangjától, énekétől megrendült a madár is.

A madarak ráismernek a mennyei hangra, ami nem tolakszik, csak tündököl,
mint a Szeret vize. Ott, arrafelé megtelepült az ő lelke, mint az ősi világban
az Igazság, ahogy felöltöztetik Isten által, dalok által, vízvetések,
könnyező imádságok által,
ahogy feltápáskodik emberben a magyarság!

Ő, a Babba Máriás asszony, szívárvány-szárnyakkal viselte sorsát.
Angyal-mosolyú tekintete most már végleg itt marad, ezen a krónikás tájon.
A végzet ide igézte őt, mint a legeslegősibb dallamot,
ahogy visszaköszönjön a világ neki: a te arcod ez a föld!
A te őssasszonyságod mosolya a hajnal, a kacagásod, s a delelő Nap!

Talán csak Zorba kacagott úgy, ahogy ő tudott nevetni. Ó, az a kacagás!
Fölötte egy oktávval a fájdalomnak, de úgy,
ahogy ünneplőbe öltöztek körülötte a virágok.
Megtanultam tőle, hogy ajándékozni csak úgy szabad, hogy azt add oda,
amit a legjobban sajnálsz, mert az az igazi ajándék.

Asztalomon egy lélek-tányér, egy korondi, zöld, lélek-madaras tányér,
a Pál Lajos tányérja, amit tőle kaptam egyik beszélgetésünk után.
Jaj, kinek fogom én ezt elajándékozni?! Kinek?
Nagy lélek költözött el közülünk, aki tanyát ütött bennem.
Letelepszik szív-közelben, s már nem mond semmit. Ott marad.
Lelkünkbe lobogtatta dalait, dalainkat.

Egyébként elmegy. Nincs. Nem léphetek be többé szobájába,
nem állhatok meg a teraszon, hogy kérdezzek valamit.
S ő, a pentaton-asszony, méhecske-szárnyú szemével nem mosolyog
többé. Nem beszél Nagy Lászlóról, Illyés Gyuláról, s az ének megtartó titkáról.

Ám halhatatlan, mert úgy hozta őseitől az éneket,
ahogy nem másolt, nem utánzott, hanem támasztó csodával lelkesítette,
nemesítette, éltetőn éltette azt.
S minden unokája megtanulta a titkot.
Fájdalom fölött tündökölni! Ez az élet csodája.
S ezt a csodát ő ismerte, a magyarok csodáját.

Múza is volt ő. Az újkori magyar irodalom költészetbe falazott múzsája,
balladás Kőműves Kelemenné.
Akinek fájdalma, s tisztasága átüt azokon a verseken.
Egy olyan asszonytól, őshangú, életvidám asszonytól búcsúzunk most,
akinek szabadságát senki nem törhette meg,
mert szabadsága volt a legnagyobb kincse: a fia, unokái és dédunokái mellett,
az Istenes tisztaságú, halhatatlan, embert-nevelő ének!

Isten megáldjon!
Nyugodj békében!

KAKUK TIMIKA: RÖGZÍTVE

Csendben, de kicsit gyorsan szuszog az ágyban, halkan lépek hozzá. Nagy a hőség, talán azért veszi szaporán a levegőt. Bár ébren is inkább nyugtalannak mondanám, nem aggódom. Elég ritkán aggódom.

Azt mondja az apám, olyan szép, mint én. Tisztára a mi fajtánk. Nem tudom, a haja valóban hasonló, nem is a színe, csak a tapintása. Mintha nem is haját simogatnám, hanem valami vadon növeő gabona szárát.

Szeretem nézni, ahogy alszik, akkor velem van, de én magammal lehetek.

Most nem mocorog, de néha úgy dobálja magát, hogy leesik az ágyról. Akkor persze sírás, vissza nem alvás következik.

Igazából rajzolni szerettem volna és meginni egy pohár bort a másik szobában. De nem tudom őt itt hagyni. Nincs büntudatom, csak valami nagyon mélyről jövő ragacsos pókháló tapaszt hozzá. Nem fogom a kezét, a szál hosszan feszül köztünk. Ezen a szálon ringanak a gondolataim halkán, de kicsit kapkodva, ahogy ő is szuszog.

Olyan forró ez a Kolumbia. Eshetne kicsit gyakrabban, legalább így esténként. Na, persze ne legyen vihar, mert akkor megint sírás és nem alvás lép előre, arra nem gondolva, hogy én mennyit alszok. De most sehol egy felhő, így a pókhálón kicsit lazítva sétálhatok át a másik szobába. Leülök az asztalhoz, de nem rajzolok. Csak nézek, és azon gondolkodom mennyire szerettem gyerekként is a viharokat. A villámokat, a szélzúgást, a nyárfák hajladozását. Azt, amikor egyszer kidőlt egy nyárfafa, egy másik meg iszonyú ferde lett.

En még nem megyek haza nyári villámokat nézni Vizslásra. Csak Gáborka, utána repülök majd 3 héttel. Vágyok már haza. Már akkor vágytam haza, amikor eljöttem. Igazából már Bécsben is honvágyam volt, nem is értem, hogy kerültem ilyen messzire. Nem tudom megfogalmazni mi hiányzik, vagy olykor az a rosszabb, ha tudom.

Már elkezdtem rendszerezni nagymamám felvételeit. Sajnos nincs olyan sok, de mégis szeretném egy kicsit újra hallgatni őket. Három hét Gáborka nélkül elég is lesz. Esténként jó hangosan lejátszom őket, anélkül, hogy magyaráznom kellene ki volt a dédi, milyen nyelven beszél, miért nincs már ő sehol, miért recseg a hangja, miért torzul el az arcom.

Talán már most elkezdhetném. Ha telefonon hallgatom, akkor úgyse hallja senki. Nem hallgatok sokat, csak egy nagyon rövidet. De melyiket, nincs ötletem, melyikkel tudnék időben megállni. Ha nem alszok el hamarosan, holnap biztosan elkések.

Haha. Bevillan, ebben a pillanatban. Rengetegszer történik velem ehhez hasonló. Ami igazán különös, hogy egyszer már ugyanígy jutott eszembe ez a felvétel, amikor szeretett lakberendezőmnek meséltem arról, mi is az otthon. A fájl neve is villanós, Vizes istennyyila. Az kell most, főleg ebben a hőségben.

Olyat vágott, villámlott. Jaj, Bözsi, én már megyek innen, én már nem lesek. Az meg elkezdte a kiabálást. Mi vót az te, Feri, mi vót az? Hát osztan kinyissák, ahogy menni a komrába Erzsikehez, ahol a nagy létra van, joj, teli van vízzel. Hát mi vót ez, aszongya. Ott vót a mázsár, valamikár a máknai is ilyen nagy fa ízé vót csinálva. Lyukas a közepi, abba öntötték a mákot, úgy verték egy vasval. A máktöröt mind szétvágta. Akkor ott volt a küppülő, az is olyasmi volt deszkából csinálva,

akkor egy rúd abba is benne, abba szoktuk csinálni az aludttejet. Oszta a vajta meg mind felhozta tetejire. Alól maradt a tej, a vaj meg felől. Azt is széthasította. Azongya anyu, joj, most már nem eszünk vajta kenyeret se. Aszonta oszta arra apu, hogy azt még meg lehet csinálni. Mi tartunk Bözsivel be, mikor anyu egyet sivalkodott, nem láttuk így, mi volt ez.

Na de Mari ánygo is jött a szomszédból. Én láttam! Én láttam! Onnane, a hegytől, a templomtól gyött, gyött lefelé, akár egy nagy dézsa, és úgy ment nálatok be. Akkor mondták, hogy ez vizesistennyyila, nem tüzes. Az hasigatta szét az ablakdeszkákat.

Telefonon nem az igazi, de azért lehűtött egy kicsit. Már nincs anynyira melegem, jobban kapok levegőt. Szerintem ma alhatok. Nem fog felébredni.

Becsukom a szemem és közben a szememre gondolok. Látom magam előtt. Régen az is szórt villámokat, szerintem tüzeset és vizeset is. Szerettem azt a szememet, de mióta máshogy szemléldöm a világban, mintha a szemem is megváltozott volna. Semmi isteni fényt nem szór. Az egész egy halk álló víz, néha egy-két szűrítés úszóméccsessel. Villámokat akarok. De attól megint melegem lenne, inkább alszok. Úgyis korán kelünk. Buszozunk.

Mama rengeteg konyhai intellemmel látott. Az egész családunkban az evés és a főzés kiemelt téma volt. De a főzés nem ott kezdődött, hogy akkor most hány tojás kell a piskótához, hanem valahol ott, hogy vett tojást enni az bűn, illetve egyenlő a nem tojás evéssel.

Ilyet Lizám, többet nem eszel, ha meghalok, mondta mama, amikor a surcából elővette a kicsit koszos, de friss tojásokat. Én hosszú ideig nem tartottam fontosnak, hogy a mi ellenőrzött, biogazdálkodásunkból szerezzem be a húst, tojást, zöldséget, mert nem nagyon szerettem a buszon cipelni, meg ételt rendelni könnyebb volt. Aztán lassan rászoktam, főleg azért, mert a városi ismerőseim megerősítették, hogy ez a sokkal jobb mint a bolti. Egyedül a zsírra nem szoktam rá. Mama mindig azt mondta, hogy meg nem enne a bolti zsírt, csak azt, amit ő maga csinál tejjel és sóval. Én maradtam az olívaolajnál. Azt egész családom ki nem állhatta.

De azért nem minden az alapanyag. Néhányszor főztem otthon, kizárólag hazai alapanyagok felhasználásával. Mamának ritkán lehetett elnyerni a tetszését, a carbonara spagettimra, amit Pesten tányér számra ettek, csak annyit mondott az első falat után: Jó ez neked, de én nem rontom el a szám ízét. Én meglepődtem, de mama őszinte undorát látva nevetnem kellett. Aztán ő is nevetett, hogy szegény unokája.

De azért sok mindent megfogadtam, például, hogy egy igazi szakácsnő nem a saját szája íze szerint főz, hanem elsősorban az uráé szerint, másodsorban a gyerekéé szerint, csak aztán gondol a saját puclrára.

Miután az intelem első részében szereplő személy, az egykori uram, már nem velünk vacsorázik, így Gáborka igényeit kell csak figyelembe vennem. Ha mama ezt tudná, sokat sírna. Pedig nekem nagy könnyebbség, ugyanis a dél-amerikai ételek nagy odafigyelést követeltek, még Gáborka palacsintája este 7 után is egész jól megy.

Ma van az utazás előtti utolsó közös vacsoránk, az elmúlt négy napban, Lini is mindig velünk tartott, hogy Gáborka szokja egy kicsit. Lini

Kakuk Timika: Magyartanár és pszichopedagógus vagyok, írni és olvasni leginkább gyerekekkel szoktam. Szeretem, amikor közösen megértünk valamit a világból. A Rög-zítve című munkámat azonban nem gyerekeknek szántam, inkább azok olvashatják érdeklődve, akik több világ határán mozognak, egyensúlyoznak, elesnek.

egy középiskolai barátnőm, diplomata ő is és a férje is, nincs gyerekük. Lini férje most Costa Ricán van, neki jutott eszébe, hogy Gáborka utazzon velük. Furcsa gondolat, de nekem kapóra jött.

Gáborka szendvicset eszik. Kérsz még? Nem, és rázza a fejét. Anya, mit fogok csinálni a mamáéknál? Majd jókat játszottok, mentek kirándul, fürdeni. Ott nem ilyen strandok vannak, ott nem sós a víz. De ott Vizsláson van strand? Nem ott nincs, oda majd autóval mentek. Akkor olyan, mint itt, itt is autóval kell menni a strandra. Nem strandon lakunk, se itt, se ott. Igen, de ezt már te tudod, voltunk már ott tavaly is, meg az előtt is. Igen, de az régen volt. Ott nem változott semmi, nagyon jó lesz. Tudom, csak te később jössz. Később, de így papa és mama olyan dolgokat is megenged majd, amit tutti nem engednék. Hát így jártál, anya. Így, így, de te meg úgy, hogy mész aludni. De már fürödtem. Tudom, nem azt mondtam, hogy fürödni mész, hanem azt, hogy aludni. Irány!

Az esti fürdetést mindketten utáljuk, baba kora óta. Nem tudom, hogy lehet ezt kibírni. Én próbálok türelmes lenni, de ennél a résznél nem megy.

Anya, mutatsz rajzot? Milyen rajzot? Itt az ágyban? Egy rajzot a mamáék házáról. Azt sose rajzoltam le. Ó, mindent lerajzolsz, ezt meg pont nem. Hát, azt sose szerettem volna lerajzolni, de ha te ott leszel, rajzold le és majd megmutatod skypeon. Jó? Nem olyan jó, most nem rajzold le, úgy jó. Most nem tudom, már késő van. De Anyaaaa, és már kezd az ágyhoz vagdosni magát. De Anya, én így nem tudok elaludni. És már sír is, nem úszom meg. Ilyenkor azt érzem, jobb lenne nem érezni, hogy változok át, veszítem el a testem és tudatom. Legalább ne érezném, hogy formát váltok. Az egész gyerek és én is bepókhálózott emberi testek vagyunk, mindketten tehetetlenek és fuldoklunk. Nincs köztünk semmilyen feszülő szál, csak egy nagy ragacsos massa. Csak ne tudatosulna ez benne. A pókháló fehérsége rétegenként változik sötétséggé, de Gáborka még nem gubózkodhatott be, ő talán soha se kap olyan vastag sötét réteget mint én. Vagy kiszámolja, hogy neki ebből is arányosan kevesebb jár és egy pontnál megáll. De annnyia, akkor legalább nézzük meg a fényképét. Sajnos megint ő az okosabb, de ettől a felismeréstől kicsit magamhoz térek, jobb akarok lenni. Tudod mit, meghallgatjuk, ahogy a dédi elmeséli, hogyan építették a házat. Az már olyan rég volt, hogy én nem is tudnám elmesélni. Na, gyere, átfekszünk a nagyágyban, ott aludhatsz, aztán reggel együtt kelünk. Felemelem, bekapcsolom, kilépünk a ragacsruhánkból és a tiszta ágyra fekszünk, hallgatózunk.

Az öregfaluban laktunk, égetett cserép volt a házon. Már csepegett, csurgott, vettek rá cserepet, az én utolsó fizetésemből. Ott laktunk, aztán elkezdtünk építkezni, mert nem fértünk. Én a komrában aludtam meg papa, anyu meg elől apáddal. Hogy férjjél, akkor? Nagyapa is ott volt, de ő nem aludt a házban, az istállóban aludt mindég. Télen, nyáron ő be nem jött hálalni. Az istállóban volt neki csinálva jászol, amellest egy pricc, ott aludt. Le se vetkezett. Úgy feküdt le, úgy kelt fel. Nem kellett öltözni, nem úgy mint mostan, hogy mossák magukat minden félpercben. Oszk még is élt, 86-e vagy 87 éves volt. Ott laktam én is, 59-ben jöttünk le, azóta a Csonka alatt lakok. Kőből, sárból építettük, mert volt

Vizsláson kőbánya, onnan hordták a követ, oszt a cigányok kiszedték a követ a falból és mi nekünk lehordták ide, aztán rakták sárba. Nem cementbe, mint most, sárba. Még meszet se volt, volt már később, akkor egy nagy güdör volt ásva a kertbe, abba teli volt vízzel, behányta csak nagyapa a meszetet, oszt úgy kapartuk. De attól félnyi kellett. Bele ne essél! Akkor osztan ízzé, porrá égtél volna! Mert a mész olyan volt, meg köpött olyanokat, még a lyukból is kiköpött hányszor. Nagyon veszélyes a meszet oltani.

Építettünk egyik évben alapot, másik évben felmenőt meg tetőt, harmadik évben kipucoltuk, így jöttünk le ide lakni. De még ki se volt száradva, mert amikor legyöttünk mindenszentekre lakni, annyira vizes volt pucolás, még nem száradt át, hogy télen kézzel lehetett húzni a penyézt vagy deret, vagy mi volt az. Úgy hogy nagyapa meg is fázott, mellényt kellett venni úgy fájt a háta. Azóta oszt én itt lakok, itt dolgozok. Apád házát úgyanígy építettük, volt így építkezés, 10 emberre főztem. Már akkor, mikor apádnak ment a ház. Itt állt a pálinka a diófa alatt, meg a piros bor. Imre bácsi meg olyan zsivány volt, lejött mintha fűvet szedne, szegény holta után emlegessem. Aztán letette a kapunál a batyuját, kaszáját, jött be: Igyatok, gyertek, gyertek, itt minden van. Ugy öcse, de jó világ van nálatok. Mindég azt mondta szegény nagyapádnak. Nem is sajnálta tőle, se senkitől.

Gáborka már a mészoltás előtt elaludt, pedig úgy elmondanám neki, hogy na, pont olyan vagy, mint az ükükapád, az se fürdött, úgy hallom soha. És a pizsamát se ismerte. De nagyobb baj, hogy úgy látszik ma én se fürdök, pedig szeretnék. Próbálkozhatnék különböző technikákkal el-távolítani az alvó gyermekemet a testemről, de többet ér a jelenlegi helyzet, mint egy kockázatos új altatás. Reggel úgyis korán kelünk, nagyon korán. Mire meglátod ezt a házat. Nagyon messze mész. Messze megy ez a gyerek.

Anyuék már biztos most mindent elrendeztek. Apa és anya is Pesten várják majd, pedig Liniék is Nógrádba utaznak tovább, de mindketten ragaszkodtak hozzá, hogy ők vigyék haza. Haragudtak rám, amiért egyedül elengedtem. Az az érv, hogy nem egyedül, hanem két jó barátal utazik, nem zavarta őket. Egy öt éves éves gyereket világnak engedsz, mondta anya. Ha most beszélhetnék anyuval elmondanám, hogy bár-csak holnap úgy történné, hogy én is utazok. Ha engem is várnanak a diófa alatt borral. Az ottani aranyló melegben lennék, nem a trópusi fülledtségekben.

Most nem tudom megmondani miért sírok csendben. Úgy nehezebb sírni, hogy 16 kiló nyomja a mellkasod. Igazából így nem is lehet rendesen, már próbáltam többször, 8 kiló felett a gyerek elnyomja a sírást.

Alszok, nem szipogok azon, hogy a gyermekem nyaral, én pedig dolgozok még pár hetet. Az úgyis elszáll, és jó lesz befejezni a munkát. Mindjárt elalszok. Csak Gáborka kicsit lejjebb csúszna. Szeretek alvás előtt szép dolgokra gondolni, de most nem akarok. Inkább az itteni kedvenc városi macska szobromra gondolok, arra a nagy vörösre. Csúnya macska, tömzsi, de játékos. Még jó, hogy nincs igazi macskám. Még jó, hogy nincs.

Etiópiában jártam

Részlet a kilencvenéves Sárosi Bálint legújabb kötetéből

2015. január 20-án az MTA BTK Zenetudományi Intézetben köszöntötték Sárosi Bálintot kilencvenedik születésnapja alkalmából. E szép évfordulóra jelent meg a Nap Kiadó gondozásában „Népzenei tájakon – Válogatott írások” című kötete, amelyből az alábbiakban részletet közlünk. Az írás a Martin Györggyel 1965-ben közösen végzett etiópiai kutatást [lásd: A Martin-legenda, folkMAGazin, VII. különszám, 2011] eleveníti fel, amelyhez a szerző ezúttal kottákat is közöl.

[...] Az etiópiai hagyományos étkezésben leves nem szerepel. A közkedvelt nemzeti étel, a wott, leginkább a mi pörköltünkhöz hasonlít. Juh-, kecske-, marhahúsból készül; főtt tojás, tyúkcomb is van benne. A mi átlagos halászléknál is sokkal erősebben paprikázzák. Az etiópok wotthoz mindig, de egyéb húsételhez is szívesebben esznek *inzserát*. Az inzsera a kenyeret helyettesíti, egy helyi kölesfajta lisztjéből készül. Külsőjére leginkább palacsintához hasonló, de kisebb abrosz nagyságú. Ugyanúgy, mint a palacsintát, pépből, nagy, kerek, lapos edényben sütik. Íze kissé savanykás.

A wott hagyományos tálalási módja az, hogy asztal nagyságú, kehely formájú fonott eszköz tetején lapos edény van, az edénybe először az inzserát terítik bele, úgy, hogy szélei, mint valami abrosz, ki- és lelógjanak az edény oldalán; ezután öntik az edénybe, rá az inzserára, a wottot. További tálalásra már nincs is szükség. A fonott asztalt, a tetején levő wott-inzserával, a vendégek körülülük, és evőeszköz nélkül, puszta kézzel esznek. A kilógó inzserából szakítanak egy-egy darabot, és azzal mártogatják a wottot, vagy törölgetik le gondosan a mártást arról a húsdarabról, például tyúkcombról, amit a wottból kiemelnek saját maguk vagy az életterlenkedő kedves vendég számára. Ami töménységét és paprikázottságát illeti, a wott határozottan magyaros étel – csak a disznóhús és a nagy mennyiségű disznósír hiányzik belőle. A szabadkézi fogyasztásmódban is van valami népi és történelmi magyaros. Igazi meglepődésemre akkor került sor, amikor először ettünk négyen a közös edényből, és mindjárt „barátságot”. Első vidéki állomásunkon a városka polgármestere ebédet adott tiszteletünkre, ott történt. Az elején csak két ujjal próbálok csipegetni az inzserát és szemelgetni a húsdarabkákat. A polgármester nem nézheti ügyetlenkedésemet, összetunkol hát egy fél marékra valót a közös edényből: „így ni, tessék” – és miközben száját nagyra tátja, hogy én is úgy tegyek – szájamba pakolja marka tartalmát. Fulladás veszélyével nyelem le a nagy falatot. Ahogy lélegzethez jutok, italrendelésemet ásványvízről ginre változtatom. Közben kísérőnk a fülembé súgja, hogy a szájba tevés a barátság jele, hasonlóval illik viszonzni. Összecsípek tehát egy szimboli-

Sárosi Bálint (fotó: Felvégi Andrea – Zeneakadémia képgyűjteménye)

kus falatkát – annyit, amennyivel az imént magam szívesen beértem volna –, és a polgármester barátságosan rám tátott szájába helyezem. Arca csalódottságot mutat. Többet adjak? – nézek segélykérően kísérőnkre. Igen – mutatja megfelelően nyitott tenyérrel is kísérőnk. Ha csak ez kell!... És a mennyiség, amit pótlásul a polgármester szájába juttattam, nemcsak őt, hanem engem is kielégített... Utána mindenkivel sorra csináljuk a barátságévést, csak Martin Györggyel kíméljük meg egymást, mondván, hogy mi igen régi barátok vagyunk. Mire befejezzük, torkom irányából már alig elviselhetően feszít a... jóllakottság.

Az első barátságévést után napokig úgy viselkedtem, mint akinek böjtölnie kell (volt is rá valamelyes objektív okom). A nyilvánosság előtt csak banánt és folyadékot fogyasztottam. Titokban egy kevés hazai szalámit is. Három-négy nap után kísérőink hangos aggódással kezdtek figyelmeztetni: egyek többet, mert különben teljesen legyengülök. Egyik, nem éppen ínyemre való vacsora mellett olyan komolyra fordult a rábeszélők hangja, hogy szóval már nem győztem védekezni. Bebizonyítandó, hogy még egyáltalán nem gyengültem le, fél kézzel felkaptam a széket, melyben ültem, és karfájánál fogva vízszintesen kitarítottam. Mutatványom túlságosan is megtette a hatást. Egyszerre mindenki elhallgatott, néhányan sorban felkeltek, és próbálták a szék-

emelést. Nem ment mindenkinek. A falusi kocsmaszerű helyiségben a többi férfivendégre is átragadt a vetélkedő szellem. Végül maga a tulajdonos – harmincöt év körüli, erőteljes férfi – vette kézbe a széket. Sikertelenül... Kissé feszültté vált a hangulat; érezni lehetett, hogy ez az ügy nincs még lezárva. Néhány perc múlva a tulajdonos elszántan kilép a pult mögül, int, hogy kövessem, és a kijárat felé indul. Kinn sötét van (éjjel tizenegy), és zuhog az eső. De hát, úgy látszik, ez „férfias ügy”, menni kell! Búcsúpillantást vetek társaimra – arcukon látom, hogy ők sem értik a helyzetet –, és megyek „ellenfelem” után. Minden idegszálammal kész vagyok a védekezésre. Kár, hogy nem látok eléggé a sötétben, ő bizonyára jobban lát... Ha megfordul, azonnal kezdem – a védekezést. Szerencsére nem fordult meg, hanem szó nélkül az udvar közepéig ment, és megállt egy, a földön fekvő fekete tömeg mellett; egy nagy kő volt.

– Vegye fel – mondta jellegzetes helyi angolással.

– Nem kell nekem ez a kő.

– Nem is kell vinnie, csak kíváncsi vagyok, hogy fel bírja-e, mert ezt néhány nappal ezelőtt magam, kézben hoztam ide.

– Ez aztán igen – igyekszem csodálkozni.

– Nos...

– Ja, igen... Minden rendben volna, csak piszkos a kő. Nem akarom összepiszkolni magam. Legjobb lenne, ha a csaphoz vin-

Quasi recitativo ♩ = cca 100

♩ = cca 50

A-la-li-é-li ma-da-li-tu ma-da-li-tu e-for-ma-da-li-tu, ma-da-li-tu, e-for-ma-da-li-tu

né és lemosnánk... De okosabbat mondok – hiszen magunk között vagyunk. Én biztos vagyok abban, hogy önnek ez a kő sokkal könnyebb, mint nekem. Menjünk be, és mondjuk ki egyszerűen, hogy ön most is fel-emelte; én pedig látva, hogy milyen nehéz, meg sem próbáltam...

Természetesen az utóbbi megoldás mellett maradtunk. Bementünk az étterembe; ő amhara nyelven tájékoztatta a vendégeket az eseményről, én pedig buzgón bólogattam, hogy „úgy van”...

Konklúzió, több erőmutatvány e tájon részéről nincs. Fiatal, erőteljes duzzadó nép; nehezen viseli el, ha szemtől szemben valaki erősebbnek látszik.

Említettem, hogy Etiópiának állami népi együttese van, s emellett különböző egyéb együttesek is működnek a fővárosban. A néhány éves addisz-abebei múzeumban gazdag történelmi és néprajzi gyűjteményt hordtak össze. Az addisz-abebei színházban pedig lelkes fiatal színészek Molière- és Shakespeare-darabokat játszanak – amhara nyelven.

A most megindított népzene- és néptánc-kutatásnak is elsősorban itt, ebben a nemrég elkezdett, máris nagy iramban folyó nemzeti kultúraépítésben szánnak fontos szerepet. A hagyományos zene és tánc közvetlen felhasználása a rádió és együttesek műsorában már eddig is folyamatos volt. A nemze-

ti kultúra megteremtéséhez azonban többre van szükség: tudományos igényű gyűjtésre és rendszerezésre, a jellemző sajátosságok (hangsorok, ritmus, dallamszerkezet stb.) menettel részletesebb kielemezésére. Ilyen körülmények és kívánalmak mellett illendőnek érzem, hogy ezen a helyen legalább említésszerű rövidséggel a mi etiópiai gyűjtésünk szakmai részéről is mondjak valamit.

Itthon a népzene-gyűjtésben a megfelelő adatközlők megkeresése, kiválasztása, meggyőzése a feladat nehezebb része. Etiópiai körülményeink között e feladat teljesítéséről szükségszerűen – és örömmel, ha nem is mindig szívesen – mondtunk le a helyi szervezők és vezetők javára. Kiszállásainkról Addisz-Abebaból értesítették a megfelelő vidékek kormányzóit, akik a helyszínen érkezésünkkor vendégszeretettel és többnyire egybegyűjtött adatközlőkkel vártak bennünket. Néhol egész falura való tömeg gyűlt össze, nem is annyira a szervezők buzgósága, mint inkább az esemény érdekessége miatt. A szükséges technikai eszközöket mi vittük, de megjegyzem, hogy az addisz-abebei rádió munkatársa az én kiváló *Uheremnél* is jobbat hozott magával. Aki a gyűjtéseknél jelen volt, gyerekektől a legidősebbekig igyekezett, ha másban nem, legalább a közös éneklésekben és táncokban részt is venni.

Etiópiában kevés a botfülű ember, mert itt az ének valóban hozzátartozik az em-

berek mindennapi életéhez, s az állandó gyakorlat azokban is kifejleszti a zenei érzéket, akik születéskor kevesebbet örökölték. Nemcsak ünnepen és nemcsak jókedvükben zenélnék. Egyik utunkon például énekfoslányokkal kevert dobszóra lettünk figyelmesek, ami egy távolabbi hegyoldalról szántással dolgozó embercsoport felől jött. Munkájukat zenével kísérték. (A magunk belátása szerint szívesen odamentünk volna, de kísérei nem vállalták a kitérőt.) Munkadálnak Európában már csak nyomait találjuk. Etiópiában sok munkadal kapcsolódik szántás-vetéshez, aratáshoz, csépléshez (kézi cséplés). Még a vadászathoz is van megfelelő daluk. Különösen érdekes a kétrészes harcra buzdító „műfajuk”. Ennek első, énekelt részét *sillalának* nevezik. Aból áll, hogy egy erős, éles hangú harcos az arcvonal előtt le-fel járva torkának minden erejével lelkesítő éneket mond. Sillala után haragos szöveget mond: az ellenséget szidalmazza és gyalázza. Ez a *fukara*. A sillala is, *fukara* is hagyomány által megszabott rögtönzés. Film- és hangfelvételeinkhez egy nagyobb helység katonásan fegyelmezett férfilakosságával, egyetlen ilyen alkalmat is megrendeztek. De zárt helyen, idősebb ülő férfival is készítettünk sillala-fukara felvételt.

Hajdani harcokról, legendás hősookról, dicső elődokról szóló, elbeszélő műfajból, *historiás énekből* több szép darabot sikerült hangszalagra vennünk. Ezt is, mint a sillalát, szigorúan hagyományos modell szerint, rögtönzi a férfi énekes – mint tapasztalhattuk, többnyire mesterien. Előadását az énekmondó a népszerű hagyományos vonós hangszeren, maszinkon kíséri. Hangszerének hangja ének közben nem több, mint diszkrétan alkalmazott háttér. Hangosabban csak bevezetőként és az ének időnkénti néhány másodperces szünetében szólal meg.

Énekmondó előadásában – egyáltalán éneklésben – nem tapasztaltunk pózolás, előadói modorosságot. Az előadó közönségre – néhány körülálló vagy zsúfolt szobányi tömeg – moccanás nélkül, teljes átéléssel figyelte az előadást. Miközben tartottam előtte a mikrofont, hangja és arcjátéka nyomán magam is úgy éreztem, hogy követni tudom mondanivalóját, pedig egy szót sem értettem belőle. Arra gondoltam: sok évszázad előtt hasonló módon, hasonló hatással szólalhattak meg a mi énekmondóink is.

Mint a mellékelt kottán is látható, hangszerén az énekmondó férfi bevezetőt játszik – kötetlen ritmusban, mintha beszélne hangszerén. Majd a számára lehető legmagasabb hangokon kezdve (a' h') torkaszakadtából hirdet: előkészíti hallgatóit mondanivalója meghallgatásához. A történet a megénekelt hős nevével kezdődik: *Asszən*,

Amanu, Assz'en, Amanu. Innen kezdve ez a névformula a história szövegének végéig, minden egy-két rövid mondat után ismétlődik. Érdeemes a kottán észrevenni, hogy az énekelt, lényegében félhang nélküli pentaton mellett a maszenkon kromatika is van – hasonló a mi „dunántúli” pentatonunkhoz.

A mellékelt vázlatos kottarészlet e cikk első közlése után sok évvel, e jelenlegi közléshez készült. Az egész darab lejegyzésére azért nem vállalkoztam, mert 1. a maszinkó szólam virtuóznak mondható sebessége nehezen követhető, lassításához szükséges eszközök pedig nem állnak rendelkezésemre; 2. amúgy sem készíthetnék teljes értékű lejegyzést, mert a hangfelvétel fontosabb részét, az amhara nyelvű szöveget nem értem, csupán hangzását próbáltam jelezni, amennyire felreballások vállalásával tehettem. (Pár évvel a gyűjtés után bekövetkezett etiópiai forradalmi hatalomváltás nyomán a tervezett együttműködés etiópiai munkatársakkal megszűnt – így beláthatatlan időre megszűnt a közösen gyűjtött anyag feldolgozásának lehetősége is.) M = maszenkóval indul, majd utána É = ének kezdődik.

Improvizáló zenében, amilyen túlnyomórészt az etiópiai népeké, helyszíni lejegyzés, az előadó időnkénti megállítása, ismételtetés nem lehetséges. Arról a módszerről, hogy magnetofon nélkül gyűjtünk – dalról, hangszeres darabról hangfelvétel előtt helyszíni vázlatot készítünk –, Etiópiában le kellett mondanunk. Ugyanazt az előadó másodszor másképp énekli, játssza.

A magyar népzene régi rétegeit ismerve nagyjából előre lehetett tudni, milyen szakmai tapasztalatok várnak ránk Etiópiában. Mégis meglepett, amikor élőben találkoztam a zenei fejlődésnek olyan jelenségeivel,

melyek talán évezreddel terjednek mélyebbre a múltba, mint a mi „rég” stílusunk. Nálunk a nyelvterület néhány eldugott részén utoljára egy-másfél évtized előtt felvett siratókban találjuk nyomát az énekmondás stílusának. Ereszkedő dallamvonalú pentaton dallamaink stílusát – ami abból leírható – már inkább csak kottán és csekély részben hanglemezen őrizzük. Etiópiában vannak területek, ahol a hagyományörző néprétgben teljességgel még pentaton stílus sem alakult ki. És már valószínűleg nem is fog, mert ott is felgyorsult az átalakulás.

Általánosságban viszont a pentatónia anynyira jellemző, hogy minden rögzített hangsorú hagyományos hangszerüknek pentaton a hangolása. A sípszerkezet nélküli – a cső peremére fújt levegővel megszólaltatott – etiópiai furulyán, a *washinton* csak négy hangképző nyílás van; akarva sem lehet más hangsort megszólaltatni rajta, mint a pentatont. Ezzel a hangszerrel játsszák az addisz-abebei rádió szünetjelét. Furulyából háromlyukút is láttunk (h' c' d' e'-hangsorsorral...), sőt olyat is, amin nincs hangképző nyílás. Utóbbi, mint a *tilinkának* is nevezett moldvai csángó peremfurulya, 70 cm-nyi hosszúságú fa- vagy fémcső. A tigrék *imbiltának* nevezik. Egymástól csekély mértékben különböző három imbiltán három férfi játszik együtt. A csövek ún. részhangjait felhasználva, felváltva szólaltatnak meg hangszerükön egy-egy hangot. Az ily módon egymás után megszólaltatott egyes hangokból dallam lesz – ami természetesen nem pentaton, sőt nem is diatonikus jellegű ugyanúgy, mint a háromlyukú furulyán megszólaltatható dallam. A háromta-

gú együttes furulyázás közben még táncol is, sőt a szabad kezekkel egymásba kapaszkodva még akrobatikus mutatványt is végeznek.

A fentebb említett egyhúrú hangszernek, a *maszinkónak* húrja is lófarokszőrből van. Rezonálószelekrényének fedő- és hátlapja ugyanaz a kecskebőr, amiből a dobok többségének membránja is készül. A játékos ülve játszik a maszinkón; azt ölébe állítja, és a húr érintéséhez bal kezének négy ujját használja (nem szereplő a kisujj). Leginkább éneket kísér rajta. Tánccenéhez e hangszer nem alkalmas. Tánchoz, amit mi láttunk, a táncosok éneke mellett legfeljebb dob szólt.

Etiópiában büszkék az emberek arra, hogy ott a kereszténység legkorábbi örökségét őrzik. A folytonosságot élő hagyományban ki lehet mutatni az ószövetségi bibliában leírtaktól máig. Zsoltáreneklésüket egyenesen Dávid királytól származtatják. Dávid király „hárfája” (líra) – a népszerű etiópiai hangszer közé tartozik. Amhara neve *krár*, hangzásában is hasonló bibliai őséhez, a *kinnorhoz*. A papok által használt fémmörgőt (*sistrum*) *sanaselnek* nevezik, héberül *selselim*. Etiópiai asszonyok az érzelmi felfokozottság állapotában, többnyire éneklés közben, éles, magas pergetett hangokat adnak, nemcsak profán mulatáskor, hanem a templomban is.

A gyakran hallott pentaton dallamok, különösen a sillala nyomán többször eszembe jutottak híres pentaton népdalaink, a Kodály-kórusművek nyomán is általánosan ismert *Fölszállott a páva* és a *Székelly keserves*. Vártam az alkalmat, hogy egyszer egy ilyet elénekeljek kísérőinknek. Ezt az alkalmat most, előzményével együtt, elmesélem.

Egyik gyűjtőhelyünkön a helybeliek nehezen viselték, hogy szellemi javaikban mi, idegen európai szakértők otthonosan intézkedünk, dirigálunk, válogatunk – miközben a magunkból nem mutatunk semmit. Nyomatékosan kérték, hogy mutassuk meg, mit tudunk. Adjunk nekik műsort – méghozzá a következő napon, mert két nap múlva már továbbutazunk. Kénytelenek voltunk belátni – kísérőink arcán is látszott –, hogy a kérés jogos, nem térhetünk ki előle. Martin – aki személyében nem táncos kiállású ember, de virtuóz táncos – gondolatban összeszedte, amit egyedül is be tud mutatni. Énnám az úti csomagban „véletlenül” volt egy furulya, egy kisebb citera és egy doromb – arra gondolván, hogy ha a helyzet úgy kívánja, játszom rajtuk, vagy ha valahol ajándékoznom illeik, odaadom ajándékba. A műsort a hotel „bár”-jának poros udvarán adtuk elő a viszonylag nagy tömegben összegyűlt közönségnek. Az érdeklődést felcsigázandó, egyik

színész kísérőnk által csiszoltan amharára fordított tört angolsgómmal én konferáltam. Nem lévén itt helye részletes beszámolónak, műsorunknak csak egyetlen számát említtem meg: Martinnak a „fegyvertáncát” – Szatmár megyei cigányoktól tanult *botolóját*. Fegyverként a bárhoz tartozó lányok fehérnemű-szárító kötelének tartórúdját használta. Óriási volt a siker! Műsorunk után szálláshelyünkön, hangulatos tejelés – azaz borozás *tedzseléssel* – mellett színész kísérőink egyikének sállalázáshoz támadt kedve. Jól szórakoztunk, miközben kitűnően utánozta a néhány nappal előbb hallott sállalázó férfit. Itt volt az alkalom, hogy a sállal-témában én is megszólaljak. Közöltem, hogy a magam sokkal gyengébb hangszközével én is énekelek egy harcra buzdító dalt – magyart. Felálltam, és ujjamat fülem cim-pájára téve – ahogy éneklő amhara férfaktól és fáraó kori egyiptomi ábrázolásokon is láttam – erőltetett torokhangon belekezdtem a *Székely keservesbe: Aj, sirass, édesanyám...* Kísérőink egyre meglepődöttebb arcot mutattak, de ahogy elnevettem magam, ők is nevetésbe kezdtek: számukra hihetőnek látszott az etióp-magyar zenei rokonság, és szórakoztak az én sállalázásom tökéletlenségén.

Hat hétre tervezett etiópiai tartózkodásunk négy hete alatt országjárásunkból a két nagyobb és élménydúsabbat teljesítettük. A hátralevő két hét már délre és keletre egy-egy rövidebb útra sem elég. Legalább egy héttel hosszabbítanunk kell kiküldetésünket. Ennek a magyar részre háruló költéseit hazulról nehézkesen intézik. Emiatt kínos helyzetbe kerülünk. Az információs miniszter kettőnk is belevonna az ügyintézésbe, holott ilyen ügyben tőlünk semmi sem függ. A vita idején, egyheti hosszabbításunk anyagi fedezetének bizonytalanlanná válására tekintettel néhány napos addisz-abebai tartózkodásunk idejére olcsóbb szállodába költözünk. (Elmaradt pénzünket hazaindulás előtt rendben megkaptuk.) Innentől kezdve, rövidség kedvéért, naplóm-ból idézek néhány olyan élményt, melyeket a korábban átéltekkel szemben többé-kevésbé újként jegyeztem oda.

„Az olcsóbb fővárosi szálloda éttermében újabb próbán esem át. A pincér értetlenkedve hallgat, mikor levest rendelek. Kevészet tud angolul, a leves pedig itt nem divat. Olaszok hagytak róla halvány emléket, amikor többen is megfordultak Etiópiában. Meglehető késés után mégis kijön valami a konyharól, ami levesnek is tekinthető. Nem örülök, hogy csak egyetlen darabka bordás tészta van benne. Tempósan kikalazom mellőle a levest, majd mielőtt záró falatként a »bordást« is magamhoz venném, jobban megnézem. Kiderült róla, hogy nem

egyéb, mint egy jól megtermett bogár púposra főtt potroha! Felháborodottan nyújtom át kanalastól, tányérostól az odaintett pincérnek. Rezenéstelen arca nem árult el többet, mint amit a konyhán valószínűleg mondani fog: a vendég nem ette meg, kidobható...

Jórészt lapos területen, esőtől áztatott friss zöld környezetben délnyugati irányba, Dzsamma (Jimma) felé haladunk. Szép formájú, legömbölyített tetejű kunyhók, körülöttük banánültetvény. Mi is veszünk egy kosár banánt, kosarastól, rettentően olcsóra alkudott áron. Irigylem kollégámat, aki egyszerre 8-10-et is meg tud enni, miközben én a második végét már nyögve nyelem. Arrébb őserdő széleit vélem látni. A sok eső miatt az utak sárosak, síkosak. Autóvezetőknek szokatlan. Többször látunk felborult autót. Veszélyesen szembejövő teherautót kikerülendő, sofőrünk félrerántja a kormányt, árokba csúszunk... Ijedségünk kiheverése közben Martin kollégám sápadt arccal, de tréfásan jegyzi meg: ha ez nem ezen a lapos területen történik, otthon Vargyas (a Népzene kutató Csoport igazgatója) írhatná rólunk a nekrológot az *Ethnográfia*ba.

Dzsimában kimondottan kellemes helyen, egy Ghion Hotelben kapunk szállást. Szobámban vízcsap van, és az ágynemű tiszta. Mindeddig az első vidéki szálloda, ahol szállóvendégként fehér ember is látható: egy amerikai család három szőke gyermekkel. Jól aludtam, bolhák sem voltak. Egész éjjel esett az eső, most is esik. Kora délelőttünk nyugalmában, míg arra várunk, hogy adatközlőinket a helyi szervezők valahol föld alá gyűjtsék, Tzegaye előveszi csomagjából Beethoven *V. szimfóniájának* partitúráját, és folytatjuk a régebben már megkezdett műelemzést. Lassan haladunk, mert közben alapfogalmakat is tisztáznunk kell; ezúttal például a kvintkört és kvintoszopot...

Kullo és kafuccso adatközlőkkel dolgozunk. Munka közben Tzegaye azt tolmácsolja nekünk, amit a neki amharára tolmácsoló kullo és kafuccso nyelvből megértett. A kabaréba illő oda-vissza közvetítésen és a kettős szűrőn áterőltetett szövegből alig marad valami, amit érdemes jegyzetfüzetembe írni. Kullo férfiak lándzsás hadi táncot táncolnak. Lándzsa helyett ezúttal ők is botot használnak – vékonyabbat és könnyebbet, mint amilyet 8-10 nappal ezelőtt, kettőnk műsorában fegyverként Martin használt. Meglepetésünkre a kullók – férfiak és nők együtt – páros táncot is táncolnak.

Az információs miniszter helyi ágense ötünket etióp ebédre invitál. Megfelelő étterem bűzös kis szeparált helyiségében gyülekezünk. Hatan üljük körül a kisebb mosdótól nagyságú wottot-inzserát tartalma-

zó edényt. Már ismét!... és nem szabad a népszerű *Ethiopian food* stílszerű fogyasztása elől kitérni. Kétségbeesett elszántsággal kezdem markolászni a gyanúsán savanykás inzserával a wottot. A hat maszatos kéz sűrű tevékenysége nyomán az inzserával gyorsan összekeveredik a szétmarcangolt hús, szaft és túróhoz hasonló valami. Vendéglátónk szíves előzékenységgel kotorász elő az edény mélyéből számunkra, európaiak számára egy-egy csábítóbb külsejű húsdarabot. Irigylem Martint, mert edzettebb evő, mint én vagyok. Botológújtéseinek idején szatmári cigányoknál ő már döghúst is evett. Miközben kényszeredetten csipegetem a kezembe adott libacombot, döbbenet jut eszembe, hogy ludat még nem láttam Etiópiában... Keselyűt annál többet. A jó öreg Hány Jánosra gondolok, aki (ha igaz), Bécsben, ha keselyűből nem is, de sasból kétféjűt is evett...

Vidékjárásra az utolsó alkalommal Addisz-Ababából keleti irányba, Harrar és Dire Dawa felé megyünk. [...] Nem ritka látvány az alig egy-két rongydarabbal álcázott, távolabb a *kutulok* (kunyhók) között teljesen meztelen ember. Egy helyen megállunk az autóval. Meztelen felsőtestű, tizenhat év körüli csinos leány közeledik hozzánk. Valamit, talán gyümölcsöt akar nekünk eladni. Kísérőink nem engedik közel az autóhoz. Nem sokkal arrébb is, kimondottan fényképezés céljával áll egy autó, fiatal amerikai házaspár ül benne. Mikor autójuk mellett elhaladtunk, kísérőink egyike – Tzegaye utasítására – felírja az autó rendszámát. Harrarhoz közeledve mind több a muzulmán; szép szál férfiak és főleg szép tartású nők. Utóbbiak hosszú ruhájukban méltóságteljesen haladnak az úton. Ha az autóval közelükben megállunk, szétrebbenek, nagy ívben elkerülnek bennünket, különösen ha kezünkben fényképezőgépet is látnak.

Harrar az eddig meglátogatott városok közül talán a legcivilizáltabb. A városban két amhara férfit is találunk, akiktől (külön-külön) egyebek mellett sállalát-fukarát is filmezünk. Másnap egy közeli, galla lakosságú faluban fiatalokkal szerelmi páros táncot veszünk fel. A lányok, meglátva a fényképezőgépeket és a kamerát, menekülni akarnak, de a fölöttes hatóság gyorsan rábeszéli őket a maradásra. Kényszeredetten kezdik a táncot a fiúkkal, de hamar belemelegednek. A tánchoz a fiúk felváltva, szólóban éneklnek a zenekísérettel. Erről a táncról aznap este ezt írom a naplóm-ba: »Ez a tánc és ének kicsit kitisztítva és szcenírozva az *Énekek énekének* lehetne méltó színpadi párja. A szív mélyére hat, pedig a lányokkal szemben álló fiúk szólójának szövegét nem értettem.« [...]

Sárosi Bálint

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Remembering Ertl Marika (1936–2014) of the town of Litér in Western Hungary. She was a dedicated teacher who taught folk song and dance to countless generations of children, founder of the Zöldág Folk Dance Ensemble and member of the Heritage Childrens Folk Arts Association. Eulogy by Foltin Jolán, choreographer.

Page 4 **HB – Long Farewell to Halmos Béla** – a documentary film honoring the late Halmos Béla, a founder and leader of Hungary's dance house movement. Premiere showings of the film were held at Hungarian Heritage House in Budapest on January 22 and 23, 2015. Béla worked for over 20 years on a series documentary portrait films on traditional Hungarian musicians. This film tribute to Béla was made by his colleagues in that project. Director: Szomjas György. Producers: Rosta Katalin, Jantyk Csaba. Review by Abkarovits Endre.

Page 6 **Publication: Celebrating ethnomusicologist Almási István's** (b. Kolozsvár/Cluj-Napoca 1934) 80th birthday and life work, a volume of new studies in folk music, folk dance and ballad research by 25 of Almási István's former colleagues and students has been published. Almási was a key member of the Romanian Academy's Kolozsvár Folklore Institute for 50 years. He added nearly 6000 melodies and transcriptions to the archives and countless publications, including his monography on the Szilágyság region. Announcement by Salat-Zakariás Erzsébet.

Page 7 **Part II. Conversation with Salamon József, parish priest in Gyimesbükk, Romania.** Salamon József has served in an impressive number of communities in Transylvania over the years: Brassó-Bolonya, Gyergyóditró, Szászrégen, Óradna (in Beszterce County) from where he travelled to the villages of Magyar Nemze and Kisilvár to hold mass. In 1997 he was transferred to Gyergyóhodos, then in 2004 to Gyimesbükk where he also works in his community to help protect the ethnicity of and raise awareness within this Hungarian ethnic group living on the outer edges of the Hungarian language area. By Kóka Rozália.

Page 10 Interview with Nagy Gusztáv – **journalist, writer, teacher of Gypsy language and literature** at Kalyi Jag Institute and Vocational and Arts School. Nagy Gusztáv has translated the works of many important Hungarian and other European writers into the Gypsy language. "...there is hardly anyone who can read these. I ask myself who am I translating for? When I don't find the answer, I get bitter and sad. I try to encourage my students to learn their own language, but they aren't really interested." Interviewer: Grozdits Károly.

Page 14 **Kóka Rozália's new column** presents selected stories from Keresztapám nadrágja – a book by Péter László who wrote down humorous stories he heard from his relatives in his childhood growing up in a community of Székely Hungarians that had been expelled from Bukovina at the beginning of the 1940s, and resettled in Northern Serbia. These are stories of the hardships of resettlement in a new land – told with the Székely bitter-sweet sense of humour.

Page 16 **Publication: Széki Lakodalom** [The Wedding in the Transylvanian Village of Szék] Edited by Árendás Péter. Hungarian Heritage House. 2015. In Hungarian. Book with CD ROM. Includes extensive bibliography. Presents a detailed account of the wedding customs and a collection of previously published studies on the history and folk customs of Szék.

Page 16 **Publication: Jagamas János népzenei gyűjteménye** [The folk music collection of Jagamas János] Edited by Pávai István and Zakariás Erzsébet. Published by cooperation between: Folklore Archive of the Romanian Academy of Sciences, Institute of Musicology – Hungarian Academy of Sciences and Hungarian Heritage House. 2014. Book and DVD ROM in Hungarian, Romanian and English. Jagamas' collection was amassed between 1940 and 1950 and consists mainly of Hungarian folk music from Romania: 7236 melody variations, 3036 sound clips.

Page 18 **Hurdy Gurdy Instruction in Hungary.** The hurdy gurdy has been part of European culture since the Middle Ages. It is known all over Europe. This is a discussion of teaching and learning hurdy gurdy as one of Hungary's traditional folk instruments. Includes quotes from Sebő Ferenc, Szerényi Béla, and Bársony Mihály and bibliography. By Patonai Bátor.

Page 22 **22nd National Solo Folk Dance Competition** – Békescsaba, Hungary – January 10, 2015. This is a serious juried competition held every two years in Eastern Hungary. Contestants spend many hours practicing and learning to dance the compulsory traditional dance sequences. Some dancers return and compete several times before finally being chosen by the jury as winner of the 'golden spur' or 'golden pearl' of folk dance excellence. Several-time winners earn the eternal golden spur or pearl. This year's winners and jury members are listed in this issue. The article discusses some obstacles posed by modern life for attaining this kind of excellence in folk dance. By Kovács Norbert „Cimbi”.

Page 30 Farewell to **singing teacher, folk song competition organizer Nits Márta**

(1955–2014). She spent her life teaching in Budapest; 15 years at Hunyadi János School, 13 years at Erkel Ferenc School and until her death at Kandó tér Elementary School. She was known amongst her colleagues for her tireless work, dedication and quiet, humble service. Obituary by Juhász Katalin.

Page 36 **The Republic of Bashkortostan**, also known as Bashkir (*Başqortostan Respublikahi*) or **Bashkiria**; is a federal republic of Russia, located between the Volga River and the Ural Mountains. The capital city is Ufa. The Bashkir language belongs to the Kypchak branch of the Turkic languages. Hungarian ethnographers Szabó Zoltán and Juhász Katalin recently had the opportunity to visit this country. Though there are no scientifically proven direct genetic or cultural connections between the Hungarians and this ethnic group – during their visit to the capital city our ethnographers were struck by many familiar impressions and similarities between the Hungarian and Bashkir cultures and languages. By Juhász Katalin.

Page 37 **Traditional Hungarian Kitchen – Fánk** is the Hungarian version of the doughnut (deep-fried, yeasted sweet dough). By tradition this sweet is usually made in Hungarian communities in winter during the carnival season. Offered here are five different *fánk* recipes. By Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2015/1, XXII. évfolyam, 1. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felölös szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Folyóirat-kiadás Kollégiuma

Ifjúsági Néptánc Antológia

2014.

Az Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület szervezésében

ÖRÖKSÉG

I. rész

1. Csongrádi Általános Népművészeti Ifjúsági csoport:
Kocsán László - Zurgó Zsuzsanna: Fenn a csillag, fenn az ég
Kisér a Csátréni együttes

2. Tatai Kenderke Tihola Táncgyűjtés
Jakab András, Kánya Réka: Haadd éjjen csak, haadd lobogjon...
Kisér Andorján István, Ibolya

3. Kalocsai Liza Ferenc AMI Ifjúsági csoport
Illésné Koszta Kriszta - Illés Zoltán: Fogynak fürtjei
Kisér Pogrányi Miklós és barátai

4. Mezőberényi "Leg a láb" AMI Berényi Táncgyűjtés
Barnai Gerő - Szurgáczki Juditta: Kolozsvári román táncok
Kisér a Sautyombó zenekar

5. Pápai Református Kollégium Gimnáziuma és Művészeti Szakköznevelője
Rétvai Népművészeti
Müller Anika - Müller Zoltán: Azok a bodrog betétek
Kisér Szabolcs és barátja

6. A 2014-es Ifjúsági Szóltóiné Fesztivál díjazottjai
7. Salgotarjani Ifjú Nőgrád Táncgyűjtés
Gyémánt Csontos - Lőrinc Gyöngyi: "Víz előtt, víz után"
Kisér a Dobozda Zenekar

II. rész

1. Nyíregyházi Irgéce Népművészeti
Keresztury Gabriella - Keresztury Anika - "Egyet szeress"
Kisér a Szilves Zenekar

2. Szekszárdi Bartlana Néptánc Egyesület Ifjúsági Együttese
Mihó Erőss - Tóth Zoltán: Fészkészítési táncok
Kisér a Csurgó Zenekar

3. Szabolcsbattai Pesorár Ferenc AMI Ifjúsági Népművészeti
Furdák-Kasza Ili - Furdák Kriszta: Csóvrittem - csóvrittem, csillagbába becsarantom
Zene: Barcza György

4. Gyöngyösi Csabodó Népművészeti
Puzs Katalin - Jóna Balázs: Punalóvalók
Kisér Lipcs Viola és Zenekara

5. Nyíregyházi Vassatnényi László AMI Lakóúti Táncgyűjtés
Sipos Eszter - Gerevéné Nagy Enikő - Ugyan Anika - Gyömrői paraszti verébek és magyar csobák
Kisér a Szilves Zenekar

6. Magyaránisai (Szerhás) Tiszai Népművészeti Fürtöcske csoport
Varga Viola - Ifj. Gáspár Tibor: Ragó Lakodalmom
Kisér a Fokos Zenekar

7. Földi Népművészeti Szakköznevelő és Gimnázium
Horváthy István - Kósa Tamás - Sikeres Zsuzsanna: Szilveszter: Együtt, boldogan. Zenei szerkesztés: Ruda Gellert
Kisér a Zagyva Banda

Beszélt: Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület
A műsört szerkesztette: Marótkné Kaplasi Judit az egyesület szakmai alelnöke

Együttműködés partner: Művészi TÁNCSZÍNHÁZ

2015. február 28. szombat 16 óra

MOM Kulturális Központ

1124, Budapest Csörsz u. 18.

 nka

Nemzeti Kulturális Alap

Táncháztalálkozó

2015. március 28-29.

BUDAPEST SPORTARÉNA

CSÍK

ZENEKAR

RÚZSA MAGDOLNA

LOVASI ANDRÁS

LAKATOS RÓBERT

FITOS DEZSŐ TÁRSULAT

2015. MÁRCIUS 29.

WWW.TANCHAZTALAKOZO.HU

2015. MÁRCIUS 27. „HALLJUNK SZÓT...!” ELŐTÁNC HÁZ – FONÓ BUDAI ZENEHÁZ (JEGYEK A HELYSZÍNEN)

2015. MÁRCIUS 28. ÉJSZAKAI BÁL – FÁKLYA KLUB (JEGYEK A HELYSZÍNEN)

2015. MÁRCIUS 28-29. XXXIV. ORSZÁGOS TÁNC HÁZTALÁLKOZÓ ÉS KIRAKODÓVÁSÁR – SPORTARÉNA

JEGYEK KAPHATÓK A BROADWAY JEGYIRODÁKBAN: (1) 340-40-40; (1) 780-0-780; WWW.BROADWAY.HU

Emberi
Erőforrások
Minisztériuma

NKA
Nemzeti Kulturális Alap

TÁNC HÁZ EGYESÜLET
DANCE HOUSE GUILD
BUDAPEST HUNGARY

otpbank

BROADWAY
JEGYIRODA

5 999548 111840

20151

FOLKMAGAZIN

NKA
Nemzeti Kulturális Alap